

**családon belüli erőszak
elleni**

tárcaközi kampány

a lelki elsősegély telefonszolgálatok hozzájárulása

2003. december 10. – 2004. február 29.

2004.

I. <u>Bevezetés</u> – a kampány feltételrendszere	1.p.
II. <u>A hívások feldolgozása</u>	4.p.
1/a A kampányidőszak hívásairól általában (a formális hívásadatok elemzése)	5.p.
1/b A kampányról	14.p.
2 A családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások	15.p.
2/a A családon belüli erőszakról	15.p.
2/b Az erőszak-típusok leírása	20.p.
2/c A családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások elemzése	24.p.
3 Az egyes erőszaktípusok megjelenése (elemzések, összehasonlítások)	28.p.
4 A problémák és az erőszak-típusok összefüggései	31.p.
5 A kampány eredményeinek értékelése	37.p.
5/a A kiszolgáltatott helyzet és az erőszak: az áldozattá válás összefüggése a családon belüli státusszal	46.p.
5/b A gyengébb nem és az agresszió: a férfiak szerepe a családon belüli erőszakban	47.p.
5/c A generációs spirál, avagy a fizikai és érzelmi bántalmazás összefüggése	50.p.
III. <u>Összefoglalás</u>	52.p.

„A családon belüli erőszak egyike az egyén autonómiáját, emberi méltóságát, mentális és testi egészségét sértő jelenségeknek.” – áll a Szociális Szakmai Szövetségnek a családon belüli erőszakkal kapcsolatos állásfoglalása első mondatában.¹ **Egy civilizált társadalomban sehol nem törnek ki olyan drámai módon az elszabadult indulatok, mint a családon belül – írja Aaron T. Beck** ²

„A családon belüli erőszakról nem rendelkezünk reális ismeretekkel, azt azonban tudjuk, hogy nem ritka jelenség a magyar társadalomban. A gyermekek, a nők, az öregek, a gyengébbek bántalmazása sok családban az életmód része, a kisközösségi kommunikáció ’elfogadott’ sémája. A családon belüli erőszak különösen sok gyermek és nő számára jelent folyamatos bántalmazást”. – állapítja meg A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája ³, majd így folytatja: **„Médiakampányt kell folytatni a családon belüli erőszak ellen. Ebben tájékoztatni kell a krízisintervenciós központok működéséről, a segélykérés lehetőségéről, a szülői felelősségről és azokról a fórumokról, ahová az érintettek, különösen a gyermekek fordulhatnak.”**

Ezért indította el a Tárcaközi Bűnmegelőzési Tanács 2003. késő őszen családon belüli erőszakkal kapcsolatos kampányát. A Magyar Lelki Elsősegély Telefonszolgálatok Szövetsége (LESZ) és tagszervezetei – eleget téve a Tárcaközi Bűnmegelőzési Tanács elnöke dr. Gönczöl Katalin felkérésének – bekapcsolódtak a Tanács által kezdeményezett kampányba.

A szolgálatok 2003. december hó 10.-től – 2004. február hó 28.-ig vettek részt a kampányban, melynek során a Szövetség minden tagszolgálat, a Gyermek és Ifjúsági Telefonszolgálatok Országos Szövetsége öt tagszervezete, valamint néhány társszolgálat – egy erre a célra szervezett továbbképzéssel párhuzamosan – **megnyitották vonalaikat** erre az időszakra, **biztosítva az egész ország területén az állandó elérhetőséget a nap 24 órájában,** abból a célból, hogy az e témában a kampány által megerősített hívók segítséget kapjanak élethelyzetük rendezésére.

Jelen tanulmány a Magyar Lelki Elsősegély Telefonszolgálatok Szövetsége, a társult szolgálatok hívásainak feldolgozásán alapul, s a Szövetség megbízásából és támogatásával, az ÉLET Alapítvány – Budapesti Lelki Elsősegély Telefonszolgálat közreműködésével készült.

¹ A Szociális Szakmai Szövetség állásfoglalása a családon belüli bántalmazás és a szociális munka viszonyáról. = Család, gyermek, ifjúság. 2002./6.51.p.

² Beck, Aaron T. : A gyűlölet fogságában. A harag, az ellenségesség és az erőszak alapjai gondolkodásunkban. Budapest, 1996, Háttér. 161.p.

³ A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája. 7.3. „Családon belüli erőszak megelőzése” = BMK Füzetek, 2003. IV. Különszám 52; 66.p.

A kampány feltételrendszere

A kampányban 3 főhatóság: az Igazságügyi Minisztérium, az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium, valamint a Gyermek és Ifjúsági és Sportminisztérium vett részt.

Az IM a program megelőző és folyamatos központi média-kampányát (annak szerveztetését és költségeit) biztosította. Ennek keretében 2003. december hó 9. kezdéssel, s december hó folyamán – TCR keretében – egy TV-szpotot helyeztek el több tv-csatornán (Duna TV, MTV1, MTV2, Hálózat TV). A szpoton a LESZ három 24 órás szolgálatának (Budapest-ÉLET, Győr-Mosonmagyaróvár-Sopron; Szolnok) zöldszámait, valamint a GYITOSZ miskolci non stop krízisvonalának telefonszáma kapott helyet. Ugyanakkor az IM honlapján felületet nyitottak a családon belüli erőszak témájának. Itt jelentették meg az összes Magyarországon működő lelki elsősegély telefonszolgálat számait. A szolgálatok közül 21 vállalta a kampány időszaka a folyamatos nyitvatartást, az állandó elérhetőséget, így biztosítani tudtuk az egész ország lefedettségét.

A kampány szerveztését, a szolgálatok munkatársainak célzott továbbképzését, valamint a tovább-utaláshoz és szignalizációhoz szükséges segítő kapacitások feltérképezését, kapcsolatba vonását a Magyar Lelki Elsősegély Telefonszolgálatok Szövetsége, valamint az ÉLET Alapítvány, a budapesti 24 órás szolgálat fenntartója bonyolította le.

A kampány hatására jelentkező problémák fogadására, kezelésére, illetve más segítő kapacitásokhoz irányítására vállalkozó lelki elsősegély telefonszolgálatok adott időszak alatti kibővített működtetését a Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium, valamint az ESZCSM biztosította támogatásával.⁴ A kapott támogatásokkal a Szövetség rendben és időben elszámolt.

A kampány időtartamát eredetileg 2003. december 10.-től 2004. január 8-ig terveztük, majd a TBT kérésére először február 8-ig meghosszabbítottuk, majd a megvalósítás további meghosszabbítást nyert, s lezárását – az ígért erőforrások függvényében – február 29.-re toltuk ki. A kampány tehát 2004. február hó 29.-én ért véget. Természetesen a családon belüli erőszak tematikája továbbra is, folyamatosan megjelenik, jelen van a hívásokban.

⁴ A támogatás tervezett mértéke

a Gyermek, Ifjúsági és Sportminisztérium részéről	6.000 eFt
az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium részéről	10.000 eFt volt.

A tervezett összeget a két minisztérium egyrészt 2003. évi költségvetésében (programfinanszírozásként), valamint 2004. évi költségvetésében programtámogatásként határozta meg.

A 2003. évi támogatás összege:

ESZCSM	10.000 eFt
GYISM	2.500 eFt

Ezt az összeget a Szövetség 2004 februárjában (tehát szinte a kampány befejezésekor) kapta meg, így tulajdonképpen utófinanszírozásként működött, a szolgálatoknak meg kellett előlegezzék azt. Így külön nehézséget jelentett a folyamatos emelt szintű működés biztosítása, hiszen a normál működésre sem álltak rendelkezésre források.

A 2004-re várható 3.500 eFt-ot, az ígért támogatást a GYISM később – hivatkozva az időközben elindított saját kampányára – leállította, és végső soron nem folyósította. Ezek a körülmények hozzájárultak ahhoz, hogy úgy döntsünk, nem hosszabbítjuk meg a szolgálatok extra nyitva-tartását, hiszen – mivel számítottunk a GYISM ígért támogatására – így is finanszírozási nehézségekbe futottunk.

Az IM által biztosított média-háttér két elemből állt. Egyrészt elkészült s több tíz alkalommal bemutatásra került egy cca. 30 sec hosszúságú szpot, amely a családon belüli erőszak gyermekekre gyakorolt hatásainak bemutatásával 'potenciálja' az érintetteket segítségért jelentkezésre. Ugyanakkor az IM honlapján önálló linket kapott egy olyan tájékoztató anyag, amely bemutatja magát a jelenséget, majd az összes segítő kapacitást, mint lehetőséget felsorolja. A listában helyet kaptak a lelki elsősegély telefonszolgálatok, az ifjúsági segélytelefonok, s még néhány csatlakozó segítő szolgálat. Sajnos, arra nem nyílt lehetőségünk, hogy – igazodva a szolgálatok lehetőségeihez – időről időre aktualizáljuk a lista adatait, így a potenciális hívók folyamatos informálása elmaradt. Minden esetre ez az információs segítség – tudomásunk szerint - a kampány befejezése után is az érdeklődők rendelkezésére áll.

Amit a szolgálatok és a Szövetség tettek, két nagy felületre bontható.

A szolgálatok segítő tevékenysége:

Egyrészt fogadták (kiterjesztett kapacitással és elérhetőséggel) a hívásokat, s kezelték a kisebb-nagyobb életvezetési és pszichés problémákat, amelyek a bántalmazás, erőszak kapcsán a hívókban megjelentek. 21 szolgálat vállalta az állandó elérhetőséget, folyamatosan biztosította a hívók számára a szükséges segítséget. A szolgálatok mozgósították önkénteseiket, plusz erőket vonva be a segítő tevékenységbe.

Az erőszakkal, bántalmazással kapcsolatos hívások hatékony kezelését voltak hivatottak előkészíteni és támogatni azok a továbbképzések, amelyeket az önkéntesek számára szerveztünk. Az országban működő 34 lelki elsősegély telefonszolgálat, a csatlakozó ifjúsági szolgálatok együttesen mintegy 800 önkéntese számára szerveződtek ezek a továbbképzések, négy alkalommal, alkalmanként 40-60 résztvevővel zajlottak, neves szakemberek, a szakterület gyakorlati művelőinek előadásaiival, tréningekkel, konzultációkkal.

A munkatársak számára a téma szakirodalmát, publikációkat, fordításokat nagy terjedelemben rendelkezésre bocsátottuk.

A szolgálatok diszpécser szerepben:

Másrészt – különösen azokban az esetekben, amelyek meghaladták kompetencia-körüket – adekvát kezelőhelyhez továbbították a klienseket. A szolgálatokhoz befutó hívások adekvát irányítását szolgálták az erre a célra kifejlesztett és a szolgálatok rendelkezésére bocsátott segítő adatbázisok, amelyek átfogják az egészségügyi, szociális, gyermekvédelmi, valamint rendvédelmi szolgálatok egész rendszerét.

A kliens-követés alapkövetelményeinek megfelelően igen fontos feladatunknak tekintettük/tekintjük a hívók 'segítségre szocializálását'. Megfigyelhető ugyanis, hogy a problémás ember a segítséghez fordulásban ambivalens, sokszor akarja is meg nem is a beavatkozást, egyáltalán a külső segítséget. Különösen így van ez a családon belüli erőszak jelenségkörénél. Ezért meg kell őt erősíteni, egyrészt abban, hogy viselni tudja a terheit, másrészt – megváltoztatva eddigi magatartását – aktívan tegyen önmagért valamit.

Ezek a belső, a hívókban elért változások lassan fordulnak át valódi akcióba. A bántalmazott, az áldozat lassan érik meg, nő fel oda, hogy 'mer' segítségért folyamodni, feltárja – most már nemcsak egy anonim telefonon – problémáját, nyíltá teszi a családi titkot, az őt terhelő szorongás forrását, a feltáratlan valóságot: a bántalmazás és erőszak pszichét nyomorító tényeit. Ebben segítik a szolgálatok, hogy lassan, fokról fokra bátorságot nyerjen, segítségért forduljon – elsősorban az ellátórendszer erre szakosodott helyeihez.

A kampányidőszak 90 napjának tanulságait, az önkéntesek tapasztalatait összegezve, a hívásadatokat elemezve sok új felismerésre jutottunk. Úgy véljük, ezek a megfigyelések, kutatási eredmények hasznos források lehetnek a családon belüli erőszak elleni munkának: a társas/társadalmi kapcsolatokat terhelő, jövőt nyomorító események és következményeik rendezésének, s segítséget adhatnak az elkövetők és áldozataik kezelésében.

II. A hívások feldolgozása

A szolgálatokhoz befutó hívásokat a kampány egész időtartama alatt folyamatosan monitoroztuk. **Az adatok feldolgozása a kampány befejeztével kezdődött el, s értékelésük most zárul.** Az adatgyűjtés – a LESZ szolgálatoknál – kéthetes gyakorisággal történt. A vizsgálatba vontuk a LESZ szolgálatok, a GYITOSZ kampányhoz csatlakozó öt szolgálatát, valamint néhány, önállóan működő szolgálat hívásadatait. A feldolgozások alapvetően a Szövetség kötelékébe tartozó szolgálatok adatain alapulnak.

Az eredményeket akár jelentősen is befolyásoló ifjúsági (GYITOSZ és egyéb társult) szolgálatok kampány-adatai csak részben összehasonlíthatóak a LESZ adataival. Ezek a szolgálatok ugyanis nem tartoznak a Magyar Lelki Elsősegély Telefonszolgálatok Szövetségéhez, más rendszerben dolgoznak, s forgalmi adataik a kampány során rögzített törzsadatok (pl. probléma a családon belüli erőszak kategóriáin belül, nem, kor, családi állapot) vonatkozásában kompatibilisek. Ezek a forgalmi adatok 2004. júniusában váltak felhasználhatóvá számunkra, így értékelésük, és egyesítésük a meglévő anyaggal, a kutatás záró-szakaszában történt. Az április folyamán elkészített előzetes beszámolóhoz képest tehát lényeges, új elemeket, összefüggéseket tártak fel vizsgálataink.

A feldolgozás során

- Először leírjuk és elemezzük a kampányban részt vevő szolgálatok, illetve rendszerek hívásait a kampány három hónapja során, a formai és tartalmi jellemzőket egyaránt; Összehasonlításokat teszünk a kampány három hónapját megelőző s követő időszak általános hívás-jellemzőivel.(1)

- Ezt követően a családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívásokat vizsgáljuk – a lehető legteljesebb mélységig. (2)
- Az egyes erőszak-típusok megjelenési jellemzőit vizsgáljuk, majd összehasonlítjuk őket egymással is. Itt tárgyaljuk a központi kampányban érintett (a szponzoron megjelent) szolgáltatók forgalmi adatait, összehasonlítva a többi szolgáltatóval, különös tekintettel a saját kampányra. (3)
- Külön tárgyaljuk a hívásokban jelentkező tágabb problematika és az erőszak-típusok összefüggéseit, hiszen a kampányt ez a szempont kapcsolja össze a szolgáltatók mindennapos, folyamatos – öngyilkosság-megelőző, krízisintervenciós és mentálhigiénés prevenciós tevékenységével.(4)

1/a A kampányidőszak hívásairól általában (A formális hívásadatok elemzése)

A szolgáltatók felé irányuló összes hívás regisztrálása és elemzése azon szolgáltatók esetén történhet meg, amelyeket a MATÁV üzemeltet. Csak ebben a rendszerben rendelkezünk ugyanis olyan adatokkal, amelyek rögzítik az összes, az adott telefonszámok felé kezdeményezett hívás alap-jellemzőit (honnan, mikor, milyen időtartam hosszúságban), függetlenül attól, hogy végül is ezek befutottak-e a célállomásra, vagy sem. A koncessziós területen működő szolgáltatók esetén – sajnos – csak becslésekre szorítkozhatunk. Ez az oka annak, hogy a kampány-időszak hívásainak általános jellemzőit ezen az adatbázison vizsgáljuk.

A magyar lelki elsősegély telefonszolgáltatók (LESZ), valamint a társult ifjúsági (GYITOSZ) és más szolgáltatók felé a kampány időszakában együttesen – az egész ország területéről – MATÁV bázisból kiindulva mintegy 400.000 hívás irányult. Ez a szám – a Szövetséghez tartozó lelki elsősegély telefonszolgáltatók vonatkozásában – a korábbi, kampány által nem érintett időszakhoz képest gyenge emelkedést jelent. Az is megfigyelhető, hogy az azóta eltelt néhány hónapos időszakban is maradt a megemelkedett hívásszám, sőt tovább nőtt, ami – immár a kampánytól függetlenül – a szolgáltatók magasabb forgalmát hozta.

Ha összehasonlítjuk a kampányt megelőző időszak, a kampány-időszak, valamint a kampányt követő időszak **összes, sikeres és érdemi** hívásainak adatait, a következő trendszerű változások figyelhetők meg: Az **összes hívások** száma a bázis-időszakhoz (2003-hoz) mérten a kampányidőszakban kissé növekszik (2 %), azt követően viszont erőteljesen megnő, mintegy 27 %-kal. A **sikeres hívások** száma, tehát azon hívásoké, amelyeket fogadtak a szolgáltatók, a kampány idején 12 %-kal, azt követően 22 %-kal nő. Az **érdemi hívások** azok – a hozott probléma feltárására s megoldásának segítésére is módot adó – beszélgetések, amelyek időtartama, hossza meghaladja a 2 percet. Ezek száma a kampány-időszakban a 22 %-kal (!) **csökken**, majd azt követően újra, a bázishoz képest óriási arányban, több mint 45 %-kal nő. (1/01. ábra: a kampányt megelőző, a kampány-időszak, valamint az azt követő hónapok hívásszámainak alakulása a bázisidőszak százalékában – Lesz adatok)

Minden esetre az **összes hívások** volumenének tovább emelkedése a kampány befejezése után nem magyarázható másként, mint hogy a központi kampány (szpot és honlap) hatását a helyi média-kampányok felerősítették, s ez az emelt szint kitartott a hagyományosan május elején megrendezett Telefonos Nap újabb emelő hatásáig, ami erre csak még ráerősített.

A forgalmi adatok alapján megállapítható, hogy – bár nincs direkt összefüggés sem a (reklám)szpotok megjelenése, sem a téma világhálóra vitele, s honlapon való szerepeltetése és a szolgálatok felé irányuló hívások számának növekedése vagy csökkenése, s időbeli eloszlása között – a családon belüli erőszak témájában döntő változások következtek be a szolgálatoknál: az ilyen tematikájú hívások számottevő felfutása januárban tetőzött, februárban némiképp lecsengett, de jelentős mértékben fennmaradt a kampány után is. *(ld. 7. ábra)*. Nem tudjuk, vajon ez az önkéntes munkatársak nagyobb odafigyelésének, témára centrálásának következménye-e, vagy szerepe van benne a központi kampány-elemeknek is.

Úgy tűnik, sokkal inkább beszélhetünk aspecifikus, általános forgalom-növelő hatásról – s ez is szinte kizárólag azoknál a szolgálatoknál jelentkezett, amelyek hívószáma megjelent a szpoton, és ki lettek nyitva a mobil hívásokra is. Minden más szolgálatnál, amelyek hívószáma nem jelent meg a szpoton illetve nem lett kinyitva a mobil hívásokra (beleértve az országban a legnagyobb forgalmú, s a szpoton is megjelent, de mobilra ki nem nyitott Budapesti ÉLET telefonszolgálatot is) a kampány- időszakban (az előző időszakhoz képest) – akár jelentős arányban is – csökkent a szolgálatok felé irányuló hívások száma. A gyenge (összességében 2 %-os) növekedést tehát egyértelműen a mobil-hívások okozták.

Megjegyezzük: a téli időszak (éppen a november-február négy hónapja) hagyományosan is kevésbé frekvenciált a szolgálatok felé irányuló hívások számát tekintve. (A hívások egy hónapra eső hányada átlag 8,3 %, ebből – évek óta – 7,5-8,0 % körüli a téli időszak egy hónapra eső hányada, 2003. decemberében ez csak 8,4 %-ra nőtt)

A sikeres hívások száma a kampányt megelőző időszakhoz képest gyengén növekvő, a két rendszerben (Lesz és Gyitosz) a kampány három hónapja alatt összesen csak cca 85.000 volt. A koncessziós területen működő szolgálatok adatait is hozzátéve **a sikeres hívások száma összesen a kampány három hónapos időszakában elérheti a 100.000 hívást**. Így elmondható, hogy cca minden negyedik hívás volt sikeres. A sikeres hívások a kampány előtt az összes hívás 32, majd a kampány alatt 36, s végül – a kampány után – 34 %-át adják, tehát megint csökken az arányuk, miközben az összes hívás volumene éppen ekkor, a kampány után emelkedik ugrásszerűen. *(1/02. ábra: A kampányt megelőző, a kampány időszak, valamint az azt követő hónapok hívásszámainak alakulása – Lesz adatok)*.

A kampány három hónapja során a sikeres hívások száma dinamikusán változott az időben. Ezt a MATÁV adatok bázisán, a Lesz forgalmában részletesen vizsgálhatjuk: a három hónap első megoszlása decembertől januárig erős emelkedést mutat (24.000-ről 39.000-re), míg februárban csökkenésnek indul (30.000). Ez lehet a kampány efemer (gyors felfutású és gyorsan lecsengő) hatása, hiszen jól tudjuk, minden média-kampány hatása igen illékony. Évtizedes tapasztalataink szólnak arról, hogy milyen 'érzékeny' és 'esékeny' ez a média-hatás. Tulajdonképpen csak az 'elárasztásos technikát', a minden csatornán folyamatos, túlcorduló híradást tarthatjuk hatékonynak, s a közönség viselkedését tartósan befolyásolónak.

A sikeres hívások száma is azoknál a szolgáltatóknál nőtt egyértelműen, amelyek a mobilra nyitottak. Megjegyezzük, hogy ezek a szolgáltatók (Győr-Moson-Sopron megye, valamint Szolnok megye) – szemben a Budapest-ÉLET szolgáltatóval, amely korábban is eléggé frekvenciált volt a potenciális hívók körében – még jócskán rendelkeztek 'szabad fogadó-kapacitással', mintegy 'befért' az új, megnövekedett hívás-mennyiség. A kampány hatása viszont ezeknél a szolgáltatóknál a kampányt követően is fennmaradt. Nem így a kisebb, s a szpoton meg nem jelent szolgáltatóknál. Ezeknél – ahogyan a felénk irányuló hívások száma, a sikeresek száma is csökkent a kampány-időszakban. Mondhatjuk azt, hogy annak rendje s módja szerint, ahogyan a téli időszakban lenni szokott. (1/03. ábra: a kampányidőszak hívásszámainak lefutása hetekben – Lesz összes érdemi hívás)

Ha az érdemi hívásszám hétről hétre változását vizsgáljuk, még szembevetőbb a kampány-szpot hatás-mechanizmusa: Az első hét jelentős megugrása után – a karácsonyi (3.) héten – erősen mérséklődik a hívásszám-növekedés, majd az Újév kis emelkedése után a januári első, munkás héten – különösen a férfiaknál zuhanás-szerűen – 30%-kal (!) csökken. Ettől kezdve szinte alig mozdul az előző heti szint alá, vagy fölé, a kampány-eszközök direkt hatása kioltódott. (1/04. ábra: a hívásszám változása az előző héthez viszonyítva – százalékban).

A kampány időszakában az érdemi (azaz beszélgetéssé váló) hívások aránya kampány idején jóval kisebb volt, mint a megszokott, a kampányidőszakot megelőző időkből, a MATÁV területen összesen 21.500. Ez a tendencia nem magyarázható másként, mint hogy – többek között a mobilra nyitás következtében – maga a nagyobb figyelem adta hívásszám-növekedés akadályozta meg a sikeres hívások érdemi beszélgetéssé alakulását. Az is elképzelhető, hogy más populációt mozgatott meg a kampány mint a szolgáltatók korábbi 'közönsége', s ezzel kibővült a szolgáltatók felé forduló spektruma. Ez utóbbi hipotézisünket a későbbiekben – az adatok elemzése során – meg tudjuk erősíteni.

Ha a szpoton megjelent – tehát a kampány által direkt módon befolyásolt – szolgáltatók érdemi hívásszámainak nézzük, akkor igen differenciált képet kapunk. Míg Szolnok érdemi hívásainak száma a kampány idején mintegy 15 %-kal nőtt, s utána is töretlenül tovább emelkedett (további 32 %-kal!), addig Győr-Moson-Sopron megye 24 órás szolgáltatójánál a kampány ideje alatt a növekedés óriási (77 %-os), de utána újra visszaesik, cca. 25 %-ot. A Budapest-ÉLET szolgáltató érdemi hívásainak száma ebben az időszakban (decembertől februárig) kifejezetten csökkent (31 %-kal!), s csak a kampány befejezése után kezdett el újra emelkedni, meghaladva (bár csak 7 %-kal) a kampány előtti időszak mértékét is.

A szpoton nem szereplő, azaz a központi kampányban nem érintett (kisebb és 24 órás) szolgáltatók esetén egyértelmű a változás: a kampány idején mindenütt (bár nem egyforma mértékben) csökkent az érdemi hívások száma, és szinte sehhol nem emelkedett, tért vissza arra a szintre, ahol előtte volt. A tényleges csökkenés azonban jelentéktelen, sehhol nem haladja meg az 5-7 %-ot. Hozzá kell tennünk, hogy Győr-Moson-Sopron megye szolgáltatójánál a kampányt megelőző időszakban igen alacsony számban keresték fel a hívók (- a szolgáltató hívásainak száma általában kevesebb mint a fele a többi non-stop szolgáltatóénak -), mondhatjuk azt, hogy nem volt nehéz ezt a növekedést elérni, s a kampány hatása kifejezetten használt a szolgáltatóknak.

Figyelemreméltó, s **a kampány direkt hatásaként értékelhető viszont az a tény, hogy a nem érdemi hívásokban is jelentősen megnőtt a családon belüli erőszak tematika.** Azaz pl. a vicc- és hecchívásokban is megjelent ez a téma, ami arra utal, hogy a kampány tematizálta a közvéleményt. Hosszú-távú hatásra természetesen ebből még nem következtethetünk, de remélhetjük, hogy a téma 'ébredésével' előbb utóbb az érdemi hívásokban is megjelenik, s növekszik az ilyen tárgyú hívások száma és aránya.

A szpotok, egyáltalán a reklám üzenetének hatékonyságát vizsgáló még előttünk álló feladat, hogy – azonos eszközökkel és szempontok szerint – feldolgozzuk egy korábbi időszak (pl. 2002, vagy 2003. október-november hó) egy-egy szakaszát, vagy teljes egészét. Így megállapítást nyerhet, hogy – a kampánytól függetlenül – akkor milyen gyakorisággal és megoszlásban jelentkeztek családon belüli erőszak témájú hívások.

A feldolgozás során a szolgáltatók azokat az érdemi hívásokat dokumentálják mélységükben, amelyek adekvát problémákat tartalmaznak (nem dokumentálják tehát, csak regisztrálják – azaz megszámlálják – az érdeklődő, tájékoztatást, 'csak' információt kérő, stb. hívásokat). **A feldolgozott érdemi hívások száma – a LESZ, a GYITOSZ s a társult szolgáltatók esetében – hozzávetőlegesen mintegy 10.000 hívást jelentett a három hónap alatt.** A különböző formai okok miatt a feldolgozásból kizárt hívások száma mintegy 500, így **a jelenlegi feldolgozásban 9.500 hívás részletes (formális és tartalmi) adatait rögzítettük. Minden további elemzés ezekre a hívásokra vonatkozik.**

A sikeres hívások **érdemi/nem érdemi** megoszlása a korábbihoz képest tehát jelentősen módosult: **miközben a sikeres hívások száma folyamatosan növekszik, az érdemi hívások aránya (a sikeres hívások közt) a kampány-időszakban erősen csökkent (32 %-ról 23 %-ra), s ez az arány a kampány lezárása után sem tért vissza, s a 2004. év eddigi hét hónapjának forgalmát tekintve mindössze 27 %-on áll. (1/05. ábra: az érdemi/nem érdemi hívások aránya az összhívásban a kampány-időszak előtt és alatt, s utána – Lesz adatok).** Ennek oka elsősorban az, hogy a frekvenciát (a szpotokon szereplő, tehát központilag hirdetett elérhetőséggel rendelkező) szolgáltatók ki lettek nyitva a mobil hívásokra. A mobiltelefon-használat 'természete' – eddigi megfigyeléseink, s a rendelkezésre álló, bár a téma újdonsága miatt gyér szakirodalmi és kutatási adatok szerint – egészen más, mint a 'vonalas' hívásoké. Míg a vonalas számról kezdeményezett hívások mintegy 40-50 %-a válik érdemi beszélgetéssé, addig a mobilról indított hívásoknak csupán 15-20 %-a!!

Az alapvető szocio-demográfiai mutatók vizsgálatára is módot adnak forgalmi adataink.

A kampány-időszak hívásainak nem szerinti megoszlása vizsgálható mind a két rendszerben: mind a Lesz, mind az ifjúsági szolgáltatók forgalmában. Az összes hívást tekintve a sikeres hívások 65 %-át nők, 35 %-át férfiak kezdeményezik. Míg a Lesz szolgáltatók esetén ez az arány – a nők javára – 67/33, addig az ifjúsági szolgáltatóknál kiegyensúlyozottabb: 44 % férfi, 56 % női hívóval. Ha magukat a hívásszámokat hasonlítjuk össze nemenként, még pregnánsabb, hogy az ifjúsági szolgáltatókat majd annyi férfi hívja, mint nő, míg ha a Lesz szolgáltatóinak forgalmát nézzük, a férfiak hívásszáma fele a nőkének. (1/06/a-b. ábra: az egyes rendszerek hívásainak százalékos megoszlása nem szerint – kampány időszak, összes hívás).

Általános tapasztalat, hogy a lelki elsősegély telefonszolgálatoknál jelentkezők körében mindig jóval több a nő, mint a férfi. Viszonylag egyszerű magyarázatot adhatunk erre azzal, hogy a női szerep-viselkedésben – a szocializáció során beépülve – helyet kap az érzések kifejezése, egyáltalán a pszichés probléma appercipiálása, s akár a gyengeség közlése is. A férfiak, ahogy frivol megfogalmazásban sokszor elhangzik a szakmában, „állva halnak meg”, vagy „elisszák a kríziseiket”, azaz jóval kevésbé jellemző rájuk, hogy megosszák bárkivel is életvezetési gondjaikat, pszichés terheiket. Ne beszéljünk most arról, milyen következményei vannak ennek a krónikus nem fertőző betegségek morbiditásában és mortalitásában, különösen a munkaképes korú férfiak idő előtti halálozásában, – végső soron az élet-esélyek alakulásában. Ez alól ritka kivétel, amit a kampány-adatok vizsgálva tapasztalunk: talán a fiatalabb korosztályoknál még nem ilyen erős ez a társas/társadalmi meghatározottság – szerencsére. Élő megfigyelés a szerep-viselkedések, a nemi szerepek megjelenésének változása, ez is belejátszhat adataink alakulásába. Végső soron az is elképzelhető, hogy a családon belüli erőszak, pontosabban a gyermekbántalmazás vonatkozásában (az ifjúsági telefonszolgálatok ’közönsége’ elsősorban ebben érdekelt) épp annyira érintettek a férfiak/fiúk, mint a nők/lányok. (Lásd később a gyermekbántalmazás incidenciáját a szakirodalom szerint)

A férfi és női hívások számának hétről hétre változása a kampány-időszakban eltér egymástól. Míg a nők hívásszáma az első héten hirtelen felszökik, majd (karácsonykor) megáll, lassú emelkedés után január közepétől stagnál, februárban lejmenetbe indul, addig a férfiak hívási kedve lassabban, de folyamatosan emelkedik egészen szilveszterig, hogy utána meredeken lezuhanjon. Innentől kezdve semmi mozgás, a hívások száma egyenletes marad. Vajon a nőkre direkter, a férfiakra késleltetett, kumulatív hatással bírt a kampány? (1/03. ábra)

Ha a Lesz hívásaiban **korosztályok szerint** vizsgáljuk a hívásadatokat, megfigyelhető, hogy a **kampány-időszakban is a középkorosztályok dominálnak: a 21-50 éves korcsoportok megjelenési gyakorisága jóval magasabb, mint a fiatalabbaké (11-20 évesek), s az idősebbeké (az 51. évtől).** (1/07/a-b. ábra a hívók korcsoportok szerint a kampány-időszakban – Lesz összes hívás). Ha azokat a hívásokat vizsgáljuk, amelyeknél tudjuk a hívó nemét is, ott a kampányt megelőző időszakhoz képest a 11-30 éves korosztály hívásszáma növekedett meg, valamint – meglepő módon, bár sokkal kisebb arányban – a 71. év felettieké. (1/07/c. ábra: az egyes korosztályok részvétele a hívásokban - kampány előtt és kampány alatt – a Lesz összes hívásai).

Ami a kampány-időszak hétről hétre változását illeti, úgy tűnik, csak a 11-20 éves korosztály reagált markánsan a kampány-szponzorra, s a szponzor tartalmi oldalát nézve ez adekvát is, hiszen elsősorban ez a korosztály érintett a gyermekbántalmazás problémakörében. A fentebb már tárgyalt mobilra-nyitás a szponzoron megjelent szolgálatoknál csak erősítette ezt a hatást, hiszen a kommunikációs eszközként ma még jórészt korosztályokhoz köthető mobiltelefon-használat kommunikálhatóbbá, közölhetőbbé tette a gyermekbántalmazás a populációban meglévő problematikáját, sőt valószínűleg a közbeszéd témájává is tette.

A 11-20 évesek jelentkezése már a kampány első hetében megszorodott, de ez a hívásszám-emelkedés szinte azonnal lecsengett, s újra emelkedésnek csak január közepén indult, hogy a hó végére elérje a kampány-időszak alatti legnagyobb gyakoriságot. Ugyancsak hirtelen emelkedéssel indult már az első héten az 51. év felettiek hívásszáma, s ez az emelkedés meredekebb és tartósabb volt a 11-20 évesek hívásszám-

emelkedésénél, s kitartott a januári első hétig, ahol tartós csökkenésnek indult, s már január közepén beállt egy állandó szintre. A közép-korosztály (21-50 évesek) hívásgyakorisága január elejére emelkedik érzékelhetően, s lényegében január hónapban marad emelkedett szinten, majd visszatér az átlaghoz. *(1/08. ábra: az egyes korosztályok hívásai a hetek folyamán a kampányidőszakban – Lesz összes hívás).*

A hívások sikerességét az ifjúsági vonalaknál nem tudjuk vizsgálni, de a korosztályok részarányát a hívásokban igen, s így különbségeket tárhatunk fel a két rendszer által megszólított populáció adataiban. Míg a Lesz hívásaiban – a kampány-időszak alatt – a 20 év alattiak hívásai mindössze 12 %-kal szerepelnek, addig ez a korosztály tette ki az ifjúsági szolgálatok hívásainak majdnem 62 %-át. *(1/09. ábra korosztályok a két rendszerben – kampány időszak, összes hívás)* Mivel a Lesz szolgálatok hívásainak száma jóval több, mint az ifjúságiaké, így – természetesen – a két rendszer összes hívását tekintve a kampány-időszakban a 20 év alattiak aránya nem haladja meg a 23 %-ot. *(1/10. ábra: korosztályok aránya a kampány-időszakban, összes hívás).*

Nem és korcsoportok összefüggéseit vizsgálva a kampány-időszak összhívásaiban jelentős különbség figyelhető meg a két nem viselkedésében: míg a férfiaknál a hívásgyakoriságban a 11-50 évesek vezetnek, folyamatosan emelkedő trendben, addig a nőknél a kormegoszlás jóval kiegyensúlyozottabb, szinte egyenletesen oszlik meg a 11-70 évesek minden korcsoportjában. *(1/11. ábra: hívások nem és kor szerint az azonos neműek százalékában – Lesz összes hívás)*

A hívók **családi állapot** szerinti megoszlása is vizsgálható adatainkból: vannak statisztikáink mind a Lesz, mind az ifjúsági szolgálatok hívásairól. Ami egyértelmű, - a korosztályi sajátosságokból következően – az ifjúsági szolgálatok hívói zömében nőtlenek/hajadonok, a hívók családi állapota homogén (majdnem 90 %-ban), míg a Lesz szolgálatok hívásai eloszlának: legtöbb itt is a nőtlen/hajadon (47 %), majd 20 %-uk házas, de jelentős az elváltak (17 %) és özvegyek (16 %) aránya is.

Ez azt jelenti, hogy az ifjúsági szolgálatok munkatársai más problematikával néznek szembe: a korosztályi problémák megjelenése speciális választ, segítséget kíván. Másfajta motivációk szükségesek az itt folyó adekvát munkavégzéshez, ezért mások lehetnek a kiválasztás szempontjai. És ennek a specifikumnak a képzésekben, továbbképzésekben, e az esetfeldolgozásban, szupervízióban is meg kell jelennie. Meggondolandó, hogy a peer-counseling szempontjai, vagy akár az önsegítés elemei nem kapnak, kaphatnak-e helyet a szolgálatok étoszában. Szempont lehet egy a szó szoros értelmében szigorúbb szakmaiság. Tudjuk, hogy a Child-Line koncepció – tehát amikor szülőkorú (szakemberek) segítenek gyermekkorú klienseknek – pregnáns módon nem jelenik meg Magyarországon az ifjúsági telefonszolgálatok profiljában, evvel egyedül a Kék Vonat Telefonszolgálatban találkozhatunk. Kérdés, jól van-e ez így, adekvát segítséget, irányítást kaphatnak-e, szükség van-e direkter irányításra, életvezetési tanácsadásra, konkrétabb segítségekre az ifjúsági vonalaknál?

Jóval heterogénebb a 'felnőtt' szolgálatok közönsége: az egész élet megjelenik benne, s minden helyzetre fel kell készülnünk, korántsem elégséges egy korosztályi megközelítés. A hívásokat nézve megfigyelhető, hogy – bár sokhelyütt nincs adatunk a családi állapotról (a Lesz hívásaiban mintegy 35 %-a missing!), s talán nem véletlen, hogy jóval gyakrabban marad rejtve a rendezetlen státusz – a népesedésszisztiák, szociológiai felmérések alapján mintha nagyobb arányban lenne várható a házasságon kívül együtt-

élő, valamint a házas különélő kategória. A két 'változóban lévő', átmeneti állapot aránya hívásokban cca. 2-2 %. (1/12/a-b. ábra: az egyes rendszerek hívásainak megoszlása családi állapot szerint a kampány időszakban)

Nem és családi állapot összevetéséből megállapítható, hogy a – vélhetően – nem csak a fiatal korosztályokból rekrutálódó nőtlen férfiak jóval többen jelentkeznek, mint a hasonló családi állapotú (hajadon) nők. Különösen akkor kap jelentőséget ez az adat, ha a női hívások jóval nagyobb frekvenciáját nézzük, ami általában jellemző a szolgálatokra: vajon itt a férfiak nagyobb kapcsolati érzékenysége mutatkozik meg? (A férfiak nagyobb egyedülvalóságát, s egyben nagyobb kitettségét a kapcsolatokban megerősítik több évtizedes tapasztalataink). Erre utal az az adat is, hogy a nőtlen, házasságon kívül együtt-élő, házas különélő csoportokban 'vezetnek' a férfiak. (Lásd még majd a családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások kor és nem szerinti megoszlását!). Persze, az is jellegzetes, hogy azok közt a hívások közt, ahol nem tudjuk a családi állapotot, szintén a férfiak vannak túlsúlyban (miközben az összhívás tekintetében a nők jóval nagyobb gyakorisággal jelentkeznek). A nők nagyobb hányada van elvált, vagy özvegy státuszban, ahogyan a házasok közt is ők vannak többségben. (1/13. ábra: hívások nem és családi állapot szerint az azonos neműek százalékában – Lesz összes hívás)

Érdekes különbségeket figyelhetünk meg azokban az adatokban, amelyek azt rögzítik, **honnan érkezett a hívás** a lelki elsősegély telefonszolgálatokhoz (Lesz), illetve az ifjúsági szolgálatokhoz (Gyitosz): otthonról, netán fülkéből, vagy mobilról. Figyelemreméltó, hogy a mobil-használat általános elterjedtsége, ennek különösen a fiatalabb korosztályokban frekvenciált használata ellenére az otthonról kezdeményezett hívások össz-száma magasan felette van az összes többinek. De nem mindkét rendszerben dominálnak egyértelműen az otthonról indított hívások, az ifjúsági telefonszolgálatoknál az egyéb helyekről (például kollégiumokból, s elsősorban mobilról) kezdeményezett hívások száma megközelíti az otthonról érkezőkét. A telefonfülkéből hívás is inkább jellemző az ifjúságra, így ez a három forma a meghatározó esetükben. (1/14/a-b. ábra: az egyes rendszerek hívásai a hívás helyszíne szerint).

A kampány-időszak hívásaiban is megjelenik minden problematika, a lelki elsősegély telefonszolgálatokhoz fordulók a legkülönbözőbb életvezetési nehézségekkel, krízis-állapotokban, öngyilkossági veszélyhelyzetben jelentkeznek. A magyar lelki elsősegély telefonszolgálatok a hívásokban megjelenő problémák feltárására egységesen az úgynevezett Párisi Katalógust⁵ használják. A mellékelt táblákon megjelenítjük a hívásszámokat is, de főként a problémák százalékos megoszlását elemezzük, hiszen itt is nehezíti adataink összehasonlíthatóságát az a tény, hogy jóval nagyobb volumenű a lelki elsősegély telefonszolgálatokhoz befutó hívások száma, mint az ifjúsági szolgálatoké. **A hívásokban megjelenő probléma-csoportok megoszlását tekintve markáns különbségek vannak a két rendszer között, s néhány – talán nem meglepő – együtt-járás.** (1/15/a-b. ábra: az egyes rendszerek hívásainak százalékos megoszlása a párizsi kódok szerint)

A két rendszerben szinte azonos mértékű és igen magas gyakoriságú a hívásokban a **magány és izoláció** problémája. Úgy véljük, **ez az adat szól talán legerősebben a lelki elsősegély telefonszolgálatok sajátos, telefonon keresztül nyújtott pszichés támogatásának adekvációjáról.** Problémáink megosztásának igénye nyilvánvaló

⁵ Mellékletben adjuk az IFOTES, a Leleki Elsősegély Telefonszolgálatok Nemzetközi Szövetsége által a szolgálatoknak használatra ajánlott Párisi Katalógust, valamint a szolgálatok számára Magyarországon rendszeresített problémakatalógust. **1. melléklet.**

pszichológiai tény, de az is evidencia már, hogy magunkba-zárulásunk akadály a minden kibontakozásnak és rendeződésnek. A segítségért fordulás egyik legfontosabb motivációs háttere a magány és az elmagányosodás, az izoláció. Az izoláció tulajdonképpen még pusztítóbb, mint a magány, amely választott is lehet; azt jelenti, hogy a személyiség fokról-fokra elveszíti külső, netán meghatározó kapcsolatait, ez tetézi problémáinak feszültség-terheit.

Meglepő adat, hogy a két populációnál (a Lesz és a Gyitosz hívóinál egyaránt) a **testi betegségek** (szomatikus és pszichoszomatikus betegségek, fogyatékoságok) szinte azonos gyakorisággal jelentkeznek, arányuk 6-8 %! Mennyire jellemző ez a jelenség általában? Ennyire megoldatlanok és kezeletlenek a tipikusan az ifjúsági szolgálatoknál jelentkező – fiatal korosztályok testi problémái, betegségei?

Alig mutat különbséget a két populáció a **szenvedély-betegségek** vonatkozásában, alig nagyobb a – vélhetően – drog-érintettség gyakorisága a 'hagyományos' szenvedélyekénél (alkohol, gyógyszer-abúzus, politoxikománia). Egyik esetben sem éri el ugyanakkor az 5 %-ot megjelenése a többi probléma között. Jót jelent-e ez, vagy sem? A más réteg-telefonszolgálatok (Drog-stop, stb.) 'kanalizálják' ezt a probléma-csokrot, vagy sehol, semmilyen segítő-kapacitásnál sem jelenik meg a keresztmetszeti vizsgálatokban, országos felmérésekben sokkal markánsabbnak ítélt, s a longitudinális megfigyelésekben emelkedő tendenciájú kábítószer-probléma?

A **lelki egészség** (más problémái) kategóriába soroljuk a pszichiátriai betegségeket, neurózisokat, valamint azokat a neurotikus tüneteket (önértékelési problémák, döntésképtelenség, stb.), amelyek komoly életvezetési nehézségeket okoznak. Ebben sincs lényeges különbség a két rendszer hívásaiban, és arányuk klienseink között 7-8 %, igen magas! Ha a Hungarostudy 2000 ⁶ adatait nézzük, nem meglepő az eredmény, kicsiben, ebben a sajátos telefonos tükörben megerősíti Kopp és munkatársai nagy populáción, reprezentatív módon elvégzett vizsgálatainak eredményeit.

A **családi problémák** (generációs, nevelési és együttélési gondok) szinte azonos súlya (3-4 %) könnyen lehet, hogy más és más probléma-csokrot takar, pontosabban mindenki máshonnan nézi a problémát: a korosztályok konfliktusa – életszemléletek, életmódok konfliktusa is egyben.

Az **interperszonális problémák** (társas kapcsolati bajok, konfliktusok) jellemző módon egyaránt foglalkoztatják mindkét rendszer klienseit. Arányuk az összes híváson belül meghaladja a 10 %-ot, fontos tételt jelentenek tehát a lelki egészség, a személyiség pszichés egyensúlya szempontjából. Úgy véljük, adekvát segítséget nyújthatnak itt a szolgálatok, bármely rendszerben dolgoznak is.

Ha a különbségeket nézzük a két telefonszolgálat- típus 'közönségénél' megjelenő problematikában, a legszembetűnőbb a **partner-problémák** (együttélés, konfliktus, elhagyás, stb.) előfordulási súlyának jelentős különbsége: míg az ifjúsági szolgálatoknál a hívások 18 %-a ebbe a probléma-csoportba sorolható, addig a 'felnőtt szolgálatoknál, ha nem is jelentéktelen, de csak 4 % körüli a partner-problémák aránya. A nem házassági, együtt-járás, együttélési kapcsolati problémák ilyen fokú dominanciája – valószínűleg – megint korosztályi jellemző. Így értékeljük azt az adatot is, ami a házassági problémák

⁶ Hungarostudy 2000. Kopp Mária és mts. SE Magatartástudományi Intézet számos kiadványában. 2002-2004.

különbségében mutatkozik, hisz evidens módon hiányzik az ifjúsági szolgálatok hívásiból ez utóbbi problematika.

Az **érzelmi problémák** (ventilláció, félelem, szorongás, csalódás és féltékenység, stb.) alacsonyabb aránya az ifjúsági szolgálatoknál (a harmadik legjelentősebb problémacsoport, 12 %-os gyakorisággal) vélhetően módszertani, hívás-regisztrálási különbségekből fakad. A lelki elsősegély telefonszolgálatok mindig is differenciáltan regisztrálták ezeket a pszichés állapotokat leíró jellemzőket, így nem véletlen, hogy arányuk itt a hívásokban több mint 25 %-os.

Az, hogy a **szexuális problémák** nagyobb arányban jelennek meg az ifjúsági szolgálatoknál, valószínűleg szintén hívás-regisztrálási, netán koncepcionális különbségekből fakadhat. Talán nem túl frivol megjegyzés, ha azt mondjuk, jellemző a fiatalabb korosztályokra, hogy szexuális problémának minősítsenek, s ezzel leegyszerűsítsenek, dimenzió-vesztetté tegyenek társas-kapcsolati/érzelmi problémákat. Hogy ez a szolgálatok önkénteseinek attitűdje (csupán), vagy a kliens-kör jellemzője – nem tudjuk. Nem zárhatjuk ki azt sem, hogy e problémakör nagyobb volumenű megjelenése nagyobb tömegű ilyen problémát jelez.

Az már komolyan elgondolkodtató különbség, ami az **öngyilkosság**, mint problémakör megjelenésénél tapasztalható. Az ifjúsági szolgálatoknál a szuicídium alig 2 %-os gyakorisággal jelenik meg, míg a lelki elsősegély telefonszolgálatoknál ez az arány a duplája, mintegy 4 %. Vajon mennyire nyitottak az ifjúsági szolgálatok erre a problémakörre, kommunikációjuk a potenciális kliensek felé mennyire célzott és adekvát – ilyen szempontból. Ha az öngyilkossági kísérleteknek a fiatalabb korosztályokra jellemző, s a szakirodalomban jól adatolt gyakorisága nem jelenik meg itt, hol máshol, s megjelenik e egyáltalán valahol?

A lelki elsősegély telefonszolgálatok PR tevékenységének adekvációja is lemérhető az öngyilkossági problémák megjelenése kapcsán, mert bár ez az arány magasabb az ifjúsági telefonszolgálatoknál jelentkezőnél, s – az összehasonlító nemzetközi adatok szerint – a nyugat-európai szolgálatoknál mutatkozó átlagnál is, ismerve a magyar öngyilkossági rátákat, van még tennivalónk.

Szomorú elsőbbség az **állás- és foglalkoztatási problémák** 5 %-os aránya az ifjúsági szolgálatoknál. Míg az anyagi problémák, ahogyan a gyász, baleset és erőszak problémacsoport is a 'felnőtt' szolgálatoknál gyakoribb, a foglalkoztatási nehézségek aránya a Gyitosz hívásaiban több mint duplája a Lesz adatokénak! Természetesen ezekből az adatokból (a konkrét hívásokból mintegy 100-150 ilyen tematikájú) nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket, ám figyelmeztető jelnek tekinthetjük őket, különösen, ha figyelembe vesszük azt is, hogy ezek a jelzések – komplexitásukban és mélységükben, összefüggésükben más problémákkal – beilleszkedési, alkalmazkodási nehézségeket is takarhatnak.

Több évtizedes tapasztalataink, a szolgálatok hívásainak tartalmi elemzése azt mutatja, hogy a vizsgált szakasz, a 2003. december 10.-étől 2004. február végéig tartó kampányidőszak hívásainak problematikája sem belső arányaiban, sem jellegzetes mutatóiban nem különbözik gyökeresen a korábbi időszakoktól. A kampány három hónapja specifikus hatásként felhangosított néhány, egyébként is fájó gondot, nyomorúságot, ezeket –

reményünk szerint – közelebb segítette az adekvát megoldásokhoz, enyhülést is adhatott, s – aspecifikus hatásként – megerősítette a 'közönséget' a szolgálatok felé fordulásban.

Végül a kampány három hónapja alatt **a szolgálatokhoz befutott hívások regisztrátumaiból megállapítható, milyen arányban milyen, elsősorban pszichés segítséget adtak, illetve milyen segítő kapacitásokat mozgósítottak a szolgálatok a hozzájuk forduló problémáinak rendezése, megoldása érdekében.** A két rendszer között lényeges különbség nem észlelhető. Konceptcionális, vagy módszertani, s ezzel együtt-járó képzési különbséget mutat az a tény, hogy – szemben az elfogadó meghallgatással – nagyobb arányban 'használják' az ifjúsági szolgálatoknál a döntési dilemma megoldásában segítség lépését, mint a 'tartózkodóbb' lelki elsősegély telefonszolgálatoknál, amelyek legfontosabb eszköze az elfogadó meghallgatás. Majd, ha a családon belüli erőszak problémáival jelentkező hívók adatait nézzük, látni fogjuk az ebből eredő következményeket is.

Ugyancsak nagyobb arányban használják az ifjúságiak a magány-enyhítést, valamint az élmény-feldolgozásban nyújtott segítséget. Míg ez utóbbi eszköz pszichoterápiás-jellegű alapelem, s így lényeges része lehet a segítő kapcsolatnak, a magány-enyhítés kényesebb lépés. Az, hogy az ifjúsági szolgálatoknál jóval nagyobb gyakorisággal jelöltek meg a hívás-regisztrálásnál „egyéb” eszközt, mint a lelki elsősegély telefonszolgálatoknál, szintén azt sejteti, hogy direkter eszközkészlettel dolgoznak a Gyitosz szolgálatainak munkatársai. (1/16. ábra: az egyes rendszerek hívásainak százalékos megoszlása a segítő válasz szerint)

1/b A kampányról

A kampány három hónapja során a szolgálatokhoz befutott s feldolgozott érdemi hívások több mint 8 %-a kapcsolatos a családon belüli erőszakkal, cca 800 esetben talákoztunk a bántalmazás, erőszak és elhanyagolás jelenségével.

Fontos megjegyeznünk, hogy az (gyermekbántalmazás, illetve családon belüli) erőszak tematikája a kampányt megelőző időszakban is megjelent a szolgálatok hívásaiban, becslések szerint a hívások 2-4 %-ában, (a 05 *krimen* = párisi kód 15; 5xx *konfliktushelyzetek* = párisi kód 13; esetleg a 78 *érzelmi problémák, kverulálás, gyűlölet* probléma-csoportba sorolva = párisi kód 17), de az *erőszak* – legfőképp a *krimen* probléma-megnevezéssel való együtt-szereplése miatt – az ügyelők számára kizárólag a fizikai erőszakot jelentette (oda, és csak oda kódolták). **Így a problémakör 8 %-os megjelenését jelentős arány-növekedésnek minősíthetjük, hiszen ezeknek a hívóknak a nagy része a kampány hatására jelentkezett.**

Nincs alapunk messzemenő következtetéseket levonni arról a hatásról, amit a szpot terítése és megjelenési gyakorisága okozott, de **úgy tűnik, hogy a családon belüli erőszak témában egyedül Budapestet (és agglomerációját) érte el, illetve a potenciális hívókat itt mozgósította közvetlenül a központi reklám/tájékoztató tevékenység.**

A vidéki szolgálatok családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívásainak megjelenési gyakorisága és eloszlása ugyanis nem kapcsolódik a szpotok megjelenési

szekvenciáihoz, s ahol a hívásszám meg is emelkedett, ott sem nőtt meg a családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások száma jelentősen. Ha valami változás egyáltalán történt, az sokkal inkább tulajdonítható a – különböző színvonalú és erősségű – helyi kampányok (sajtó- és média-megjelenések, szakmai programok, stb.) hatásának és eredményének. (A szolgálatok szöveges kampány-beszámolóinak feldolgozott anyagát a mellékletben közreadjuk – 2. melléklet)

És még egy érdekes jelenség, amelynek magyarázata több-szálú is lehet: **Budapesten a problémakör négy nagy csoportja (gyermekek, intim partnerek, idősek és kortárs erőszak/bántalmazás) közül egyértelműen az intim partnerek közötti bántalmazás/erőszak megjelenési gyakorisága a legnagyobb, míg vidéken mindenütt a gyermekbántalmazás.** Pedig a szpot egyértelműen ezt az utóbbi erőszak-típust mutatta. E jelenség okai között nem szánhatunk túl nagy szerepet a hívások mögött meghúzódó objektív tényeknek. Talán abban a megfogalmazásban és azzal a megszorítással sem, hogy a budapesti szolgálat potenciális hívói körében vélhetően több az ilyen jellegű probléma, mint a vidéki szolgálatok hívókörében. Lehet, hogy leginkább az önkéntesek attitűdje fejeződik ki ebben a statisztikai adatban.

2. A családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások

2/a A családon belüli erőszakról

Az erőszak jelenség-körébe sorolt problémák közül napjainkban különös figyelmet kapott, a közbeszéd kiemelt témájává vált a családon belüli erőszak és bántalmazás. A téma felvázolásában Szöllösi Gábor e tárgyban írt tanulmányát választottuk vezetőnkül.⁷

A huszadik század utolsó negyedében megnőtt az érdeklődés azon helyzetek iránt, amikor a szülő gyermeke ellen, vagy a férj felesége ellen fizikai erőszakot, valamint szexuális visszaélést követ el. Ezt követte más olyan helyzetek felfedezése, amelyeknél a kiszolgáltatott személy sérelme visszavezethető volt egy családtag (vagy más gondozó) vétkes magatartására (szándékos cselekvésére vagy mulasztására). Határozott törekvéssé vált, hogy a gyermekek, illetve feleségek problémáinak minél nagyobb részét bevonják a bántalmazás és az elhanyagolás kategóriáiba. A bántalmazás és elhanyagolás kategóriáinak szélesítése azzal járt, hogy az addig nem vétkességi alapon értelmezett helyzetek számottevő része is vétkességi keretben értelmeződött újjá.⁸

⁷ Szöllösi Gábor: A családon belüli bántalmazás és a szociális szakma viszonya. = Család, gyermek, ifjúság, 2003, I.sz. 5-21.pp.

⁸ A problémáknak a bántalmazás kategóriájába történő átsorolása a következőként értelmezhető: a társadalom különbséget tesz az élet normális és kivételes kockázatai között, utóbbiakat úgy tekintve, mint amelyek deviálnak a normális gyermekkorhoz magától értetődő módon hozzátartozó problémáktól. A társadalom más megoldásokat hagy jóvá, illetve működött a különböző mértékben „normális” vagy „kivételes” problémák esetében; a probléma kivételessé minősítése a család autonómiájába történő beavatkozás nagyobb mértékét legitimálja. A társadalmi gyakorlat a „normális kockázatokat” az otthonnal, az iskolával és a társadalommal hozza összefüggésbe, míg a „kivételes kockázatokat” a veszélyeztetett gyermekekkel, a fizikai bántalmazásával és a szexuális abúzzsal. (Kelley P.; S. Hood; B. Mayall 1998.) idézi Szöllösi Gábor i.m. 7.p.

A gyermekek és feleségek problémáinak a bántalmazás kategóriájába való tömeges átsorolása azt jelenti, hogy drasztikusan megváltozik a problémák elhelyezkedése az említett skálán. Mindaz a helyzet, amely alkalmas arra, hogy valakinek (szülőnek, gondozónak, házastársnak) a vétkes magatartásával magyarázzák, átkerül a „nagyon kivételes” problémák (bűncselekmények vagy ahhoz hasonló módra felfogott helyzetek) közé. Az átsorolás hatására kiüresedik a „kevésbé kivételes” és a „normális” problémák csoportja. (Sz. G. 7. oldal)

Magyarországon ma úgy jelenik meg a bántalmazás, mint valamiféle új, eddig nem ismert és nem kezelt probléma. A társadalmi problémák különböző csoportjait sorolják közös kategóriába és jelölik a „bántalmazás” névvel. Ennek az a célja, hogy a társadalom az ide sorolt helyzeteket hasonlóknak lássa, és hasonló cselekvéseket tartson szükségesnek velük kapcsolatban.⁹

A megnevezés nagy hatással van a konstrukciónak a társadalmon belüli kommunikálására, a jelenség értelmezésére. A kiszolgáltatott személyek védelmét szolgáló mozgalmak, szakpolitikák szükségképpen élnek a szociális reprezentációk létrehozásának eszközével. A definícióalkotás a fizikai sérülést okozó, vagy annak veszélyét előidéző szándékos bűncselekményekből indul ki, de ide sorolja a nem erőszakos cselekményeket is. „A definíciókat tendenciaszerűen kiterjesztik más olyan helyzetekre is, amelyek sérelmesek egy kiszolgáltatott helyzetű személy számára, és alkalmasak arra, hogy valakinek a vétkes magatartásával magyarázzák létrejövetelüket.”¹⁰

A kiterjesztést az a cél vezérli, hogy ne csak a legsúlyosabb helyzetektől, hanem a többi sérelmes helyzettől is megóvják az érintetteket. A kiterjesztés eredményeképp olyan helyzetek is bántalmazásnak (elhanyagolásnak) minősülnek, amelyek nem tartoznak a bűncselekmények közé. Mára egyre több a társadalom többsége által gyakorolt magatartást is bántalmazásnak (elhanyagolásnak) minősítenek.”¹¹

A bántalmazás-probléma felfedezésében, a közcselekvés kiváltásában többnyire fontos szerepe van a különféle mozgalmaknak, illetve az általuk folytatott kampánynak. A társadalmi problémákkal kapcsolatos közvéleményt gyakran az úgynevezett morális vállalkozók tevékenysége, illetve a morális pánik jelenségének hatása befolyásolják. (Taylor-Brown, J. 1997, Robin, M. 1991, Parton, N. 1991.)

„Ma Magyarországon egyoldalú és hiányos a bántalmazással kapcsolatos kommunikáció, ezért a közvélemény, a szociális szakma képviselői, sőt a kormányzat képviselői is

⁹ A valóság tényeit nem egyszerűen „tükrözzük” tudatunkban, hanem a tényeket eleve a társadalmilag létrehozott összefüggésekben (konstrukciókban) észleljük és értelmezzük. Társadalmilag meghatározott, hogy milyen tényeket észlelünk a külső világból, és társadalmilag meghatározott, hogy a tényeket milyen jelentésekkel kapcsoljuk össze. Az emberek nem csupán eme konstrukciók keretében fogják fel a világot, hanem ennek megfelelően is cselekszenek. A világ észlelésére és értelmezésére szolgáló konstrukciók objektívalódnak, azaz az egyes ember számára úgy jelennek meg, mint a világnak az emberektől függetlenül létező eleme. amikor az emberek a helyzeteket értelmezik, tennivalóikról döntenek, akkor ezt az objektív valóságnak tekintett társadalmi konstrukciókhoz igazodva teszik. (Balogh I.; Karácsony A. 1995.- idézi Sz. G. 7-8. oldal)

„A társadalmi probléma egy olyan helyzet, amit tekintélyes számú ember úgy fog fel, mint az általuk becsben tartott valamelyik társadalmi normától való eltérést. Így minden társadalmi probléma egy objektív feltételből és egy szubjektív definícióból áll. A definíció összefoglalja a jelenség objektív ismérveit, másrészt tartalmazza a jelenség értékelését. A probléma definiálása fontos politikai funkciót tölt be, mivel eszközül szolgál az érdekeltek véleményének vagy döntéseinek befolyásolásában. A különféle szereplők arra törekednek, hogy a társadalom által elfogadott definíció az általuk preferált megoldást támassza alá. Különösen fontossá válik a definíció, ha attól szankciók alkalmazása függ. Ha például a hivatalos definíció túl általános, akkor az esetek intézói szabad kezdet kapnak arra, hogy egyes társadalmi csoportok esetében bántalmazást lássanak fennforogni, míg más csoportok esetében viszont csak „kulturált keretek között orvosolható” problémát. (Szöllösi Gábor i.m. 9.p.)

A bántalmazás esetében is észre kell venni a probléma kettős (objektív, illetve konstruált) jellegét. Ez nem azt jelenti, hogy a gyermekekkel szembeni erőszak vagy más veszélyek nem léteznének, hanem azt, hogy ezek a veszélyek a társadalomban specifikus módon definiálódnak. „Azok a helyzetek, amelyeket bántalmazásnak neveznek, objektív tulajdonságaik alapján nem egy, hanem több csoportba tartoznak. Mindegyikük ártalmas, de más az okuk, lefolyásuk, hatásuk. Az eltérő jelenségcsoportokat az köti össze, hogy a társadalom egyaránt bántalmazásnak (valamely személy vétkes magatartásával magyarázandó helyzetnek) tekinti őket.” (Szöllösi Gábor i.m. 8.p.)

¹⁰ Szöllösi Gábor i.m. 8-9.pp.

¹¹ i.m. 9. p.

egyoldalú és hiányos információs bázisra építik a bántalmazásra vonatkozó véleményüket.” ”Többek között a média által közvetített morális pánik hatására jóval több a morális, illetve indulati megnyilvánulás, mint a szakmai.”¹²

A közvéleményt a bántalmazással kapcsolatos diskurzusnak elsősorban a következő elemei befolyásolják:

- a bántalmazás jellegét többnyire a súlyos (halálos végű, súlyos sérülést eredményező, illetve folyamatos jellegű) magatartásokkal ábrázolják, tipikus elkövetőként pedig a feleséget és a gyermekét egyaránt bántalmazó férfit jelölik meg;
- a jelenség értelmezésének domináns (szinte kizárólagosan említett) módja szerint a bántalmazás oka az elkövető vétkes, sőt büntetőjogilag bűnös cselekménye;
- a probléma kezelésének magától értetődő módjaként a következetesebb rendőri fellépést, a hatékonyabb nyomozást és a szigorúbb büntető ítéleteket nevezik meg.¹³

A bántalmazás elleni társadalmi nyugtalanság erősen morális töltésű, a közcselekvés meghatározásakor azonban szükségszerűen utilitarista módon megfogalmazott célokat tűznek ki. Az alapvető deklarált cél a kiszolgáltatott személy megvédése a bántalmazás (elhanyagolás) bekövetkezésétől, folytatódásától.¹⁴

A társadalmi problémák egy körének „bántalmazás”-ként való felfogása tehát társadalmi produktum. A helyzeteket az fogja össze, hogy mindegyiket valakinek felróható cselekménnyel, mint legfőbb okkal magyarázzák. A bántalmazás vétkes magatartásként való értelmezése¹⁵ csupán egyike a lehetséges értelmezéseknek, és hol ez, hol pedig más értelmezés vezet a társadalmilag kívánatos eredményhez.

A modern társadalmak a gyermek életének sok helyzetét társadalmi problémának minősítik, és különböző problémakezelő rendszerek hatáskörébe utalják. Különösen fontos közülük a gyermekvédelem, amelynek sajátos feladata a szülői gondozás-nevelés diszfunkcionális működéséből eredő problémák kezelése. A gyermekvédelem nem feltétlenül vétkességi alapon foglalkozik a hatáskörébe tartozó problémákkal, hanem tárgyi alapon is, azaz egyszerűen a helyzet káros hatásai miatt. A vétkességi alapú megoldások előtérbe kerülése megnehezítheti a (bántalmazó, illetve a nem bántalmazó) családok hozzájutását másféle megoldásokhoz (például szociális szolgáltatásokhoz).¹⁶

¹² Szöllösi Gábor i.m. 5; és 22.p.

¹³ i.m. 5.p.

¹⁴ i.m. 19.p.

¹⁵ Vétkességi megközelítésről akkor beszélhetünk, ha egy probléma döntő okának meghatározott személy magatartását jelölik meg, és e magatartást felróhatónak minősítik. Mivel a cselekvőnek módjában állt volna megválasztania cselekedetét, ezért a társadalom a helytelenül megválasztott magatartás miatt kifejezheti vele szemben a rosszállását. A vétkesség is társadalmi konstrukció, amely a cselekvőnek a magatartáshoz való (objektíven létező) viszonyát, valamint az azt értékelő társadalmi minősítést foglalja egységbe. (Sz.G. 15-16.pp.)

¹⁶ A vétkességi megközelítésnek vannak olyan sajátosságai, amelyek nem elősegítik, hanem akadályozzák a kiszolgáltatott helyzetben lévők hatékony védelmét.

- A bántalmazás elleni tevékenységre ráhangolt gyermekvédelmi rendszer gyakran kevésbé képes a segítő szolgáltatásokkal elérni a családokat.
- A vétkességi alapú rendszer erősen stigmatizáló hatású, márpedig ez korlátozza a családot a segítség kérésében, a szolgáltatót a segítségnyújtásában.
- Colton: A családok kevésbé szívesen fordulnak olyan intézményhez, melyről úgy vélik, hogy nem segítségnyújtással, hanem szankcionálással foglalkozik. Ha segítséget kérnek problémáik megoldásához, könnyen megfordulhat a helyzet, és vétkesnek minősíthetik őket.

Magyarországon eddig nem vált dominánssá a családi, gyermeki problémák bántalmazásként való kategorizálása. Általában külön szálon futott a bűncselekmények, illetve a gyermekvédelemre tartozó veszélyeztettség értelmezése és megnevezése. A bűncselekményeknél magától értetődő volt a magatartás vétkességének (sőt kifejezetten bűnösségének) vizsgálata, a többi gyermeki és családi problémánál kerülték azt, hogy a helyzetet okozó magatartást explicit módon vétkesnek címkézzék. A magyar gyermekvédelem még ma is alapvetően a „veszélyeztettség” kategóriáját alkalmazza, nem pedig a „bántalmazás”-t. A veszélyeztettség a problémák tárgyi megközelítését képviseli, magában foglalja a bántalmazást és az elhanyagolást, sőt azokat a helyzeteket is, melyek nem férnek bele bántalmazásba.¹⁷ A magyar gyermekvédelmi jogszabályok több évtizede elkötelezetten ragaszkodtak a gyermekvédelmi probléma tárgyi jellegű megfogalmazásához, elvetve annak felcserélését a vétkességi megközelítéssel.¹⁸

A szociális munka keretében általában tárgyi alapon értelmezik és kezelik a problémát, nem pedig vétkességi alapon. A szociális munkát a család rendszerként való felfogása jellemzi, ezért hajlik a problémáknak „családi probléma”-ként történő értelmezésére, és törekszik a család működőképességének biztosítására.¹⁹

A családi problémák közös keretben, „bántalmazás”-ként történő átértelmezése óhatatlanul megváltoztatja az információs bázist, ilyen módon a világ észlelésének módját.²⁰

Az, hogy egy társadalom valamely problémát vétkességi vagy tárgyi módon értelmez, függ:

- a problémával kapcsolatos tudományos illetve szakmai ismeretek állapotától;
- a vétkességi illetve más nézőpont alkalmazásának hatékonyságától;
- a társadalomnak a vétkességi megközelítéshez fűződő morális preferenciáitól.

A vétkességi megközelítés alkalmazását általában azzal indokolják, hogy az erőszakos magatartást tanúsító elkövetőt nem lehet hatalmi eszközök nélkül rábírní a magatartás abbahagyására. Nem nyilvánvaló azonban a vétkességi szemlélet nélkülözhetetlensége azoknál az elkövetési módoknál, melyek kevésbé erőszakos jellegűek. Olyan országokban, ahol az állam egyébként is széles körben gyakorolja a családok támogatásával és ellenőrzésével kapcsolatos feladatokat, jóval kisebb az igény arra, hogy megkíséreljék a családi problémák minél szélesebb körét vétkességi alapon értelmezni.²¹

-
- Ahol elsősorban a nagy kockázatú ügyekkel akarnak foglalkozni, ott előfordulhat, hogy csak azok a családok részesülnek kellő figyelemben, akiknél már bántalmazást állapítottak meg.
 - A másik probléma az, hogy nagyon eltérő esélye van a vétkességi minősítésre a különböző társadalmi csoportokhoz tartozóknak. A minősítés elkerülésére sokkal nagyobb esélye van a magasabb réteghelyzetű személyeknek, mint az alacsonyabb rétegbe tartozóknak. A magasabb rétegbe tartozók társadalmilag reprezentatívabbak, jobbak szociális szkilljeik, nagyobb hajlandóságot mutatnak a szakemberekkel való együttműködésre, sikeresebben kerülnek el a bántalmazás gyanújának bizonyítását, továbbá kellő információval rendelkeznek alternatív kezelési módok elérhetőségéről. (Szöllösi G. 17. és 6.p.)

¹⁷ Szöllösi Gábor i.m. 11; és 17.p.

¹⁸ A gyermekvédelemben a 2002. évi IX. törvénnyel jelentek meg a „bántalmazás” és az „elhanyagolás” kifejezések, - valószínűleg a morális pánik hatásaként.

¹⁹ Szöllösi Gábor i.m. 6-7. pp.

²⁰ i.m. 11.p.

²¹ i.m. 16.p.

Amennyiben egy ország problémakezelő rendszerét úgy hangolják át, hogy domináns feladatává válik a bántalmazás és az elhanyagolás elleni harc, ez nem hagyja érintetlenül a rendszer különböző elemeit. A kívánt hatások mellett nagy valószínűséggel megjelennek nem szándékolt mellékhatások.²²

A bántalmazás kezelésére sok országban a rendészeti, illetve büntető igazságszolgáltatási módszerek váltak dominánssá. Ez a gyermekvédelemre (illetve a családra irányuló szociális munkára) kétféle hatást gyakorolt: egyrészt a bántalmazás körébe sorolt helyzeteknél a segítő munkának igazodnia kellett a rendészeti-igazságszolgáltatási szükségletekhez, másrészt szűkült a bántalmazáshoz nem sorolt problémák köre. A családon belüli bántalmazás (elhanyagolás) kérdéseiben a társadalom rendészeti-igazságszolgáltatási alrendszere, illetve más problémakezelő alrendszerei (különösen a gyermekvédelem) egybecsúsztak.²³

A hazai közvélemény az utóbbi időben az alábbi modellek elfogadására kapott ösztönzést:

- A bántalmazó a férfi (férj és apa), aki mind felesége, mind pedig gyermeke sérelmére fizikai (esetleg szexuális) bántalmazást követ el, és akinek jelenléte továbbra is komoly biztonsági kockázatot jelent a bántalmazást elszenvedők életére, testi épségére.
- A bántalmazó az apa, aki gyermeke sérelmére súlyos, bűncselekménynek minősülő fizikai és/vagy szexuális bántalmazást követ el.

A modell szerinti helyzetek ténylegesen léteznek. A külföldi és hazai kutatások viszont rengeteg olyan tényre és összefüggésre mutatnak rá, melyek e modellektől eltérő helyzetekre utalnak.²⁴

A jelenségről a médiában terjesztett sztereotípiá egyoldalú, elfedi a bántalmazás számos gyakori típusát. A gyermekbántalmazás és a feleségbántalmazás – bár gyakran összefüggenek – nem moshatók egybe, hiszen gyakran az anya a bántalmazó.²⁵

A külföldi szakirodalom többnyire az anyákat azonosítja a gyermekbántalmazás elkövetőiként. A fizikai büntetést az anyák és az apák ugyanolyan gyakran alkalmazzák. A gyermekek jóval többször szenvednek bántalmazást az azonos nemű szülőtől, mint a másiktól. Viszont a férjük által bántalmazott nők a 4-14 éves fiúgyermekeket jóval többször bántalmazzák, mint a leánygyermeküket. A társadalom alábecsüli a nők arányát a szexuális abúzus elkövetői, illetve a fiúk arányát annak sértettjei között.²⁶

A gyermekbántalmazás és a feleségbántalmazás gyakran együtt jár, de koránt sem mindig. A kétféle bántalmazás nem csak úgy járhat együtt, hogy a férfi bántalmazza a

²² Angliában a szociális munka nagy tradíciókkal bír, ezért a gyermekek problémáinak kezelése elsősorban szociális munka keretében folyt. Az 1970-es és 1980-as években kialakult egy újabb irány, amely a „gyermekvédelem” (child protection) megnevezést kapta. Jelentősen átalakult az együttműködés és a hierarchikus viszony a különböző szakemberek és intézmények között, és addig nem tapasztal mértékben az igazságszolgáltatási szervek illetve a rendőrség kerültek a gyermekvédelem centrumába. A bántalmazásra és elhanyagolásra irányuló figyelem Angliában meglehetősen ellentmondásos eredményt hozott. A bántalmazásnál a kivizsgálást az esetek 44 %-ában nem követte sem védelmi, sem támogató jellegű cselekvés. Az elhanyagolás miatt indult ügyekben még rosszabb volt az arány, mert az esetek 65 %-ában nem követte a kivizsgálást érdemi intézkedés. A gyermekbántalmazás és elhanyagolás az európai országok többségében bekerült a gyermekvédelem fontos feladatai közé. (Sz. G. i.m. 18. p.)

²³ Szöllősi Gábor i.m. 7.p.

²⁴ i.m. 11.p.

²⁵ i.m. 6.p.

²⁶ i.m. 11-12.pp.

feleségét és gyermekét; hanem úgy is, hogy férj a feleséget, a feleség/anya a gyermeket bántalmazza.

A két csoportnál eltérő kontextusról van szó. A gyermekek másként kiszolgáltatottak, mint a feleségek, ezért eltérően alakult a védelem célja és módszere is. Mindkét csoport esetében többről szól a védelem, mint a bántalmazásról. Gyermekek esetében a gyermekvédelmi feladatok, a feleségek esetében a nők emancipációjával kapcsolatos törekvések jelentik a védelem tágabb körét.²⁷ A gyermek és feleség bántalmazása közt az is a különbség, hogy a függés az előbbi kapcsolatban törvényszerű, míg a másodikban vagy nem törvényszerű, vagy kölcsönös.

A helyzet hosszú távon történő rendezése terén a gyermekbántalmazás és a feleségbántalmazás elleni programok eltérő célokat követnek.

- A gyermekbántalmazás esetében a család (bántalmazástól mentes) működésének biztosítása, a feleségbántalmazás esetében a házastársak közötti kapcsolat felszámolása jelenik meg tipikus célként. A gyermekre úgy tekintenek, mint aki szükségszerűen függ az őt nevelő szülőktől. Ezért a cél az, hogy a gyermek lehetőleg vér szerinti családjában nevelkedjék, és nem az, hogy „megszabaduljon” a felnőttektől.
- A feleségek esetében a bántalmazás-probléma a nők emancipációját célzó törekvésekhez kapcsolódik, amely utóbbi sokkal több mindenről szól, mint a bűncselekményekkel szembeni védelemről. E törekvések keretében minden olyan helyzetet, amelyet a nőknek a férfiakkal szembeni egyenlőtlensége jellemez, azonos probléma részének tekintenek. Az általános cél az egyenlőtlenséget okozó körülmények megszüntetése. A nők elleni, ezen belül a feleségek elleni fizikai erőszakot, illetve szexuális bűncselekményeket is alapvetően a nők egyenlőtlenségével magyarázzák.” „A bántalmazott feleségekről feltételezik, hogy a kapcsolatból való kilépés szolgálná az érdekeiket, erre azonban különböző okok miatt nem képesek. Ezért a cél az, hogy a feleséget képessé tegyék a kapcsolat megszakítására; illetve a bántalmazó férjet eltávolítsák.

A gyermekvédelemben tehát – bántalmazás esetén is – fontos helyet kap a család egységének védelme, a feleségbántalmazás esetén hiányzik ez a cél, vagy éppen ellenkezője a cél. A gyermekvédelemben – a bántalmazással kapcsolatban is – fontos teret kap a prevenció, illetve a terápia; a feleségbántalmazással kapcsolatban sokkal mérsékeltebb szerepe van a prevenciónak és a terápiás megoldásoknak.²⁸

2/b Az erőszak-típusok leírása

A családon belüli erőszak és bántalmazás körébe sorolt problémák sokszínűek és sokrétűek, együvé tartozásukról nincs konszenzus a szakemberek között. Ahány szerző – annyi leírás, ahány tipizálás – annyi felosztás.

²⁷ Szöllősi Gábor i.m. 6.p.

²⁸ i.m. 6. és 19. p.

Meg kell különböztetni a házastársak (élettársak) közötti bántalmazást a gyermekbántalmazástól; továbbá a gyermekek esetében a szexuális abúzust, a fizikai bántalmazást, az elhanyagolást, továbbá az úgynevezett pszichés, vagy érzelmi elhanyagolást, illetve bántalmazást. Tanulmányozni kell e kategóriák további belső megoszlását, illetve a közöttük fennálló összefüggéseket.” – állapítja meg a Szociális Szakmai Szövetség e tárgyban kiadott állásfoglalása.²⁹

Az erőszak/bántalmazás problémáinak csoportosításában a WHO Szöllősi Gábor³⁰ által közölt, valamint az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium Módszertani Füzetében³¹ leírt felosztását, követjük. A szolgálatokhoz befutó hívások tartalmi értékelésénél egy, a fentiekben alapuló probléma-sort használtunk (3. *melléklet*) Ennek megfelelően az egyes erőszak-típusok jelenség- és fogalomkörét az alábbiak szerint értelmezzük:

A WHO a családon belüli erőszak jelenségeinek leírásakor és definiálásakor az angolszász országokban meghonosodott terminológiából indul ki.

A szóban forgó angol nyelvű kifejezések létrehozásakor a már létező és közismert „abuse”, „neglect”, illetve „maltreatment” szavakhoz kötötték a gyermekekkel, nőekkel, illetve másokkal szembeni különböző magatartások elnevezését. Az „abuse” jelentése nagyon eltér a magyar „bántalmazás” szó általános jelentésétől. A „maltreatment” általános jelentése is messze esik a „bántalmazás” értelmétől, a „rossz bánásmód” közelebb van az értelméhez. A „neglect” és az „elhanyagolás” esetében mondhatjuk, hogy a szavak általános jelentése hasonló, ezért hasonló módon befolyásolják a szavakat alkalmazók gondolatait.

Az angol „abuse” sok mindent jelent: visszaélést, túlkapást, szabálytalanságot, jogtalanságot, helytelen vagy téves használatot, rongálást, durva bánásmódot. Ebbe belefér az erőszakot tartalmazó és az erőszaktól mentes magatartás is. Ezzel szemben „a magyar nyelvet használó személy a „bántalmazás” szóval találkozva elsősorban a személy testére irányuló, fájdalmat és/vagy sérülést okozó magatartásokra fog asszociálni. A magyar „bántalmazás” szó általános jelentésétől távol állnak azok a visszaélések, amelyek nem tartalmaznak efféle erőszakot. Nem szabad tehát lebecsülni azt a hatást, amit a szavak általános jelentése gyakorol a társadalomra.³²

1.

„A gyermek bántalmazása és elhanyagolása (Child abuse and neglect, Child maltreatment – rossz bánásmód) magába foglalja a fizikai és/vagy érzelmi rossz bánásmódot, a szexuális visszaélés, az elhanyagolás vagy hanyag bánásmód, a kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolás minden formáját, mely a gyermek egészségének, túlélésének, fejlődésének, vagy méltóságának tényleges, vagy potenciális sérelmét eredményezi – egy olyan kapcsolat keretében, amely a felelősségen, bizalmon,

²⁹ A Szociális Szakmai Szövetség állásfoglalása a családon belüli bántalmazás és a szociális munka viszonyáról. = Család, gyermek, ifjúság. 2002/6. 51.p.

³⁰ Szöllősi Gábor: A családon belüli bántalmazás és a szociális szakma viszonya. = Család, gyermek, ifjúság, 2003,1.sz. 5-21.pp.).

³¹ Módszertani füzet. A gyermekvédelmi feladatot ellátó szervek szerepe és felelőssége a gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzésére és kezelésére. Budapest,2004. EszCsM. 58 p.

³² Szöllősi Gábor i.m. 9.p.

vagy hatalmon alapul.”³³ „A gyermekbántalmazás azt jelenti, ha valaki sérülést, fájdalmat okoz egy gyermeknek, vagy ha a gyermek sérelmére elkövetett cselekményt – bár tud róla, vagy szemtanúja – nem akadályozza meg, illetve nem jelenti.”³⁴

1/a

„A gyermek fizikai bántalmazása (Child physical abuse) amikor egy interakció vagy az interakció elmulasztása a gyermeknek tényleges vagy potenciális fizikai sérülést okoz, ha az okszerűen a szülő, vagy más, bizalmi helyzetben lévő személy kontrollja alatt állt.” (WHO) „Fizikai bántalmazás az a szándékos cselekedet, vagy gondatlanság, amely a gyermek fizikai sérüléséhez, halálához vezet, vagy vezethet, és amely a szülő, vagy más olyan, gondozási-nevelési feladatot gyakorló személy felelősségi körébe tartozik, akiben a gyerek bíz, illetve akivel alá-fölérendeltségi viszonyban van.,”(EszCsM)

1/b

„A gyermekkel való szexuális visszaélés (Child sexual abuse) amikor a gyermeket olyan szexuális tevékenységbe vonják be, amellyel ő nem ért egyet teljes mértékben, amelyhez nem képes a kellően tájékozott hozzájárulásra, vagy amelyre fejlettségének mértéke szerint nincs felkészülve és nem képes a hozzájárulás megadására, vagy amely beleütközik a törvényekbe vagy a társadalmi tabukba. A gyermekkel való szexuális visszaélés megvalósulhat akár felnőtt, akár olyan másik gyermek révén, aki koránál, vagy fejlettségénél fogva a gyermekkel felelősségen, bizalmon vagy hatalmon alapuló viszonyban áll. A cselekvés célja a másik személy szükségleteinek kielégítése.”³⁵

„Szexuális bántalmazás a gyermek bevonását jelenti olyan szexuális aktivitásba, amelyet a gyermek nem képes megérteni, felfogni, amelyhez nem tudhatja az érdemi beleegyezését adni, vagy amelyre a gyermek koránál, fejlettségi állapotánál fogva nem érett, továbbá amelyet tilt az adott társadalom/közösség jog- és szokásrendje, illetve az adott környezetben elfogadott tabuk. A szexuális visszaélés létrejöhet felnőtt és gyermek, vagy olyan korú gyermek és gyermek között, ahol a kapcsolat a kor és a fejlettség okán, a kapcsolat felelősségén, bizalmon vagy hatalmi helyzeten alapszik, és a tevékenység e személy szükségleteinek kielégítését, vagy megelégedettségét szolgálja. Egy gyermek kényszerítése, vagy késztetése bármilyen törvénytelen szexuális aktivitásra; a gyermek kizsákmányolása gyermek-prostitúció, vagy más jogellenes szexuális aktivitás formájában; a gyermek felhasználása és kizsákmányolása pornográf anyagok, vagy előadások, megnyilvánulások formájában.”³⁶

1/c

Az elhanyagolás és a hanyag bánásmód (Child neglect or negligent treatment) amikor a gondviselő – gondatlanul vagy szándékosan – nem biztosítja a feltételeket a gyermek fejlődéséhez, annak bármely területével kapcsolatban. Figyelemmel azokra a forrásokra, amelyek okszerűen a család, vagy más gondozó rendelkezésére állnak. Feltéve, ha ez ténylegesen, vagy nagy valószínűséggel károsítja a gyermek egészségét, fizikai, mentális, lelki, morális vagy szociális fejlődését.”³⁷

³³ Szöllősi Gábor i.m. 10.p.

³⁴ Módszertani füzet i.m. 8. p.

³⁵ Szöllősi Gábor i.m. 10.p.

³⁶ Módszertani füzet - i.m. 7-9.pp.

³⁷ Szöllősi Gábor - i.m. 10.p.

Elhanyagolást jelent, „ha a szülő, vagy a gondviselő rendszeresen elmulasztja a gyermek alapvető szükségleteinek kielégítését, védelmét, felügyeletét, amely súlyos ártalmat okoz, vagy ennek veszélyével fenyeget bármelyik területen: egészség, oktatás, érzelmi fejlődés, táplálkozás, lakhatás és biztonságos körülmények, amely veszélyt jelent, vagy nagy valószínűséggel jelenthet a gyermek egészségi állapotára, mentális, lelki és spirituális, erkölcsi és szociális fejlődésére.”³⁸

„Érzelmi elhanyagolást jelent az érzelmi biztonság, az állandóság, a szeretetkapcsolat hiánya, a gyermek érzelmi kötődésének durva mellőzése, elutasítása, a gyermek jelenlétében történő erőszakos, durva, támadó magatartás más családtaggal szemben.”

„Fizikai elhanyagolást jelent az alapvető fizikai szükségletek, higiénés feltételek hiánya, a felügyelet hiánya, a gyermek védelmének elmulasztása olyan esetekben, amikor veszélynek van kitéve.”³⁹

1/d

„Az érzelmi bántalmazás (Emotional abuse) ha nem biztosítja azt a fejlődési szükségletnek megfelelő, támogató környezetet – ide értve az elsődleges kötődés tárgyát képező személy elérhetőségének hiányát is -, amely szükséges a gyermek stabil érzelmi és szociális képességeinek kifejlesztéséhez, és amely megfelel a gyermek személyes képességeinek és a környező társadalom igényeinek.”⁴⁰

„Az érzelmi bántalmazás azt a rendszeres, hosszú időn át tartó érzelmi rossz bánásmódot jelenti, amely súlyos, és tartósan káros hatással van a gyermek érzelmi fejlődésére. Ez magában foglalhatja annak közvetítését a gyermek felé, hogy értéktelen, el nem fogadott, nem szeretett, és csak akkor és annyiban elfogadható, amennyiben valaki másnak a szükségleteihez és igényeihez igazodik. Ugyancsak tartalmazhat a gyermek korának és fejlettségének meg nem felelő elvárásokat, olyan helyzeteket, amelyekben a gyermek fél, továbbá fenyegetett, veszélynek kitéve, vagy kizsákmányolt, illetve megfenyegetett.” **„Az érzelmileg bántalmazó magatartás elemei lehetnek a mozgás korlátozása, lekicsinylés, bűnbakká tétel, fenyegetés, visszautasítás, elutasítás, ijesztgetés, diszkrimináció, rettegésben tartás vagy más erőszakos (nem fizikai) módszerű nevelés.”⁴¹**

1/e

A gyermek kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolása (Commercial or other exploitation of a Children) amikor a gyermeket munkavégzés vagy más tevékenység keretében használják fel más haszonszerzése érdekében. Ebbe beleértendő a gyermekmunka és a gyermekprostitúció.⁴²

2.

A nők elleni, intim partnerek közötti erőszak (Intimate partner violence) bármely olyan magatartás az intim viszonyon belül, amely fizikai, pszichológiai vagy szexuális sérelmet okoz. (WHO) Ilyenek

³⁸ Módszertani füzet - i.m. 7-8.pp.

³⁹ i.m. 8.p.

⁴⁰ Szöllősi Gábor - i.m. 10.p.

⁴¹ Módszertani füzet - i.m. 8-9.pp.

⁴² Szöllősi Gábor - i.m. 10.p.

- a fizikai agresszió;
- a pszichikai bántalmazás (emotional abuse) (megfélemlítés, folytonos lebecsülés, vagy megalázás);
- erőszakos közöszülés vagy a szexuális kényszerítés más fajtája (sexual abuse);
- különböző kontrolláló magatartások (másoktól elszigetelés, mozgás korlátozása, az információhoz vagy segítséghez való hozzájutás korlátozása.⁴³

3.

„Az idős személy bántalmazása (Elder abuse and neglect) olyan egyedi vagy ismétlődő cselekmény, vagy a megfelelő cselekvés olyan elmulasztása bármely viszonyban, ahol jelen van a bizalmi viszonytal kapcsolat elvárás, amely sérelmet vagy szenvedést okoz egy idősebb személynek.”⁴⁴ Kategóriái:

- fizikai bántalmazás (Physical abuse);
- érzelmi/pszichikai bántalmazás (Psychological/emotional abuse);
- pénzügyi/anyagi bántalmazás (financial/material abuse);
- szexuális bántalmazás (sexual abuse);
- elhanyagolás (neglect).

4.

„Az ifjúsági erőszak olyan emberölést vagy nem halálos végű támadást jelent, amelynek 10 és 29 év közötti korú fiatal személy az elkövetője vagy sértettje.”⁴⁵ A kortárs erőszak az az eset, amikor egy gyermeket egy másik gyermek, vagy gyermekek csoportja – a konfliktusok szokásos kezelésén túl – ismételtel, fizikailag, illetve lelkileg bántalmaz, illetve szexuálisan molesztál. (Bullying).

2.c. A családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások elemzése

Az előzőekben (az 1/b fejezetben) kimutattuk, hogy az érdemi, azaz beszélgetésé váló telefon-hívások száma a kampány-időszakban alacsonyabb volt, mint az azt megelőző hónapokban.

Ami érdemi hívásszám-növekedés volt, szinte mind a szpoton megjelent két vidéki szolgálatnál következett be, mindenütt másutt az érdemi hívások száma csökkent a kampány idején. Ha viszont a tartalmi összetevőket nézzük, mintha csak Budapestre lett volna hatással a központi reklám: az erőszakkal kapcsolatos hívások jelentős hányadát (több mint negyedét, 27 %-át) a Budapest-ÉLET szolgálatnál regisztrálták. Így nem csoda, hogy az erőszakkal kapcsolatos hívások megoszlását az egyes erőszak-típusok szerint – többé kevésbé minden erőszak-típus esetén – döntően a budapesti szolgálat

⁴³ Szöllősi Gábor i.m. 10.p.

⁴⁴ i.m. 10.p.

⁴⁵ i.m. 11.p.

hívásainak megoszlása határozza meg. (Ez is azt mutatja, hogy a **szpot tartalmi hatása egyedül Budapesten volt érdekletes).**

A családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások – a kampányban részt vevő magyarországi telefonszolgálatok (a Magyar Lelki Elsősegély Telefonszolgálatok Szövetsége, a LESZ tagszolgálatai; a Gyermek és Ifjúsági Telefonszolgálatok Országos Szövetsége tagszolgálatai, a GYITOSZ; valamint a társult szolgálatok) összes hívásadatát egybevéve – **a kampány időszak összes érdemi hívásának mintegy 8 %-át teszik ki.**

Ez a két nagy rendszerben és a csatlakozó szolgálatoknál összesen mintegy 800 hívás, amelynek 41,8 %-a gyermekbántalmazással, 40,5 %-a intim kapcsolaton belüli erőszakkal, 13,5 %-a időskorúak bántalmazásával, 4,3 % kortárs erőszakkal kapcsolatos. Majd akkora arányú tehát az intim kapcsolaton belüli erőszak megjelenése, mint a kampány-szpoton preferált gyermekbántalmazás, s a híradásokban meg sem említett idős személyek bántalmazása csoport is majd 14 %-ot képvisel! A lelki elsősegély telefonszolgálatokhoz befutó családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások száma minden erőszak-típus esetén jóval magasabb, mint az ifjúsági szolgálatokhoz beérkezetté, kivéve a kortárs erőszakhoz kapcsolódó csekély számú hívást, ahol az ifjúsági szolgálatok 'vezetnek'. Az ifjúsági vonalokhoz befutó gyermekbántalmazással kapcsolatos hívások száma közelíti meg legjobban a 'felnőtt' szolgálatok e tárgyban regisztrált hívásait (azoknak több mint kétharmadára rúg). Az intim kapcsolaton belüli erőszak esetén az ifjúsági telefonokhoz befutó hívások száma a felnőtt szolgálatok hívásszámának a fele, s az időskorúak bántalmazásának megjelenése a hetede a felnőttekének. *(2/01/a-b ábra: családon belüli erőszak problémák Lesz-Gyitosz összehasonlításban)* **Összegezve: a családon belüli erőszakra hírt adó hívások többsége, mintegy 60 %-a a LESZ szolgálatoknál jelentkezett. Ezeknél a hívásoknál rendelkezünk mélyeségi adatokkal, így elemzésünk jórészt a Lesz hívásaira épül.**

Az összes hívásnak a hét napjai szerinti eloszlása különbözik az erőszakkal kapcsolatos hívásoknak a hét napjai szerinti gyakoriságától: A keddi gyakorisági csúcs – a kortárs erőszaknak a csekély hívásszám miatt szinte értékelhetetlen esetén kívül – **általánosan jellemző minden erőszak-típusra. A trend általában szombaton fordul emelkedőre, de csak az intim kapcsolatokon belüli erőszak esetén emelkedik – vasárnapon át – töretlenül keddig.** *(2/02 ábra a családon belüli erőszak problémák megoszlása a hét napjain – Lesz adatok)* Lehet ebben valami érdekletes, hiszen a sokszor kényszerű együttlét indulatokkal és érzelmekkel teli légkörében könnyen megjelenik az erőszak; maga az együttlét tartja fenn a feszültséget, és generálja a kifutó agressziót, s ezzel a veszélyeztetettséget.

A Magyar Lelki Elsősegély Telefonszolgálatok Szövetségéhez tartozó szolgálatok családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívásai között a gyermekbántalmazás 38,2 %, az intim kapcsolatokon belüli erőszak 41,1 %; az idősök bántalmazása 18,9 %; és a kortárs erőszak mindössze 1,8 % arányt képvisel. *(2/03/a-b ábra: családon belüli erőszak problémák - Lesz összes szolgálat)*. Ez összesen mintegy 490 hívás.

A szpoton négy szolgálat hívószámai jelentek meg: a Lesz három szolgálatáé, és a Gyitosz egyetlen non-stop krízis-vonalának a telefonszáma. A szpoton meghirdetett szolgálatok hívásadatait – a két rendszer szerint – összehasonlítva, szembevetve a Gyitosz krízis-vonalánál jelentkező hívások 'egyoldalúsága', s szemben vele a Lesz kötelékébe

tartozó lelki elsősegély telefonszolgálatok családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívásainak 'színesebb', ugyanakkor 'diszkrétebb' eloszlása: 33/69; 54/20/; 12/8; 3/4 % a Lesz-Gyitosz megoszlás. (2/04/a-b ábra: szponon megjelent szolgálatok Lesz-Gyitosz összehasonlításban)

A családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások közt **a férfi hívóknál a gyermekbántalmazás a legnagyobb arányú (42 %)**, míg az intim kapcsolatokon belüli erőszak aránya csak 38 %; az időskorúak bántalmazása 16 %, **s a kortárs 4 %-os. A nőknél vezet az intim kapcsolaton belüli erőszak (43 %)**, a gyermekbántalmazás 'csak' 37 %, de az időskorúak bántalmazása majd 20 %, s a kortárs erőszak csak 1 %. **Ezeknek az adatoknak később még jelentőségük lesz, hiszen azokat a súlypontokat jelölik ki, ahol a férfiak, illetve a nők veszélyeztetettsége különbözik egymástól.** (2/05. ábra: az egyes erőszak-típusok százalékos előfordulása nemenként – Lesz adatok)

Tekintettel arra, hogy egyértelműen megállapítható, miszerint az **esetek túlnyomó többségében, a családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások 97 %-ában a bántalmazott, az erőszak elszenvedője jelentkezik, az a tény, hogy a gyermekbántalmazás elszenvedői között nagyobb arányban találunk fiúgyermeket, mint a leányoknál**, - még ha a hívások abszolút számát nézve a férfi hívások aránya jóval alacsonyabb is a nőkéénél – **jelzésértékű. Ez teszi többek között, hogy a kampány-hívásokban a nemek közti arány mindenütt kiegyensúlyozottabb, mint az összes hívásban, illetve a korábbi időszakban általában, sőt sok helyen a ffiak aránya meghaladja a nőkéét** (Pl. Miskolc-Esély -GYITOSZ, Kiskunhalas, Miskolc, Szombathely esetén). **Általános tapasztalat egyébként, hogy a férfiak hívási, egyáltalán probléma-feltáró, majd segítség-kérési hajlandósága jóval kisebb, mint a nőké, így jelentkezésük 'értéke' nagyobb.**

A korcsoportok megjelenési gyakorisága a kampány időszakában befutott összes hívás körében és az erőszakkal kapcsolatos hívások körében hozzávetőlegesen azonos lefutású: a csúcst a 30-40-es korosztályoknál éri el, mégis elválik egymástól a két görbe: az összes hívás esetén egyértelműen a 30-as korosztály dominál, a 30-39 évesek jelentkeznek leggyakrabban, s utánuk a gyakoriság meredeken zuhan a magasabb korosztályokban. A családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások között a 20-30-40-es korosztályok hívás-gyakorisága folyamatosan nő, s nem vált át olyan hirtelen zuhanásba, még az 50-es korosztály is erősen érintett, s mintha 70 év felett is lenne az esésnek egy megtorpanása: a családon belüli erőszak érinti őket is. (2/06. ábra: hívások korcsoportok szerint – kampányidőszak és családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások -- Lesz adatok) A férfi hívók főként a 10-50 évesekből verbuválódnak, míg a nők életkori spektruma tágabb, a 10-70 évesek szerepelnek főként.

Az erőszakot elszenvedett hívók családi állapot szerinti megoszlása egészen más képet mutat a Lesz és a Gyitosz hívásaiban. Az összes, a kampány-időszakban a szolgálatokhoz befutó hívás elemzésekor már megállapítottuk, hogy az ifjúsági telefonok hívó-köre kormeghatározott, ami – a célcsoport, az ifjúság vonatkozásában adekvát, ugyanakkor erősen korlátozza a segítség körét és lehetőségeit, s valóban réteg-telefonná teszi az ifjúsági szolgálatokat. Ez a körülmény itt, a családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívásoknál is érzeteti hatását, hiszen jóformán csak a fiatalok és fiatal felnőttek jelentkeznek ezeknél a szolgálatoknál, s az e korosztályra jellemző mobil-használat miatt eleve ritkább a hívások érdemi beszélgetéssé válása.

A Lesz szolgálatok hívásaiban a különböző családi állapotú hívók megoszlása nagyjában-egészében követi a népességben elfoglalt arányukat, illetve az összes kampány időszakában érkezett érdemi hívás hívóinak családi állapot szerinti megoszlását. Ami markáns különbség, hogy a házas, együtt élő csoport jóval nagyobb gyakorisággal elszenvedője (vagy jelzője) az erőszaknak, mint reprezentációjuk az összhívásban, s – ha kisebb mértékben is, de – a házasságon kívül együtt-élőknél is ugyanez a helyzet. Mintha az is mérhető különbség lenne a két csoport között, hogy a nőtlen/hajadonok az összes hívásban nagyobb arányban vannak jelen, mint az erőszakkal kapcsolatos hívásokban, tehát új réteg szólított meg a kampány során. (2/07. ábra: a hívások családi állapot szerinti százalékos megoszlása – kampányidőszak és családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások – Lesz adatok)

Családi állapotukat tekintve a családon belüli erőszakkal kapcsolatosan hívó férfiak közt jóval gyakoribb a nőtlen (39,7 %), mint az ilyen problémákkal jelentkező nők közt a hajadon (26,3 %), s a házas különélő is több köztük (14,8 %). Az özvegy férfiak nőknél nagyobb kitettségét mutatja, hogy az erőszak áldozatai közt is nagyobb arányban található (19 %), mint a nők (9,6 %). A nők közt a házas (43,0 % - szemben a férfiak 28,6 %-os arányával), az elvált (13,7%) családi állapotú – szemben a férfiak 1,6 (!) százalékaival – van nagyobb arányban. (2/08. ábra: a hívások nem és családi állapot szerinti megoszlása – Lesz adatok)

Differenciáltabb képet mutat az egyes erőszak típusok megjelenési gyakorisága összevetve a hívók családi állapot szerinti megoszlásával: A nőtlen/hajadonok hívásaiban egyértelműen a gyermekbántalmazás témája dominál, s jóval kisebb szerepe van az intim partnerek közötti erőszaknak. A házas együtt-élők csoportjában fordul elő a legtöbb intim partnerek közötti erőszak, de jelentős számú a gyermekbántalmazás eseteinek jelzése is. Ebben a csoportban megjelenik az idős személyek bántalmazása is, majd olyan nagyságrendben, mint a nőtlen/hajadonok közt az intim kapcsolaton belüli erőszak.

Egyértelmű az intim partnerek közötti erőszak halmozott száma a házasságon kívül együtt-élő partner-kapcsolatokban. Az elváltak csoportja egyaránt érintett a gyermekbántalmazás, az intim partnerek közti erőszak és az időskorúak bántalmazása témában, míg leginkább az özvegyek elszenvedői az időskorúak bántalmazásának. Ahogyan később is, a családi állapot és az erőszak-típus összevetéséből kiderül: az elvált és főként az özvegy időseket a családban együtt-élő fiatalok bántalmazzák. Ezek az adatok szinte mind evidenciákat mutatnak, illetve erősítenek meg, mégis fontosak. Komplex értelmezésükre az V. fejezetben teszünk kísérletet. (2/09/a-b ábra: erőszak típusok gyakorisága a különböző családi állapotú hívók hívásaiban – Lesz adatok)

A Gyitosz családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívásainak szerkezete korosztályi sajátosságokat mutat: a legtöbb a gyermekbántalmazás, s alig jelenik meg az időskorúak bántalmazása. Viszonylag magas az intim kapcsolatban megjelenő erőszak aránya is, s a Lesz-ben megfigyelhető aránynál jóval nagyobb a kortárs erőszak megjelenése is. E két utóbbi erőszak-típus esetén a kamasz/ fiatal felnőtt korosztályok jelennek meg e szolgálatokban problémáikkal. **A családon belül megjelenő erőszak-cselekmények teljes spektrumát – réteg-telefon voltukból következően – nem találjuk meg náluk, így adatai(n)k érvényessége is korlátozottabb.** (2/10/a-b: családon belüli erőszak problémák a Gyitosz szolgálatok hívásaiban)

3. Az egyes erőszak típusok megjelenése. (elemzések, összehasonlítások)

Az erőszak problémák tipizálásakor az erőszakot elszenvedőket négy főcsoportba soroltuk: a gyermekbántalmazás, az intim kapcsolaton belüli erőszak, az időskorúak bántalmazása, s a kortárs erőszak áldozataira. Ezekben a főcsoportokon belül – egymástól az adott csoport sajátosságai miatt némiképp eltérő – alcsoportokat állapítottunk meg. A kortárs erőszak (mint később kiderült, kis elemszámú) csoportján kívül mindhárom másik csoportban helyet kapott mind a fizikai, mind az érzelmi, mind a szexuális erőszak és bántalmazás kategóriája. E szerint gyűjtöttük az adatokat a hívásokról, így részletesen és egymással is összehasonlíthatóan feltárhattuk az egyes erőszak-típusok belső megoszlását. Sajnos, az ifjúsági szolgálatok adataikat csak a főcsoportok, azaz az erőszak-típusok szerint gyűjtötték, így az elemzéseket, összehasonlításokat csak a lelki elsősegély telefonszolgálatok (Lesz) hívásadataival végezhetjük el.

Már az első adatok egyértelművé tették, hogy a detektált esetek legnagyobb csoportja az érzelmi bántalmazás kategóriájába tartozik, legyen szó bármely főcsoportról. A gyakorisági sorrend: érzelmi bántalmazás (173 eset); fizikai erőszak (149 eset); szexuális erőszak (30 eset); elhanyagolás (28 eset); egyéb (anyag, pénzügyi s egyéb kizsákmányolás, kontrolláló magatartás, stb.) bántalmazás (53 eset). Ez a megoszlás mást mutat, mint a szakirodalomban néhol fellelhető, bár különböző alapokon végzett felmérések, vizsgálatok adatai. Egy Borsod megyei, bár csak gyermekbántalmazásra vonatkozó felmérést idéz Velkey 1990-ből⁴⁶, amelyben a fizikai erőszak és a gondozási mulasztás dominál. Az is meggondolandó, hogy igen magas lehet az érzelmi bántalmazás látenciája, ahogyan – bár egészen más okok miatt – a skála másik végén a szexuális erőszakcselekmények napvilágra kerülése is. *(3/01/a-b. ábra: erőszak problémák eloszlása)*

A gyermekbántalmazás

A Leleki Elsősegély Telefonszolgálatok Szövetségéhez tartozó szolgálatokhoz befutó, gyermekbántalmazással kapcsolatos hívások az egész családon belüli erőszak problematika 38,2 %-át teszik ki. Ez a problémakör a legalacsonyabb arányt az erőszakkal kapcsolatos hívások között a Bp-ÉLET telefonszolgálatnál mutatja, 24,8 %-ot. A Karitás szolgálatnál jelentkező ilyen tematikájú hívásokban a legmagasabb, 63,5 % a gyermekbántalmazás tematika. Úgy tűnik, hogy a Karitás stáb erre a problémára érzékenyebb, de az is szerepet kaphat, hogy szinte ez az egyetlen szolgálat, amely az egész országból hívható, így hívásai inkább hasonlítanak az egész országra, illetve vidékre, mint Budapestre. *(3/02/a-b ábra: családon belüli erőszak problémák a 24 órás szolgálatoknál – Lesz szolgálatok)*

Márpedig az Bp-ÉLET adatai nélkül, a vidéki Magyarországon a családon belüli erőszak hívások 39,5 %-a a gyermekbántalmazással kapcsolatos. Ezt megerősíti az az adatunk, hogy a Bp-ÉLET szolgálaton kívüli összes (mind vidéken működő) 24 órás szolgálat erőszakkal kapcsolatos hívásaiban is 39,3 % a gyermekbántalmazás aránya. A Bp-ÉLET szolgálat adatainak az egész statisztikát módosító hatása – ezen a problematikán belül – a

⁴⁶ súlyos fizikai - 36; rendszeres fenyegetés, verés – 526; súlyos gondozási mulasztás – 486; érzelmi, lelki elhanyagolás, kínzás – 143; szexuális bántalmazás – 25. Idézi Velkey László: „A bántalmazott, megvert, megkínzott gyermek” szindróma hazai előfordulása és megelőzésének szempontjai. = Gyermekbántalmazás. I. Esztergom, 1997 VJTKF. 44.p.

gyermekbántalmazás esetén a leggyengébb, illetve itt a legerősebb a vidéki szolgálatok aránynövelő hatása. *(3/03/a-b ábra: családon belüli erőszak problémák Budapest – Vidék összehasonlításban – Lesz 24 órás szolgálatok)*

Sokatmondó viszont, hogy a szpoton megjelent LESZ szolgálatok (Bp-ÉLET, Győr, Szolnok) családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívásaiban (az átlag 38,3 %-kal szemben) csak 32,4 % a gyermekbántalmazás. Különösen érdekes ez az adat annak fényében, hogy a (MTV-ben, a Duna TV-ben, valamint a Hálózat TV-ben) megjelent szpoton direkt módon kizárólag a gyermekbántalmazás lett tematizálva, s csak a háttérben jelent meg a családon belüli erőszak más típusa (jelesül az intim kapcsolaton belüli erőszak). Így azután ezt az eloszlást semmiképp nem tulajdoníthatjuk a szpot hatásának, sokkal inkább a saját propagandának, valamint annak, hogy a továbbképzések érzékenyítették erre a problémakörre az önkéntes munkatársakat. És talán annak is van ebben szerepe, hogy a családon belüli erőszak általános tematikájában a közvéleményben legfőképp a gyermekbántalmazás jelenik meg, s sokkal kevésbé bármely más erőszak típus. *(3/04/a-b ábra: családon belüli erőszak problémák a Lesz szolgálatok hívásaiban)*

Az minden esetre figyelemre méltó, hogy mennyire különbözik az egyes szolgálatok 'közönsége: a LESZ szolgálatoknál a Miskolc-Esély szolgálat hívói inkább a fiatalok, s – ezért – az egyes erőszak-típusok gyakorisága szinte azonos az ugyanott működő ifjúsági vonaléval. Ugyancsak a Karitás szolgálatnál is magas a gyermekbántalmazás, de ez a szolgálat az egyetlen a Lesz-hez tartozók közül, amely az egész országból hívható.

A szpoton megjelent 24 órás LESZ szolgálatok erőszakkal kapcsolatos hívásait elemezve kiderül, hogy a gyermekbántalmazás aránya az erőszaktípusokon belül a két vidéki szolgálat hatására nő (24,8-ről 32,4 %-ra), az intim kapcsolaton belüli erőszak aránya csökken (57,4-ről 53,8 %-ra), az időskorúak elleni erőszak aránya csökken (14,7-ről 11,5 %-ra). *(3/05/a-b ábra: a szpoton megjelent szolgálatok családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívásainak összehasonlítása – Lesz adatok)*

Az intim kapcsolatokon belüli erőszak

A LESZ szolgálatokhoz befutó összes családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívásban – a (gyermekbántalmazást hangsúlyosan bemutató) szpot tematizálása dacára – az intim kapcsolaton belüli bántalmazás képviseli a legmagasabb rész-arányt: országosan 41,1 %-ot. A szolgálatok közül a Bp-ÉLET hívás-adataiban ez az arány 57,4 %, s általában a vidéki szolgálatoknál a legalacsonyabb, 33-36 %. Meglepő a Karitás ide vonatkozó forgalmi adata: itt a legalacsonyabb az arány, a cs.b.e. hívásoknak csupán 28,8 %-a érinti az intim kapcsolaton belüli bántalmazást, mintha a stáb nem is érzékelné ezt a tematikát. *(3/02/a-b ábra: családon belüli erőszak problémák a 24 órás szolgálatoknál – Lesz szolgálatok)*

Ezen erőszak-típus erőteljes megjelenésében valószínűleg a kampány közvetett hatását érzékelhetjük: a kampánnyal kapcsolatos továbbképzések differenciálták azt a képet, amelyet korábban – a közvéleménnyel egyezően – a cs.b.e. tematikával kapcsolatban az önkéntesek is érzékeltek, a téma elmélyülésével derült ki például, hogy nem csak a fizikai (vagy szexuális erőszak) az erőszak, hanem az érzelmi is, s hogy az intim kapcsolatok jóval jelentősebb mértékben és szélesebb értelemben hordozzák/hordozhatják az erőszak különböző megjelenési formáit, jelenségeit. Ezek a szempontok érzékenyítették azután a munkatársakat ennek a szélesebb tematikának az appercipiálására, mintegy lehetővé tették, hogy ezt a problémakört is érzékeljék. Itt van a legerőteljesebb hatása az adatok

alakulására a Bp-ÉLET forgalmi adatainak, s ez különösen nagy befolyást jelent, hiszen a budapesti szolgálatok kívül a forgalom jelentős hányadát adó vidéki non stop szolgálatok még a kisebb vidéki szolgálatoknál is kevésbé érzékenyek erre a tematikára. Náluk az intim kapcsolaton belüli erőszakkal kapcsolatos hívások aránya csak 34,8 %, míg a kis szolgálatoknál eléri a 36,2 %-ot. (3/03/a-b ábra: családon belüli erőszak problémák Budapest – Vidék összehasonlításban – Lesz 24 órás szolgálatok)

A szpoton megjelent három non-stop szolgálat közül a két vidéki (Győr és Szolnok) hívásadatainak hatására csökken az 57,4 %-os budapesti arány 53,8 %-ra az intim kapcsolaton belüli erőszak tematikájában, azaz a vidéki 'közeg' (mind a közvélemény, mind a fogadó fél, a szolgálat) kevésbé érzékeny erre a problematikára.

Az időskorúak bántalmazása

Az időskorúak bántalmazásával kapcsolatos hívások LESZ szolgálatoknál – országosan – a családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívások 18,9 %-át teszik ki. Az, hogy ez a tematika a vidéki szolgálatoknál jóval magasabb arányban szerepel, mint a budapestiekénél (12,7 %), arra utal, hogy a vidéki közvéleményben – a gyermekbántalmazás mellett – ez az erőszak-típus is erőteljesen jelen van. A vidéki non stop szolgálatok még a kisebb vidéki szolgálatoknál is érzékenyebbek erre a problémára (az erőszak hívások 24,7 %-a, szemben a Budapesten kívüli szolgálatok 20,4 %-os arányával.) **A Budapest-ÉLET szolgálatnál ez az arány „csak” 14,7 %.** (3/02-03/a-b ábrák: a családon belüli erőszak problémák a 24 órás szolgálatoknál; illetve Budapest – Vidék összehasonlításban – Lesz 24 órás szolgálatok)

A reklám hatását kutatva, s a szpoton megjelent szolgálatok forgalmi adatait vizsgálva megállapítható, hogy ezeknél a szolgálatoknál az idős személyek sérelméről szóló hívások a családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívásoknak csupán 11,5 %-át teszik ki, szemben a szpoton meg nem jelent szolgálatoknál mért, az országos átlagot jóval meghaladó 23,3 %-os aránnyal. Mintha a szpot hatása elfedte volna ezt a tematikát, mintha elvonta volna ettől a problémától a figyelmet, beszűkítve – mondhatjuk: cél szerint – a tematikát a gyermekbántalmazásra. (3/04. ábra: családon belüli erőszak problémák a Lesz szolgálatok hívásaiban) **Vagy ennek az erőszak-típusnak ennyivel nagyobb a gyakorisága a vidéki populációban ?!**

Kortárs erőszak

Ahogy az időskorúak bántalmazása, úgy a kortárs erőszak sem lett tematizálva a szpoton. A LESZ szolgálatokhoz befutó hívásokban a közép-korosztályok felülreprezentáltak. A kortárs (ifjúsági) erőszak így alig jelenik meg a szolgálatoknál, s a kampányra legérzékenyebben és legdifferenciáltabban reagáló Bp-ÉLET adataiban éri el ez az erőszak-típus a legmagasabb arányt, 3,1 %-ot.

Ifjúsági szolgálatok

Az ifjúsági szolgálatok közül a GYITOSZ miskolci krízisvonala került fel a szpotra. Ennek a szolgálatnak a cs.b.e. hívásainak erőszak típusok szerinti megoszlásában erősen látszik a korosztályi problematika hatása: Toronymagas a

gyermekbántalmazás (69 %); csekély az intim kapcsolatokon belüli erőszak (20 %); minimális az idősök bántalmazásának aránya (8 %), de a kortárs erőszak is magasabb a LESZ átlagnál (3 %).(2/04/a-b ábra: a szponon megjelent szolgálatok Lesz-Gyitosz összehasonlításban)

Az egyes ifjúsági szolgálatoknál más és más korosztály hívásai dominálnak: Míg Miskolcon a GYITOSZ krízisvonalánál inkább a kamaszok, s kevésbé a fiatal felnőttek jelentkeznek, addig Veszprémben az intim partnerek közötti problémák dominálnak, de megjelenik a gyermekbántalmazás és a kortárs erőszak is, valószínű tehát hogy itt a fiatal felnőtt korosztály hívásai frekvenciátobbak. Debrecenben az ifjúság, az egyetemi korosztály jelentkezik dominánsan, itt igen magas az intim partnerek közti erőszak és a kortárs erőszak is. Győrben a gyermekbántalmazás és a kortárs erőszak dominál, azaz elsősorban a kamaszok jelentkeznek. Miskolc-Esély esetén olyan a helyzet, mint Győrben, valószínűleg kamaszok hívják elsősorban a szolgálatot (a kortárs erőszak több mint duplájára nő), de a fiatal felnőtt korosztály is megjelenik: az intim problémák aránya megkétszereződik. (3/06. ábra: családon belüli erőszak problémák a Gyitosz szolgálatok hívásaiban)

A Gyitosz szolgálatoknál a szponon meg nem jelent, egyébként nem non stop működő szolgálatok hatására csökken (69 %-ról 48 %-ra) a gyermekbántalmazással kapcsolatos hívások aránya, erősen nő, duplájára (20 %-ról 40 %-ra) az intim kapcsolatokban megjelenő erőszak aránya; tovább csökken (8 %-ról 4 %-ra) az időskorúak bántalmazásának előfordulása; nő viszont (3-ról 8 %-ra) a kortárs erőszak aránya.

Az ifjúsági szolgálatok hívás-adataira két szolgálat forgalma gyakorol döntő hatást:

- Egyrészt az egyetlen non-stop működő vonal, a miskolci krízis-ügyelet forgalmi adatai. Ennek a szolgálatnak a telefonszáma jelent meg a szponon, így a hívásszámai egyébként is magasabbak, mint az általában csak néhány órán át nyitva-tartó szolgálatoké.
- Másrészt a debreceni Szalmaszál (egyetemi segély)vonal, amely igen nagyszámú hívásával befolyásolja az összképet. Itt talán a saját kampány, egyáltalán a korábbi imázs mássága (az egyetemista/főiskolás hívók, a fiatal felnőtt korosztály dominanciája), ami meghatározó.

A debreceni szolgálat hívásaihoz hasonlít a veszprémi Gyitosz vonal hívás-struktúrája, szemben a többivel. Talán ez is helyi specialitás, s a forgalmi adatok alakulásában benne lehet a stáb problémákra nyitottsága is.

4. A problémák és az erőszak-típusok összefüggései

A hívások tartalmi feldolgozása a szolgálatoknál egy egységes probléma-katalógus s az ezt összefoglaló Párisi Katalógus szerint történik. A családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívásoké is. Nemcsak az erőszak-problematikát jelöltük tehát ezeknél a hívásoknál, hanem besoroltuk őket az általánosan használt probléma-katalógus szerint is. Így olyan összefüggésekre derült fény, amelyek az egyes pszicho-szociális problémák és

az erőszak-típusok, illetve a családon belüli erőszak problematika együtt-járását bizonyítják.

A **gyermekek fizikai bántalmazása** kategóriában összefüggés mutatható ki a hívó alábbi más problémáival (előzmények és következmények) öngyilkossági problémák
magány, izoláció
pszichiátriai, neurológiai és neurotikus problémák
érzelmi problémák körével

A **gyermekek szexuális bántalmazása** kapcsán összefüggés van a házassági problémák,
érzelmi problémák körével

A **gyermekek érzelmi bántalmazása** kategóriában összefüggés van a magány, izoláció
pszichiátriai, neurológiai és neurotikus problémák
családi problémák
érzelmi problémák körével

Az **intim partnerek közötti fizikai agresszió** kategóriában összefüggés van a testi betegségek
öngyilkosság
pszichiátriai, neurológiai és neurotikus problémák
alkohol és drog-abúzus
házassági problémák
partner-problémák
interperszonális problémák
erőszak, krimen, baleset
érzelmi problémák körével

Az **intim partnerek közötti érzelmi bántalmazás** kategóriában összefüggés van a testi betegségek
öngyilkosság
pszichiátriai, neurológiai és neurotikus problémák
alkohol és drog-abúzus
házassági problémák
partner-problémák
interperszonális problémák
érzelmi problémák körével

Az **intim partnerek közötti kontrolláló magatartás** kategóriában összefüggés van a házassági problémák
érzelmi problémák körével

idős személy fizikai bántalmazása kategóriában összefüggés van a családi problémák
érzelmi problémák körével

idős személy érzelmi bántalmazása kategóriában összefüggés van a

magány, izoláció
házassági problémák
családi problémák
érzelmi problémák körével

az idős személy elhanyagolása kategóriában összefüggés van a
magány, izoláció
az érzelmi problémák körével

A kiemeléssel a jelentős összefüggéseket jelöltük. A problémakörök és a családon belüli erőszak típusok problémakörének kategorizálását a mellékelt (3. sz. *mellékletben*) listán közöljük, egymásra vonatkoztatott arányait a *4/01-4/06. számú ábra* mutatja.

Még fontosabb összefüggéseket mutat a fordított megfeleltetés: a családon belüli erőszak problémakörének a többi problémával való megfeleltetése.

a **testi betegségek** precipitálják 43
gyermekkel szembeni szexuális visszaélés (4),
az intim partnerek közötti fizikai agresszió (12),
az intim partnerek közötti szexuális erőszak (9),
az intim partnerek közötti érzelmi bántalmazás,
az idős személyek érzelmi bántalmazás (12), valamint
az idős személy elhanyagolásának (4) megjelenését.

Ez azt jelenti, hogy míg a testi betegségek megjelenése (krónikus betegségek, betegeskedés, önellátási problémák) köztudottan növeli a személy kiszolgáltatottságát az idős korúak vonatkozásában, az intim kapcsolatokban pedig az eddig feltártnál jóval nagyobb arányban jelenik meg a fizikai, szexuális és érzelmi bántalmazás abban az esetben, ha a házastárs/partner 'státusza', a kapcsolat-rendszerben elfoglalt helye – krónikus betegségek, betegeskedés, önellátási problémák következtében – gyenge, vagy meggyengül, leromlik.

az **öngyilkosság**, mint válasz-lehetőség megjelenik 44
a gyermekek fizikai bántalmazása (5),
a gyermekkel szembeni szexuális visszaélés (7)
az intim partnerek közti fizikai agresszió (12)
az intim partnerek közötti érzelmi bántalmazás (12)
az intim partnerek közötti kontrolláló magatartás (4)
esetén

Az öngyilkosság, mint kiút, kimenekülés –ha szerencsére nem is markánsan, de – megjelenik a gyermekek esetén és a kiszolgáltatott, az erőszaknak kitett partnernél. Ez is egy figyelmeztetés arra, milyen mélyreható és szinte kezelhetetlen probléma az erőszak megjelenése az intim kapcsolatokban. Az, hogy a szexuális erőszak titka bezárja a gyermeki személyiséget, elszigeteli környezetétől – megoszthatatlan és közölhetetlen teherként nehezdedve rá –, elvezethet ilyen önelvesztő lépéshez.

a **magány, izoláció bekövetkezik** a gyermekek fizikai bántalmazása

a gyermekek érzelmi bántalmazása
az idős személyek érzelmi bántalmazása (7),
 az idős személyek elhanyagolása (3),
 az idős személyekkel szembeni anyagi visszaélés (5)
 esetén.

Az adatokból nyilvánvaló, hogy az eleve kiszolgáltatott helyzetben lévő gyermekek és idősek esetén helyzetüket még nehezíti a családon belüli erőszak következtében megerősödő izolálódás. Ennek a jelenségnek a veszélyessége nyilvánvaló, hiszen az izoláció még jobban bezárja az áldozatot helyzetébe, s ezzel csökkenti a valószínűségét annak, hogy a probléma nyílttá válik, nyilvánosságra kerül, s elindul a megoldás, rendezés/reendeződés útján. Az idősekre jellemző kapcsolat-beszűkülés így fokozódik, s az áldozat életesélyeit csökkenti.

az **alkohol és drog-abúzus** összefügg a gyermekkel szembeni szexuális visszaélés (6),
 47 a gyermek elhanyagolása (5),
az intim partnerek közötti fizikai agresszió (15),
az intim partnerek közötti szexuális erőszak (11),
 az intim partnerek közötti érzelmi bántalmazás
 az intim partnerek közötti kontrolláló magatartás (4)
 problémájával

a **pszichiátriai, neurológiai és neurotikus problémák** precipitálják
 41 a gyermekek fizikai bántalmazását,
a gyermekkel szembeni szexuális visszaélést (18)
 a gyermekek érzelmi bántalmazását,
 a gyermek elhanyagolását (9),
az intim partnerek közötti fizikai agressziót (12),
 az intim partnerek közötti szexuális erőszakot (7)
 az intim partnerek közötti érzelmi bántalmazást

A bántalmazás és a pszichés betegségek összefüggése két szempontból is jelentős lehet. Egyrészt nyilvánvaló, hogy az érintett személyek kiszolgáltatottsága jóval nagyobb az átlagosnál, s ennek a 'jelenségnek' az eddig rejtett volta ismét az ellátó-rendszerek elégtelenségétől tanúskodik. Másrészt viszont a pszichés betegségek családi, házassági és partner-kapcsolatokat terhelő, veszélyeztető volta is tetten-érhető ezekben az adatokban. A mentálhigiénés ellátórendszer fejlesztésének igénye következik ebből.

a **szexuális problémák** megjelennek a gyermek fizikai bántalmazásával (7),
 26 a gyermekkel szembeni szexuális visszaéléssel (6),
 az intim partnerek közötti fizikai agresszióval (6),
 az intim partnerek közti szexuális erőszakkal(6)
 kapcsolatban.

a **házassági és partner-problémák** összefüggést mutatnak
 166 a gyermek fizikai bántalmazásával (7),
 a gyermekkel szembeni szexuális visszaéléssel (4),
 a gyermek elhanyagolásával (11),
az intim partnerek közötti fizikai agresszióval (57),
az intim partnerek közti szexuális erőszakkal (43),
 az intim partnerek közötti érzelmi bántalmazással,

**az intim partnerek kontrolláló magatartásával (22),
az idős személy érzelmi bántalmazásával (10)**

Az esetek magas száma mutatja az intim kapcsolatok „érintettségét”, az erőszak megjelenését.

a **családi problémák** köre összefügg

98

a gyermekbántalmazás egész problémakörével, különösen a gyermekkel szembeni szexuális visszaéléssel (6), a gyermekek érzelmi bántalmazásával
**az idős személy fizikai bántalmazásával (12),
az idős személy érzelmi bántalmazásával (17),
az idős személy elhanyagolásával (6)**

Miután a (párizsi katalógus szerinti) családi problémák elsősorban a generációk közti problémákat gyűjtik egybe, egyértelmű, hogy az idős személyek domináns megjelenése az erőszak áldozatai között jelzés-értékű, veszélyeztetettségüket mutatja.

az **interperszonális problémák** velejárói

69

**az intim partnerek közötti fizikai agresszióknak (18),
az intim partner elleni szexuális erőszaknak (17),
az intim partnerek közötti érzelmi bántalmazásnak
az intim partnerek kontrolláló magatartásának (7),
az idős személy érzelmi bántalmazásának (5)**

az **érzelmi problémák** megjelenése

223

a gyermek fizikai bántalmazása (10)
a gyermekkel kapcsolatos szexuális visszaélés (23)
a gyermek érzelmi bántalmazása (11),
**a gyermek elhanyagolása (35),
az intim partnerek közötti fizikai agresszió (47),
az intim partner elleni szexuális erőszakkal (31)**
az intim partnerek közötti érzelmi bántalmazás
az intim partnerek közötti kontrolláló magatartás (20),
az idős személy fizikai bántalmazása (7),
az idős személy érzelmi bántalmazása (30)
az idős személy elhanyagolása (6)
az időssel anyagi visszaélés (5) esetén törvényszerű

Egyértelmű, hogy az összes, a hívók által hozott probléma közül (a párizsi katalógus szerinti) érzelmi problémák a legszámosabbak. Mindhárom erőszak-típus esetén nagyszámú hívásban jelent meg az érzelmi bántalmazás ténye.

A gyermekbántalmazás globálisan összefügg

a pszichiátriai problémákkal (29)
a generációk együttélésével (8),
a partner családban együttélésével (9),
krízishelyzettel,
**a félelemmel és szorongással (20),
és a féltéssel, aggódással (13).**

Az intim kapcsolaton belüli erőszak a szomatikus betegségekkel (14),
a depresszióval,
az alkoholizmussal (30),
az önértékelési problémákkal,
a döntésképtelenséggel (15),
házassági/partner problémák, konfliktusokkal **(86),**
anyagi problémákkal,
rivalizálással,
össze nem illéssel,
elhidegüléssel,
krimennel (21),
csalódással (19) és a
kverulálással.

Az időskorúak elleni erőszak a betegeskedéssel, önellátási problémákkal,
az izolációval (17),
a generációs problémákkal (34),

A szolgálatok minden hívást, érdemi beszélgetést – leírva a hívó állapot-jellemzőit, a problémák viszonylag teljes feltárására törekedve – több, sokszor 8-10 probléma-kategóriában írnak le. Ezért aztán néhány ezer előfordulás értékelése, a köztük lévő összefüggések érvényessége nyilván csekély ahhoz a volumenhez hasonlítva, amit – mondjuk – egy egész éves adatomennyiség jelenthet. **A feltárt összefüggéseket jelzésértékűnek kell vegyük, s tovább vizsgálni, hogy érvényességük megerősíthető legyen.**

A gyakorlatból, a s az ezt tükröző szakirodalomból tudjuk, hogy a bántalmazás (lég)körében jellemző jegyek a **félelem és bizalmatlanság, az ellenségesség (hostilitás) megjelenése; izolációs törekvések, kivonulás, a világ és környezete elutasítása; alvás- és evészavarok; alkohol- és droghasználat; depresszió, büntudat és önértékelési zavarok; öngyilkossági készítés.** A világ lesz szegényebb és színtelenebb attól, hogy nem a személyiség eliminálja a probléma-helyzetet, hanem a probléma 'falja fel' a személyiséget.⁴⁷ Wolfgang Kretschmer evasio⁴⁸ fogalma illik ide, mint a pszichoszomatikus betegségek etiogenezisének lényeges eleme.⁴⁹

⁴⁷ „A bizalmatlanságban az ember visszavonul rejtett lényegével kötött meghitt szövetségétől. Már azon az úton jár, melyet a nyilvánvaló szorongás félelemmel terhes lidércei öveznek. Már a gyanakvásnak is, mint a szorongás előfokának, ereje van, ami, mint maga a szorongás, megváltoztatja az ember és a dolgok rejtőzködő lényegét, megrabolja jelentését.” – írja Jürg Zutt pszichiáter „a Jelenváló Lét rendjei és jelentőségük a pszichiátria számára” című tanulmányában. In: Pszichiátria és valóság, Bp; 1986. Gondolat K. 322.p.

⁴⁸ Kretschmer, Wolfgang: Selbsterkenntnis und Willensbildung im arztlichen Raume. Stuttgart, 1958, Thieme. 146 p. A kiszolgáltatott, méltóságát veszített személyiség – a valóságra adott reakcióként – visszavonul a valóságtól, 'behúzza csápjait', s elveszíti kezdeményező-készségét sorsa alakításában.

⁴⁹ A következő tüneteket sorolják a pszicho-traumatikus stressz jeleihez:

- általános visszahúzóds, izoláció,
- elkerülés – az ismételt átéléstől való félelem miatt az emlékeket kiváltó helyzetek és okok kerülése;
- agitáltság – felfokozott izgalmi állapot, emlékaradat – az emlékek túlzott feltolulása, akár kérdés nélkül is;
- kapcsolat-teremtési nehézségek,
- hostilitás – a világ, a környezet fenyegetőnek tűnik,
- generalizált szorongás, általános félelem-érzet,
- fokozódnak a meglévő pszichoszomatikus tünetek.

A bántalmazott gyermekek jellemző tünetei: **a félelem, szorongás, türelmetlenség, önértékelési zavarok, és végső soron az izoláció.** – írja Celia Doyle.⁵⁰

A családon belüli erőszak lehetőségét növelő rizikófaktorok közül a hívásokban egyértelmű kapcsolatot találtunk a bántalmazás, valamint a szociális depriváció (szegénység, munkanélküliség, stb.); a csonka család; a gyermek, illetve intim partner alkohol- és drogfüggősége, illetve mentális betegsége, deviáns magatartása; a gyermek testi vagy értelmi fogyatékosága, illetve krónikus betegsége között.

Szoros összefüggés van **az alkoholizálás** és a bántalmazás között (mindkét szülő iszik 36 %; apa 34 %; anya 9 %).⁵¹ Az ifjúsági szolgálatoknál Debrecenben **a drog és alkohol probléma** aránya jelentős, Miskolcon **a magány**, Debrecenben **a partner-problémák** dominálnak.

A LESZ szolgálatoknál a családon belüli erőszakkal kapcsolatos hívásokban Budapesten Miskolcon, Szolnokon, Salgótarjánban, Balassagyarmaton, Győrben, Pápán, Veszprémben, Székesfehérvárott, Békéscsabán, Kiskunhalason **a magány, izoláció; Budapesten, Békéscsabán, Debrecenben a lelki problémák (! tartalmilag a pszichiátriai kórképek és a neurózisok !)** is; Szekszárdon **a testi betegségek** kiemelkedő súllyal jelentkeznek.

5. A kampány eredményeinek értékelése

A **családon belüli erőszak** kifejezés magyar 'találmány'. A nemzetközi szakirodalomban, de a mozgalmi jellegű megközelítésekben is a bántalmazás különböző csoportjai nincsenek ilyen szorosan összekötve a család fogalmával. Jóval nyitottabb, az emberi kapcsolatok, a társas relációk teljes spektrumát felsoroló meghatározások léteznek, s a témában autentikusnak nevezhető WHO meghatározások sem ezt használják. Hogy mi oka van annak, hogy nálunk a család került a támadáspontjába ezeknek a problémáknak – pontosabban társadalmi konstrukciójuknak – nem tudjuk okadatolni, sem első előfordulását meglegelni a nyilvánosságban. Mi – ismerve a szociális szakma, a mentálhigiéné, de más szaktudományok nézőpontját is, s a szolgálatokhoz évtizedek óta érkezett, s érkező hívásokban megtapasztalva e kérdéskör összetettségét – fenntartással, kényszerűségből használjuk most ezt a gyűjtőfogalmat a megfigyelt jelenség-csoportokra.

Maga „a családon belüli erőszakra és más családon belüli problémákra utaló 'bántalmazás' kifejezés olyan társadalmi konstrukció, amely a probléma lényegét valamely résztvevő vétkes magatartására vezeti vissza, és a megoldás lényegének a vétkes magatartások felderítését, megbüntetését, a további ilyen magatartásoktól való elriasztást tartja.” Márpedig „az állam, illetve a szociális munkás felismerő tevékenysége nem szorítkozhat a vétkeségi modellre.” – erősíti meg a Szociális Szakmai Szövetség Állásfoglalása.⁵²

⁵⁰ Doyle,C: Individual Therapy for abused Children. 1990. Bővebben a szerző magyarul megjelent tanulmányaiban = Gyermekbántalmazás, II. 19-88.pp.

⁵¹ B.A.Z. megyei adatokat idéz Velkey = Gyermekbántalmazás. I. i.m. 44. p.

„A bántalmazás nem egységes jelenség, de ezt a népszerűvé váló sztereotípiák időnként elrejtik. A ma Magyarországon folyó médiakampány azt a képet közvetíti, hogy a feleségbántalmazás és a gyermekbántalmazás azonos jelenségek, mindig a férfi az elkövetőjük, és a megoldás a bántalmazó eltávolítása a családból. Ezzel szemben számtalan kutatás igazolja, hogy a gyermeket az esetek legalább felében az anya bántalmazza, ami súlyosságában sem marad alatta az apa általi cselekményeknek. Másrészt viszont igaz, hogy a házastársak közötti bántalmazás tipikus sértettje a feleség, és hogy ehhez gyakran kapcsolódik a gyermek bántalmazása is. A helyzet sztereotíp leegyszerűsítése azzal a veszéllyel jár, hogy a jogalkotó, a szakpolitikai döntéshozó, valamint az egyes szociális munkás olyan eszközöket fog alkalmazni, amelyek nem képesek hatékonyan védeni a bántalmazott gyermekek tömegeit.”⁵³

A bántalmazás elleni harc képviselői gyakran arra törekednek, hogy elérjék a bántalmazás-kategória kiszélesítését, tehát minél több ártalomnak a vétkes magatartásokra való visszavezetését. Ehhez társul, hogy a bántalmazás elleni kampányok a közvéleményt és a politikai döntéshozókat jobbra csak a nagyon súlyos esetekkel szembesítik. Számos olyan helyzet van, amely ártalmas ugyan a gyermekre, azonban viták folynak arról, hogy helyes-e vétkes magatartásként értelmezni.” Az állam nem adhat ’biankó csekket’ senkinek sem arra, hogy tetszés szerint döntsön arról, mit kell vétkes magatartásnak tartani és mit nem.”⁵⁴

Korántsem vagyunk egyedül ezekkel a problémákkal: az osztrák példa is arról, szól, milyen nagy indulatokat kavart a morális vállalkozók révén felhangosítva a média által felszántott közvéleményben ez a kérdés, pontosabban az a reprezentáció, avagy társadalmi konstrukció, amelyet a mediatisált társadalomban ezek a jelenségek keltenek.⁵⁵

„Kutatások sora igazolja, hogy a szegénység, a családon belüli konfliktusok, vagy például a pszichés és érzelmi szükségletek kielégítetlensége az erőszakos cselekmények hatásaihoz hasonló károsodásokat tud okozni a gyermekeknek, sőt felnőtt családtagjaiknak is. Másrészt a gyermeket vagy feleséget (férjet) a családon belül érő erőszak csak egyik része az egyént és a társadalmat fenyegető erőszakos cselekményeknek. Külföldön egyre nagyobb figyelem fordul a fogyatékosok, az öregek,

⁵² A Szociális Szakmai Szövetség állásfoglalása a családon belüli bántalmazás és a szociális munka viszonyáról. = Család, gyermek, ifjúság. 2002/3. 51. p.

⁵³ A Szociális Szakmai Szövetség állásfoglalása

⁵⁴ i.m.

⁵⁵ Az Osztrák Szövetségi Belügyminisztérium és a WAVE közös konferenciájának (1998. Baden bei Wien) megállapítása: Aligha akad a bűnözésnek más, annyira elterjedt és súlyos formája az Európai Unió tagállamaiban, mint amelyen a férfiak által a családjuk nőtagjaival szemben elkövetett erőszak. Az egyén biztonsága legkevésbé a családon belül biztosított.” „Az ’erőszak’ kifejezés tehát azokra a jelenségekre vonatkozik, amelyekkel szemben a rendőrségnek ’a nőket a családon belül érő erőszak’ kontextusában kell fellépnie.” „Ennek megfelelően ... ’erőszakon’ kizárólag büntetendő cselekményeket értünk...” „ az erőszak meghatározása a következő: a férfi által a nő fölötti hatalomgyakorlás szándékával elkövetett büntetendő cselekmények.”

„A ’vita elsimítása’, vagy ’a konfliktusban résztvevő felek közötti közvetítés’ (az ú.n. mediáció) azt jelenti, hogy figyelmen kívül hagyjuk az erőszakos kapcsolat természetét, eljárásunk tehát nem a megfelelő üzenet közvetíti. Egyrészt nem bélyegeztük meg egyértelműen az erőszakot, mint büntetendő magatartást, ami pedig elsődleges fontosságú lenne, ugyanakkor az erőszakos kapcsolatokon belüli alkalmi közvetítéssel szánalmas színjáték résztvevői lehetünk csupán. Az ilyen fellépés kudarcra ítéli az áldozat jogos elvárásait.” „Szem előtt kell tartanunk azt a tényt is, hogy ha az elkövető semlegesnek érzi a törvény betartását célzó beavatkozást, rövid távon minden bizonnyal sikerül elsimítania az ellentéteket. Hosszú távon azonban ez fonákul üt ki, mert az elkövető az ilyen megoldások után levonja majd a következtetést, hogy a nyilvánosság -... elfogadja magatartását, vagy legalábbis nem tesz ellene semmit.” Közli az „Erőszak a családban” című kiadvány, SzCsM; Budapest, 1999. 58. és 61.p.

az intézetben élők bántalmazása, valamint az iskolás korosztályok körében jelenlévő erőszak felé.”⁵⁶

A kampány során – figyelembe véve a szakirodalom (elsősorban Szöllösi Gábor tanulmányaiban, s a WHO e tárgyban közölt) ajánlásait – úgy alakítottuk hívás-regisztráló rendszerünket, hogy ez utóbbiak is feltárássra kerüljenek. Így alakult ki a gyermekbántalmazás, az intim kapcsolaton belüli erőszak (szemben a feleségbántalmazás mindenképp torzító meghatározásával), az időskorúak bántalmazása, és a kortárs erőszak csoportosítás.

Hogy mennyire reális, sőt aktuális volt ezeknek a kategóriáknak a beemelése, hívásadataink bizonyítják.

Ez a társadalom egyébként kissé értetlenül áll a 'gyermekbántalmazás', a 'nők elleni erőszak' című ítéletekkel szemben, hiszen 'természetes' módon viselkedik, amikor elnyom, vagy minősít, számára ez az attitűd nem feltétlenül kötődik az agresszió kiéléséhez, egyszerűen 'csak' azokat a viselkedés-patterneket engedi érvényesülni, amelyek áthatják és jellemzik egész működésmódját. (a dominancia-sorrend, az uralom és az alávetés meghatározó minden társas/társadalmi kapcsolatban, relációban, alrendszerben).

„Régebben a családi viszonylatok sokkal merevebbek és szigorúbbak voltak, a gyermekeknek nem sok szava volt, és a felnőttek az elvárásaikat egyszerűen magánügynek tekintették, így az érzelmi elhanyagoltság valószínűleg kevésbé volt szembeötlő. Feltehetőleg régebben aligha fordulhatott volna elő, hogy egy gyermeket oly mértékben izoláljanak, mint „ma egy-egy gyermeket. A emberek viselkedését hajdan jobban meghatározták a biológiai tényezők, elsősorban a fizikai életben-maradás diktálta a szociális viselkedési formákat, beleértve a gyermeknevelést is. Az élet hajdan egyszerűbb volt, noha a körülmények durvábbak és fizikailag megterhelőbbek voltak.”⁵⁷

„A családi nevelés fogalma egyre nyitottabbá válik, nem kevésbé annak meghatározása, hogy mi is pontosan a gyermek és a szülő; ennek köszönhetően a nem megfelelő gyermeknevelés bizonyos formái egyre gyakoribbá válnak. Ráadásul a gyermeknevelés összes felelőssége a szülők kezében van, a szülők viszont el vannak zárva minden jóindulatú segítségtől. Sok család él bezárva saját szűk világába, „csapdába esve, összezsúfolva”, csak sejtve a kijáratot a közösséget jelentő nagyvilág felé.”⁵⁸

A fenti sorok érzékeltetik a **családon belüli erőszak** kifejezéssel illetett problémakör bonyolultságát, sejtetni engedik bonyolult társas/társadalmi összetevőit, hatásrendszerét. Nem a kampányról (az Igazságügyi Minisztérium által nyilvánosságra adott szpotról és az IM-honlapról), sokkal inkább arról kell beszéljünk, hogy – a kampány céljára rendelt továbbképzések során – milyen összképet nyertek önkénteseink, hogyan váltak érzékenyebbé erre a problémakörre; szemléletüket, attitűdjüket milyen ismeretek és megfontolások alakították. Így lesz értelmezhető és magyarázható a családon belüli erőszaknak nevezett markáns jelenségkör.

⁵⁶ A Szociális Szakmai Szövetség állásfoglalása.

⁵⁷ J. Garbarino & A. Garbarino: A kőbölcső, mint olyan, avagy a gyermekek érzelmi bántalmazása. = Gyermekbántalmazás I. i.m.

88.p.

⁵⁸ i.m. 88-89.pp.

A problémakör tágabb demográfiai és szociálpszichológiai elemzéséhez Schneider – Lysgaard 'szükségletet nem halasztó' viselkedésmo­delljét⁵⁹, Szabady Balázs⁶⁰ demográfus tanulmányait hívjuk segítségül.

Az általunk a magyarázó-elvek közé beemelt koncepció a szegény-kultúrákra jellemző viselkedés-együttest kínálja értelmezési keretként a megfigyelt jelenség-körre, s – bár hatása ma már nyilvánvaló – kevésbé tartja jelentősnek, és pláne nem tartja (még) jellemzőnek a fogyasztói társadalomból származó modelleket. Persze, megjegyezzük, a két modell, tendencia egymásra-lapolódásából, együtt-hatásából halmozott problémák, patológiák származnak (már), származhatnak (még) társadalmainkban.

Ezek a szociálpszichológiai modellek adekvátan értelmezhetik, magyarázhatják a társas/társadalmi kapcsolatokban régóta jelenlévő, és sokkal szélesebb, mélyebb, erősebbekben a rendszert átható jelenségeket, mint a kriminológiából származó 'erőszak'-modellek, a vétkességi megközelítés.

A kérdéskör pszichológiai elemzéséhez – többek között – Aronsonnak a '**reaktív támadóról**'⁶¹ szóló elméletét vesszük alapul. „Az általános kognitív modell, azon kívül, hogy a reaktív támadó pszichológiájának leírására alkalmas, konkrétan az erőszakos viselkedés különböző típusainak – házastárs bántalmazása, fiatalkorú bűnözés, gyermekkel való rossz bánásmód, rablás – értelmezésére is megfelelő.”⁶² Végül az integratív, a család rendszerelméleti megközelítését nyújtó elméletek eredményeivel ütköztetve bemutatjuk a lineáris szemléletek gyengeségeit.

A fizikai erőszak és a szexuális bántalmazás témakörei, ahogyan fentebb bőven tárgyaltuk, csak a jéghegy csúcsa a társas kapcsolatokban megjelenő erőszakcselekményeknek. Jóval nagyobb volumenű, s mintegy megágyaz ezeknek a 'kiugró' eseményeknek egy társadalom, egy közösség élet-magatartása, a születéshez, a szüléshez/abortuszhoz, a váláshoz, s a halálhoz való viszonya. Ez az 'attitűd' már magába foglalja az „érzelmi bántalmazást”, „lelki kínzást”, az „elhanyagolást” és a „kizsákmányolást” különböző formáit is. való, s mint ilyen, összefügg a 'szükségletet nem halasztó' viselkedés-modell eluralkodásával.

A dezorganizált, illetve nem szervesen fejlődő közösségekben, köze­gben a külső rendezőel­vek felbomlásakor megszűnik, illetve lazul és esetlegessé válik a külső kon­roll. Belső nem lévén, a szükségletek azonnali kielégítésének akadályoztatása nem belső (lélektani) szabályozási gond (akadályhangsúly), hanem igazgatási, rendészeti probléma. Tessék megnézni a statisztikákat: miközben az öngyilkosságok száma csökken (azaz csökken a kóros esetben akadályhangsúlyt teremtő belső kontroll-attitűd gyakorisága a konfliktusokban), nő az agresszív bűncselekmények aránya, s felszínre kerülnek eddig rejtett problémák (a hajléktalanság, lumpenizálódás stb.).

Ezzel függ össze az a jelenség is, amit oly megragadóan ír le Gabriel Marquez a "Sanchez és gyermekei" című híres regényében. Az anómiás társadalmak peremén megjelenő, elsősorban a szegény szubkultúrákra jellemző úgynevezett 'szükségletet nem halasztó

⁵⁹ Schneider – Lysgaard (1950) non deferred gratification pattern – pontos fordításban a nem késleltetett kielégülés modellje. Idézi Solt Otila Budapesti Nevelő, 1978.

⁶⁰ Szabady Balázs A termékenység területi különbségeinek és változásainak okai.= Demográfia, 1978. 413-465. pp.

⁶¹ Beck, A.T.: A gyűlölet fogságában. i.m.

⁶² i.m. 176.p.

viselkedés-modell'-re gondolok. Ez a viselkedés-pattern az elmúlt években - nálunk a puha diktatúra korszakában - tömegméretekben elterjedt. Jellemzője az indulati- és ösztönkésztetések szabályozatlansága, az érzelmek direkt megjelenítése, dramatikus cselekvésekbe kifuttatása, az 'itt és most' minden mást kioltó parancsa. *Lélektani mozgatóereje ott van, hogy az egyén a késleltetést nem tudja megkülönböztetni az (örökre) lemondástól.* A Schneider - Lysgaard által leírt jelenség-együttest jellemzi még: a készség a fizikai erőszakra, a szexualitás szabad kifejeződése, az alacsony aspirációs szint, a normakövetés elutasítása, a korai leválás a szülőkről. Itt tetten érhető a narkó- és alkoholfüggés kialakulásának egyik oka, az addikt-problémák kulturális mintázatának összetevője. Ezt a jelenségcsoportot rokoníthatjuk a Szabady Balázs által *" az utódok elhanyagolásának devianciája"* faktorának nevezett jelenséggel (jellemzője a sok házasságon kívüli születés, az alacsony anyai átlagéletkor, korai kapcsolatkötés és házasságkötés, intézeti szülések alacsony aránya, a nemi betegségek terjedése, a viszonylag sok művi vetélés, sok kissúlyú újszülött, és az elítéltek nagyobb aránya a népességben), valamint avval a jelenségcsoporttal, amelyet az öngyilkossági kísérletek magas aránya, a válások nagy gyakorisága és a kissúlyú újszülöttek nagy aránya jellemez.

A zárt gondolkodásmód és hiedelemrendszer, amelyre a nem demokratikus viselkedési rendszerek szocializálnak, képletesen szólva a "mindent vagy semmit" elven működnek, s ez nem igényli az árnyaltabb viselkedést, a kompromisszumkészséget, racionális megoldási alternatívák keresését, alternatív sémák előhívását. A problémák kezelésének inadekvát módját, vagy az agressziót, vagy a feszültségek szőnyeg alá söprésének 'technikáját' tanítja, erre szocializál. Ez a paternalisztikus, monolitikus hatalom és a zárt gondolkodásmód egybecsengő kívánalma. Gondoljunk Basil Bernstein brilliáns megfogalmazására arról, hogy *a zárt gondolkodásmód és hiedelemrendszer azért nem tűr meg másságot, divergenciát, véleménykülönbséget, és ebből eredő feszültséget, mert az létében veszélyezteti, szorongással tölti el tagjait. A kreativitás, a kreatív problémamegoldás kifejlesztésének, kifejlődésének is az akadálya ez.*

Márpedig Torrance vizsgálatai szerint *a frusztráló problémahelyzetek kezelése leginkább a kreativitás segítségével történhet, mivel a kreatív ember képes a helyzet okozta feszültség csökkentésére, - változatosabb, s így alkalmazkodó-képesebb válaszmódokkal rendelkezvén. Az alacsony kreativitású ember frusztrációs helyzetben kevésbé képes problémamegoldásra: vagy tehetetlen méreggel, vagy elfojtással reagál. Tehát a zárt gondolkodásmód mintegy előírja az indulati válaszmintát, a frusztráció - agresszió sor bekövetkeztét.*

Ami egyébként a "szükségletet nem halasztó viselkedésmodell" összefüggését illeti a fent említettekkel, nyilvánvaló, hogy *a 'szegény-kultúra' jellemzőjének tartott pattern együttjárása a korai szexuális viselkedéssel, vagy az agresszió kiélésének natív módjaival, ugyanaz a jelenség, mint ami a fogyasztóiség és az elidegenedés eluralkodásával napjainkra jellemző, s valójában a szociális energia destruktív megnyilvánulása az interperszonális kapcsolatokban*

„Azonosítani lehet bizonyos közös pszichológiai tényezőket az antiszociális viselkedés különböző formái – bűnözés, gyermekkel való rossz bánásmód, házastárs verése, csoportos támadás, rablás és nemi erőszak – esetében. A közös pszichológiai probléma abban áll, hogy a támadó önmagát és másokat rosszul észleli.”^{63 64}

⁶³ Beck, A.T. i.m. 173.p.

A téves észlelés és gondolkodás képes rögzülni és megmerevedni, ha valamely valós vagy képzelte fenyegetésre reagálunk. Legnagyobb részben ezek az értelmüket börtönbe záró merev keretek tehetők felelőssé a minket gyötrő gyűlöletért és erőszakért.”⁶⁵

Akik erőszakos tettekbe bonyolódnak, azok szociális készségei fejletlenek, és kevésbé tudják más emberek kommunikációját felfogni; azzal igazolják támadó magatartásukat, hogy ők az áldozatok. **Az agresszorok pozitív irányban torzítva ítélik meg önmagukat és negatív irányba torzítva az ellenfelet, amelyet gyakran ellenségként észlelnek.**^{66 67}

„Az események jelentőségének **énközpontú** felismerése végigkövethető az állatvilágban, és ott rejtőzik a mi génjeinkben is. Az önvédelem és önmagunk előtérbe helyezése kulcsfontosságú a túlélés szempontjából; mindkettő segít abban, hogy felismerjük az ellenünk irányuló támadásokat, és megfelelő módon védekezzünk, vagy hogy keressük az intim kapcsolatokból, barátságokból és csoporthoz való tartozásból fakadó örömeiket. Az énközpontúság azonban problémát jelent akkor, ha túlzott méreteket ölt, ...”⁶⁸

A bántalmazó férjek különösen érzékenyek az önértékelésüket ért bármilyen fenyegetésre. Egy tanulmányban a feleségverők sokkal hajlamosabbnak mutatkoznak arra, hogy feleségük jelentéktelen, nem egyértelmű cselekedeteit büszkeségük elleni támadásnak vélik, mint azok, akik nem bántalmazták feleségüket. Végül soron gyakran érzelmileg zaklatottak vagy depresszívek, és ezért folyamodnak erőszakhoz, hogy semlegesítsék a negatív feszültséget, és helyreállítsák önértékelésüket.”⁶⁹

A feleség gyakran piszkálja a férjét, jelzőket akaszt rá, tárgyakat dobál, a férj pedig káromkodik, fenyegeti, majd végül megüti őt. Mivel erősebb az asszonynál, végül fegyvere a fizikai támadás.⁷⁰ Akik bántalmazták feleségüket, különösen könnyen tulajdonítanak neki negatív szándékot, önző indítékokat, és az eseményekért őt

⁶⁴ Az, hogy egy bizonyos társas helyzetben haragot, szorongást, szomorúságot vagy örömet érzünk, általában a helyzet értelmezésétől függ, tehát attól, hogy milyen jelentést tulajdonítunk neki. Ha a helyzet jelentése számomra az, hogy „veszélyben vagyok”, szorongással válaszolok; ha az, hogy „megkárosítottak”, haragot érzek; ha az, hogy „egyedül vagyok”, szomorú leszek; és ha az, hogy „szeretnek”, örülni fogok. Ha az információ feldolgozását valamely tévedés határozza meg (vagy ha maga az információ helytelen), akkor inadekvát reakciókra vagyunk hajlamosak.” A.T. Beck i.m. 44. p. Az esemény negatív értelmezése kezdetben negatív feszültséget kelt, majd haragot ébreszt, azzal a vágygal együtt, hogy helyreállítsa az autonómia és a kompetencia érzését. Hiedelme szerint az egyén ezt azzal érheti el, ha fizikailag megtámadja a fenyegető személyt vagy más kéznél lévő célpontot.” A.T. Beck i.m. 175.p. Ha mi vagyunk a főszereplők, akkor mindenki más vagy támogat minket, vagy ellenünk van. A többi szereplő motivációi és cselekedetei valamilyen módon körülöttünk forognak. Mint egy avított, moralizáló drámában, ahol mi vagyunk az ártatlanok és jók, ellenfeleink pedig a kártékonyak és rosszak. Énközpontúságunk folytán azt is hisszük, hogy mások ugyanúgy értelmezik a helyzetet, mint mi.” A.T. Beck. i.m. 46.p.

⁶⁵ Beck, A.T. i.m. 63.p.

⁶⁶ i.m. 194.p.

⁶⁷ A házastárs verése, rossz bánásmód a gyermekkel, erőszakos bűncselekmények és szexuális támadások mind agresszív viselkedések, s közös nevezőjüknek azt találtuk, hogy az erőszakos cselekményt elkövető, akár fiatal, akár felnőtt, az áldozatot ellenségnek, támadónak, önmagát pedig ártatlan áldozatnak tekinti. i.m. 174. p.

⁶⁸ i.m. 20-21.pp.

⁶⁹ i.m. 358, 195.pp. A büntetés – akár milyen súlyos büntetés – feltételezett értelme az, hogy helyreállítja a megsértett törvény érvényét és helyességét, megerősíti annak betarthatóságát, kompenzálja az erőtlenség érzését, és valamelyest helyreállítja a sérült önbecsülést. i.m. 164.p.

⁷⁰ i.m. 176.p. Bár a házastársi bántalmazás legfeltűnőbb vonása a fizikailag gyengébb feleség elleni erőszakos támadás, fontos emlékezni arra, hogy a férj önmagát érzi lelkileg sebezhetőnek, tehát érzékenyen érintik felesége szavai és tettei. Szerinte a feleség ártott neki, és fizikai erővel kell az észlelt fenyegetést csökkentenie és a kapcsolatot megfelelő egyensúlyát helyreállítania. Valójában az ő téves hiedelmei nagyjátják fel az őt ért lelki károsodást, és terelik gondolatait afelé, hogy az erőszak az egyetlen megoldás.” Aronson i.m. 177.p. Az erőszakos férjek viszont az önkontroll és a szociális készségek terén fogyatékosak. Miután hiányoznak ezek az interperszonális készségeik, azt hihetik, hogy az erőszak a konfliktusmegoldás egyetlen útja. 180.p.

hibáztatják. A fizikai agresszió további katalizátora a férj túlzott érzékenysége arra, ha valami a házasságban kialakult erőviszonyokat fenyegeti. Fekete-fehér gondolkodásának megfelelően, ha nem egyértelműen ő az uralkodó, akkor alávetett; Erőszakos viselkedése nagyrészt önvédelmi célt szolgál, azaz védelem a felesége szembeszegülő vagy tiszteletlen magatartásával szemben, továbbá megingott önértékelésének erősítése.⁷¹

A szocializálatlan támadó képes olyan emberi érzéseket érezni, mint szégyen, büntudat és empátia, azonban nélkülözi azokat a gátlásokat, önkontrollt és megfontoltságot, amelyek meg tudnák fékezni a támadásra való erős késztetést. Ezek az emberek jellegzetesen képtelenek a problémamegoldásra és a társas önértékelésre, így gyakran érzik magukat gyengének és inkompetensnek. Ezek eredményeképpen a reaktív támadó ... hajlamos a számára egyetlen ismerős és kényelmes probléma-megoldási mód, az erőszak választására. Sajnos, az erőszak rövidtávon sokszor jól működik, és minden alkalommal következetesen megerősíti a támadót, amikor megbünteti az ellenfelet, és helyreállítja önértékelését.”⁷²

A maszkulin sztereotípiát azokat a tulajdonságokat foglalja magában, amelyeket ez a csoport nagyra értékel. Keménység, felsőbbrendűség, kompetencia, vakmerőség. A feminin sztereotípiát pedig gyengeség, alávetettség, inkompetencia és félelem jellemzi. A nő ellenállását a férfi közeledése esetén csak egy játszma részének tekintik, amelynek végső célja a megadás. Az agresszor gyakran nem veszi észre az áldozat ellenállásának vagy elutasításának jeleit, vagy a női játszma részeként félreértelmezi őket.⁷³

Nemes Antónia írja, hogy a bántalmazásban „mindig benne van egy másik ember szabadságának a korlátozása. Ez egyfajta energia-forrás az elkövetőnek – Hamvas Béla gondolatával – 'a lélek örülete', amikor az ember 'valóságérzéke elvész, a másik lélekkel való kapcsolata meglazul és meg is szakad.' ”Kapcsolódni akar, de nem tud jól kapcsolódni. Agresszív cselekedetei a kapcsolatteremtésre való egészségtelen, kétségbeesett próbálkozások, félelem-megnyilvánulások. Hátterükben a szeretet-hiány, az elfeledett, talán soha meg nem ízlelt szeretet húzódik meg, és az a tévhit, hogy ők nem szerethetők. Az elkövető eleve nem normális közeledési szándéka és közeledése találkozik az áldozat valamely „gyenge pontjával”, és alapja lesz az akár játszmaként is működő kapcsolatnak. Áldozat és elkövető ilyen módon „tökéletesen” összekapcsolódnak.”⁷⁴

Az erőszakos cselekményekre hajlamosító veszélyforrások a családban Gorell Barnes (1984) szerint:

- az érzelmi kötődés hiánya vagy eltorzulása
- hiányoznak vagy súlyosan torzultak a szülői modellek, amelyeket a gyermek utánozhat, és amelyek alapján kialakulhat az azonosulás;
- rosszul funkcionáló stressz-kezelő megoldások megléte (pl. mértéktelen agresszió, a betegségbe menekülés állandósulása);
- a szülők közötti interakció hiánya, vagy annak súlyos torzulása;
- fegyelmező eljárások hiánya, vagy túlzásba vitele;

⁷¹ Beck, A.T. i.m. 178.p.

⁷² i.m. 188.p.

⁷³ i.m. 193.p.

⁷⁴ Nemes Antónia: Gondolatok a családon belüli erőszakról. = Család gyermek ifjúság, 2003/4. 44.p.

- a kommunikációs hálózat hiánya, vagy torzulása a családon belül és a család és a külvilág között.⁷⁵

Thorman (1977) három tényezőt emel ki, amelyek meghatározó elemei lehetnek az erőszak megjelenésének:

- a hatalom megosztása vagy nem történt meg a szülők közötti konfliktus miatt, vagy kaotikusan szóródik;
- a családtagok autonómiája gyengén fejlett: az énhatárok vagy szigorúak, vagy túlzottan elmosódtak;
- a kommunikáció korlátozott, torzult vagy zavaros. Elfojtott érzelmek gátolják a családtagokat abban, hogy könnyen kifejezhessék magukat, vagy hiányoznak a megértést könnyítő megfelelő készségek.⁷⁶

A kettősség – amint látjuk – mindenütt nyomon követhető. Magyarázó elvként Thorman (1982) a családi tényezőket a Minuchin kidolgozta kettős modellbe helyezi. Minuchin szerint a problematikus családok vagy „hálóba szorultak”, vagy „kioldódtak”. Az első állapot jellemzői a merevség, hatalmi harcok és intenzitás, míg a második inkább a szétesés a káoszba, felelőtlenségbe és nemtörődömségbe. Leegyszerűsítve: vannak szülők, akik téveszmék (rossz bánásmód) miatt bántalmaznak, és vannak szülők, akik az érzéketlenség (elhanyagolás) miatt teszik ezt.⁷⁷

Nagyon fontos, „hogyan a családoknak legyen egy belső stabilitása. Az érzelmi elhanyagolásnak éppen ez a háttere. A bizalmat adó bizalom és a rend hiánya. Ettől a szeretet nélküliségtől lesznek aztán agresszívek vagy éppen önmaguk ellen fordulók a gyerekek. Minden gyermek szereti, ha rendben, naponta ismétlődnek körülötte a dolgok. Az adja a bizalmat. Az győzi meg ... a kisgyermeket is arról, hogy valahová, valakihez tartozik, és róla gondoskodnak. De egy széteső családban védtelenné válik. Kiszolgáltatott lesz...⁷⁸

Az autonómia szemlélet különösen érdekes, mivel összecseng több szerző megállapításával (ld. pl. Cook & Bowels, 1980), miszerint a bántalmazó szülők stresszhelyzetben saját érzelmeik és szükségleteik szimbólumát vagy tükröződését láthatják gyermekükben – ezért megtagadják, vagy korlátozzák a gyermeknek, mint fejlődő személyiségnek az autonómiáját. Aki tart a vesztes kimeneteltől (bármely résztvevő), annak szorongása és féltelme további veszteségeket okozhat.

Goldschmidt Dénes szerint⁷⁹ a család az emberi kapcsolatoknak sajátos tér-idő rendszere, struktúrája, amit többek között viszonylagos tartósság, állandóság és egyfajta bensőségesség jellemez. Ezt a bensőségességet a következőképpen lehet megragadni: én magamat úgy tekintem, mint aki családom tagjainak egyike vagyok, ugyanakkor elvárom, hogy családom tagjai is így tekintsenek. A család – mint szociális rendszer – minden egyes tagjában leképeződik: amikor arról beszélünk, hogy mi, a Nagy család, mi a Horváth család, akkor erről a képről beszélünk. Ez a kép a család minden egyes tagját, tagjainak különböző, egymáshoz fűződő kapcsolatát jelenti. A család tehát sajátos kapcsolati, szociális szerkezet, struktúra, ezt a struktúrát tulajdonképpen bonyolult módon

⁷⁵ Idézi David Cooper – David Ball. = Gyermekbántalmazás. II. i.m. 115.p.

⁷⁶ i.m. 116.p.

⁷⁷ i.m. 116-117.pp.

⁷⁸ Benis Mária = Gyermekbántalmazás I. i.m. 30.p.

⁷⁹ Goldschmidt D. Családvédelem – családsegítés. = Családgondozás és iskola. i.m. 123.p.

egymásra ható, egymással összefüggésben álló társas helyzetek sorozata alkotja. E helyzetsorozat válhat hirtelen, vagy fokozatosan problematikusá.

A család önszabályozó rendszer, melyet saját törvényei szabályoznak. Mint minden rendszerben, a családnak is két alapvető funkciója van: az egyensúly, a homeosztázis fenntartása, a nem-változás; és az új környezethez való adaptáció, a változás. Mindkét funkció életfontosságú a rendszer szempontjából. A célt, a rendszer fennmaradását és túlélését azonban nem az egyik vagy másik funkció biztosítja, hanem a két funkció egymáshoz való viszonya. A családi rendszer működésének minőségileg különböző, de egymással kölcsönösen összefüggő meghatározói: a szabályrendszer, a kialakult strukturális jellegzetességek, és a kommunikációs sémák.⁸⁰

„A hagyományos, lineárisan ok-okozati szemlélet” – a hétköznapi gondolkodás – „szerint az egyik családtag magatartása az ok, a másiké a következmény. Például a szülők a hibásak, a gyermek az áldozat; a gyermek elviselhetetlen, a szülők áldozatok; a férj hibás, a feleség szenved, stb. A bajt a családok maguk is ilyen formában élik meg, és segítséget is így kívánnak: ha az a baj, hogy egy családtag beteg, vagy egy gyerek rossz, akkor a bajt úgy kell megszüntetni, hogy a beteg családtagot meg kell gyógyítani, a rossz gyermeket meg kell javítani. Ha azonban a betegség nem múlik, nem gyógyul, kiújul, vagy a gyógyulást szerepváltás, egy másik családtag megbetegedése követi, ha a „rossz” gyermek nem lesz „jó”, vagy megjavulását egy másik gyermek „elromlása” váltja fel, ez arra utal, hogy a tüneteknek szerepe van a családi rendszer stabilitásának fenntartásában. **Ha egy családi rendszer stabilitásának fenntartását az segíti elő, hogy valamelyik tagja rossz, vagy beteg, akkor a stabilitást szolgáló szabályrendszer, a kialakult kommunikációs séma és a kialakult struktúra a kóros.**

„A rendszerszemlélet lényege, hogy nincs bűnbakkeresés, mert nincs bűnös, nincs hibás, gonosz nemtörődöm vagy tehetetlen, mindenkinek igaza van, hiszen minden megnyilvánulás a stabilitást szolgálja, és ebben az értelemben jóra törekszik. Mindenki jó családot akar, és a maga módján közreműködik az egyensúlyi állapot fenntartásában. A stabilitásra való törekvés nem szűnhet meg, a régi stabilitás csak akkor adható fel, ha új, jobb stabilitás lép a helyébe. **Paradox módon a homeosztatisz törekvések megerősítése teszi egyedül lehetővé a rendszerhez mint egészhez való hozzáférést és a változást”, a változás megindításának lehetőségét is!**⁸¹

Az erőszakitétel – bármely formájában – valamilyen mértékben mindenképpen feleletet vár az embertől, feltétlenül erő(viszony)-próba. Megküzdést követel, és „a probléma megoldásához mindkét fél – az elkövető és az áldozat – nagyfokú tudatosodására és változni, változtatni akarására is szükség van. Akkor teljes, ha mindkét oldal ’ki tud vonulni’ a családon belüli erőszak-szituációból.”⁸²

⁸⁰ Herman Erzsébet – Berlin Iván: Család és betegség. Fejlődéslélektani olvasókönyv. Szerk. Bernáth László, Solymosi Katalin. Bp; 1997. Tertia K. 216.p.

⁸¹ i.m. 272.p.

⁸² i.m. 45.p.

5/a A kiszolgáltatott helyzet és az erőszak: az áldozattá válás összefüggése a családon belüli státusszal.

Minden gyengébb státuszúval kapcsolatban megjelenik az együttélési formákban, s a fizikai erőszak ennek az attitűdnek csak a csúcsa. A jéghegy 'tömege' a verbális agresszió, a minősítés, a megalázás, a korlátozás jelenségeit gyűjti magába: az idősek, a gyerekek, a fogyatékosok, a pszichés betegek, a nők a tárgyai.

A rendszerelméleti megközelítés adta azt a felismerést a szociálpszichológiában, hogy az emberi kapcsolatokban, az emberi együttesekben is mindig a rendszer gyenge pontja felé, a kisebb ellenállás irányába megy a feszültség, s azt éri, aki a legkiszolgáltatottabb. Ha bármely külső beavatkozással a rendszer működését megbontjuk (például kiemeljük a 'leggyengébb pontot) a következő leggyengébb kerül a korábbi helyzetébe. A rendszer 'gyógyítása rendszerként való koncipiálásával kezdődhet csak el! S még egy fontos elv: „A statikus veszélyforrásoknál sokkal fontosabbak, relevánsabbak hatásukban a szituációs veszélyforrások.”⁸³

Az 5/01. ábrán látszik az egyes erőszak típusok életkori csoportoknál megjelenésének 'lefutása'. Gyermekbántalmazás egyenletesen csökken a 10-30 éves korcsoportban, majd hirtelen esik, de a 40-50 éveseknél van egy plató. Ez utóbbi valószínűleg már nem a gyermek-státuszúak felbukkanása, ahogyan az alacsonyabb életkori csoportoknál (10-30) sejthetjük. Az intim partnerek közötti erőszaknál a 30-as korosztályon van a csúcs, utána egyenletesen csökken. Az idős személyek bántalmazása esetén a csúcs az 50-es korcsoportban van, és egyenletesen csökken a 60, és a 70 éves korosztálynál. A kortárs erőszaknál a 10-től 19 éves korcsoport megjelenése a saját problémákról beszél, míg a 30-as korosztály jelzése valószínűleg mások problémáit hozza. (5/01. ábra: családon belüli erőszak típusok előfordulási gyakorisága életkori csoportok szerint – Lesz adatok)

Az erőszak-típusok megjelenését az egyes korosztályokban külön-külön vizsgálva, ha hozzátesszük azt a szempontot is, hogy kire vonatkozik a probléma (ki a bántalmazás elszenvédője), egyértelmű, hogy még a 40-es, sőt az 50-es korcsoportban is megjelenik a gyermekbántalmazás, mint a hívó saját problémája. Az intim kapcsolaton belüli erőszak esetén – a 30-40-es korosztálynál megfigyelhető a kölcsönösség: mindkét fél résztvevője a bántalmazásnak. Talán megkockáztatható, hogy míg a gyermekbántalmazás, s az idős személyek bántalmazása egyirányú (az egyik fél, a gyengébb, kiszolgáltatottabb elszenvédője az erőszaknak), addig az intim kapcsolatokban a bántalmazás a kapcsolatrendszerben értelmezhető csupán, s kölcsönös. (5/02. ábra: korosztályok és az erőszak – családon belüli erőszak hívások a Lesz szolgálatoknál)

Ha csak az erőszakot saját problémaként bejelentő hívásokat nézzük, még világosabb a kép: a gyermekbántalmazás gyakorisága a korról egyenletesen csökken, de fennmarad még az 50-es korosztálynál is! Gyermek-státuszú, nem gyermek-korú, kiszolgáltatott helyzetben lévő hívók jelentkeznek. Ha megnézzük az erőszak-típusok gyakorisági megoszlását korcsoportok és probléma-hordozó szerint, érdekes látni, hogy a gyermekbántalmazás és az időskorúak bántalmazása 'egy lábon áll' (az eloszlás 'kúpja' meredek lefutású), a hívó saját problémaként hozza, míg az intim kapcsolaton belüli erőszak nagyobb társas térben jelenik meg (az eloszlás kúpja jóval szélesebb alapokon

⁸³ (a kockázat dinamikája - D.Cooper-D.Ball, Gyermekbántalmazás I-II. Esztergom, 117.p.)

mutatkozik), éppen ezért tágabb hatásrendszerben. De – ha ritkán is – a partner és a (másik) szülő is szignalizál a gyermekbántalmazás miatt, ám még ritkább, hogy az időskorúak bántalmazása kapcsán bárki szignalizáljon, az elszenvedőn kívül senki nem ad jelzést! (5/03/a-b-c ábra: erőszak típusok gyakoriságának lefutása korcsoportok és a probléma-hordozó szerint)

A családi állapot és az egyes erőszak típusok eloszlása közti összefüggések – ha nem is explicit módon, de – jelzik azt a tendenciát, amit majd a korcsoportokkal való összevetés teljesít ki, mintegy bizonyítva vizsgálataink egyik legfontosabb megállapítását, amit a hívás-dokumentáció egyébként egyértelművé tesz: a kapcsolatokban kiszolgáltatottak, a bármely okból függő helyzetben lévők családi állapottól és életkortól függetlenül könnyen, más, jobb státuszúaknál gyakrabban válnak erőszak áldozataivá. Ha tehát a gyermekbántalmazás problémakörén belül a családi állapot szerinti csoportokat nézzük, meglepve tapasztaljuk, hogy viszonylag sok közöttük az elvált. Kik ezek a hívók? – tehetjük fel a kérdést, s a válasz egyértelmű: Tekintve azt, hogy a hívások 97 %-ában saját problémával jelentkeznek a hívók, tehát igen kicsi a valószínűsége annak, hogy egy elvált családi állapotú személy más gyermek bántalmazásáról adjon hírt, itt olyan hívókról van szó, akik kiszolgáltatott helyzetben lévő nem gyermekkorú, de gyermek-státuszú személyek. (5/04 ábra: családi állapot és az erőszak típusok összefüggése – Lesz adatok)

A gyermekbántalmazásba sorolt gyermek-státuszú, de nem gyermek-korú személyek hívásai nyitják ki a koncepciót, felülírják a besorolást, hiszen itt már nem a kor számít, hanem adott relációban a tartósan fennmaradó, rögzült kiszolgáltatott helyzet. Ezt erősítik a párizsi katalógus és az erőszak típusok mátrixából nyert adatok is. Nagy valószínűséggel a gyermekbántalmazás problémakörén belül a nőtlen/hajadon családi állapotú hívók között is jócskán akadnak olyanok, akik gyermek státuszúak, de már nem gyermek-korúak, ahogyan a gyermekbántalmazás miatt jelentkezők kormegoszlásánál már láttuk. A gyermekbántalmazás problémakörén belül a házasságban együtt-élők csoportja az a populáció, amelynek tagjai maguk is a családon belüli erőszak áldozatai (mármost az intim kapcsolaton belüli erőszaké), s ugyanakkor – házastársuk magatartásában – a gyermekek bántalmazása is megvalósul.

A családi állapot és az erőszak típusok mátrixa bizonyítja fenti állításunkat, hiszen a gyakoriság-eloszlás 'csúcsa' ebben az együttállásban található. Ha az erőszak-típusokat részletező mátrixot nézzük, elválik a két fókusz, azaz a gyakoriság-eloszlásban az intim partnerek közti fizikai erőszak, és az intim partnerek közötti érzelmi bántalmazás csúcsa a házasok csoportjáról kiterjed a partner-kapcsolatokban élő nőtlen/hajadonok csoportjára (a kapcsolati konfliktusok, s az együttélés terhe miatt), ugyanakkor a gyermekek fizikai és érzelmi bántalmazása két különálló 'csúcsként' jelenik meg. (5/05/a-b ábra: családi állapot és az erőszak típusok mátrixa)

5/b A gyengébb nem és az agresszió: a férfiak szerepe a családon belüli erőszakban

A házastársak közötti fizikai, illetve szexuális bántalmazásnak jóval gyakrabban válik sértettjévé a nő, mint a férfi. A bántalmazás (például pszichikai jellegű) a férfi sértettekre is komoly hatást tud gyakorolni. A nők védelmére azért helyeződik szinte kizárólagos

hangsúly, mert többnyire egyenlőtlenek a fizikai erőviszonyok, illetve a hatalmi viszonyok. A házasságokban mindkét nem képviselői aktív résztvevői a – mindennapi frusztrációból és stresszből eredő – házastársi konfliktusoknak, sőt a fizikai agresszióknak is. A fizikai agresszió kivitelezési módja viszont eltér a két nem esetében. Cooker szerint az elszenvedett fizikai vagy pszichés bántalmazás szignifikáns módon kapcsolódott testi és lelki megbetegedésekhez. A férfiak és nők hasonló arányban váltak pszichikai bántalmazás sértettjévé, a fizikai bántalmazás azonban sokkal nagyobb arányban érte a nőket. Általánosan elismert, hogy a nők szorulnak rá a társadalom védelmére. A férfi által elkövetett bántalmazás az, amely a dominancia és a kontroll tágabb jelenségének részét képezi.⁸⁴

Az áldozattá válás esélyében – a szakirodalom megállapítása szerint – nincs különbség a fiúk és a lányok között. Vannak olyan megfigyelések, melyek szerint nagyobb valószínűséggel érintettek az elsőszülött gyermekek. „A nemzetközi adatok és kutatások szerint a fogyatékkal élő gyermekek fokozottabban vannak kitéve az abúzus veszélyének és a halmozott fogyatékoság további rizikót jelent, mivel az irántuk tanúsított türelem és elfogadásuk is zavart szenvedhet, emellett kevésbé képesek visszautasítani, vagy elkerülni a bántalmazást. Kommunikációs problémáik miatt jelzéseiket sem mindig érti meg a környezet.”⁸⁵ „A bűncselekmények áldozatainak a 69 %-a kiskorú fiú volt.”⁸⁶

A II. fejezetben a hívókat családi állapot szerint vizsgálva megállapítottuk, hogy a férfiak szinte mindenütt – kivéve a házassági kapcsolatban létet és az elvált állapotot – relatíve magasabb arányban válnak áldozattá, mint a nők. Különösen markáns ez a tendencia a nőtleneknél (13 % a különbség a gyakoriságban a férfiak és a nők között), és az özvegyeknél (10 % különbség), de megfigyelhető a házas különélőknél is.

E. Durkheim mélyreható szociológiai elemzései óta tudjuk, hogy a tartós és megbízható emberi kapcsolatok, melyek alaptípusa a házasság, védő hatással vannak az egyénre: minden pszichés diszturbancia, a devianciák ellen rendelkeznek olyan erőforrásokkal, kompenzatórikus eszközökkel, gyógy-hatásokkal, amelyek az egyén számára fontos segítséget adnak.

Hiszen éppen ezért olyan abszurd és paradox a családon belüli erőszak jelensége, bár annak majd minden lélektani okát meg tudjuk nevezni. Mintha a ’kapukon belüli’ történések, pszichés folyamatok – amelyek pszichológiai, szociológiai, szociálpszichológiai és szociál-pszichiátriai összetevőit bőven kutatták már – bizonyítanák legjobban ennek az egységnek, a társas/társadalmi kapcsolatok ösmintájának a fontosságát, döntő szerepét külső társas viszonyaink, egész emberalkotta világunk alakításában és alakulásában. Ugyanakkor mutatja e kölcsönösségben a kisebb közösség hatásainak korlátosságát, s a nagyobb közösség destruktív, romboló erőinek pusztító voltát.

Azt is tudjuk Durkheim óta, hogy az elsődleges közösségnek, a családnak szerepe éppen a férfiak esetén jelentősebb. Ezt a nemek közti morbiditási és mortalitási különbségek (például a civilizációs, avagy krónikus nem fertőző betegségek és a halálokok összefüggéseinek vizsgálata) egyértelműen alátámasztják.

⁸⁴ Szöllősi Gábor i.m. 12. p.

⁸⁵ ESZCSM módszertani ajánlás-tervezet, IV. Munkaanyag, 2003. 5.p.

⁸⁶ Jász-Nagykun-Szolnok megyei felmérést 1990/1995. idézi Müllerné Seres Ágota – Gyermekbántalmazás .I. i.m. 4.p.

A szociológia, a demográfia kutatja és bemutatja a házassági szokásokat, a nemek esélyeit, a kapcsolatok hatásainak különbségeit az egyénre. Tudjuk, hogy jóval nagyobb a férfiak újra-házassági kedve – és esélye is –, mint a nőké. Az elvált férfiak jóval gyakrabban házasodnak újra, mint az elvált nők. Persze az elvált nők státusza – tradicionálisan – rosszabb, alacsonyabb, mint a férfiaké, s ezért veszélyeztetőbb is számukra. Az özvegy férfiak előbb halnak meg, mint az özvegy nők, akik jobban bírják a kapcsolaton kívülséget, még az izolációt is.

Ezek a vitál-statisztikai, szociológiai megfigyelések általánosan elfogadott nézetté váltak, s hitelesítik az objektív adatokat: a társas kapcsolati folyamatok látható 'eredményeit' és következményeit.

Kopp Mária és Skrabsky Árpád longitudinális vizsgálataiból megállapítást nyert, hogy a társadalmi tőke összetevőiből a bizalom hiánya, a bizalmatlanság áll legszorosabb kapcsolatban az idő előtti férfi-halálózással. A nőknél a társadalmi tőke bizalmi eleme a társadalmi-gazdasági státuszt (az iskolázottságot, a jövedelmi viszonyokat) meghaladó befolyással bír, s az együttműködés a nők között a férfiak számára is védőfaktort jelent. (A nők körében tapasztalható kölcsönösség és a férfiak halálózási arányai között negatív az összefüggés).⁸⁷

Itt is erről kapunk bizonyítást, a családon belüli erőszak incidenciája és prevalenciája 'igazodik' azokhoz az összetett bonyolult folyamatokhoz. Ezért aztán nehezen várhatunk változást, csak mélyreható és hosszú folyamatok, késleltetett hatás-mechanizmusok útján. Ismét egy figyelmeztetés a morális vállalkozóknak.

A kapcsolatokbeli kiszolgáltatottság mértéke nyilván erősen összefügg ezekkel a jelenségekkel. Az özvegy nők/ elvált férfiak versus özvegy férfiak/elvált nők összehasonlítás az erőszak-jelenségek kapcsán is valós különbségeket mutat. Összevetve tehát ezt az adatot az egyes erőszak-típusok megjelenési gyakoriságával – a férfiak és nők 'részvétele', a nemek érintettsége jellegzetesen különbözik az egyes erőszaktípusok áldozatai között.

Szembevetendő, hogy a hajadon és elvált nők elsősorban a gyermekbántalmazás vonatkozásában, a házas nők az intim kapcsolaton belüli érzelmi bántalmazásban, az özvegy nők az időskorúak érzelmi bántalmazása kapcsán, a házas és elvált nők az intim kapcsolaton belüli fizikai erőszak vonatkozásában veszélyeztetettek. Veszélyeztetettségük adatolható még más relációban is, de ez jóval gyengébb összefüggés: a hajadonok és a házasságon kívül együtt-élők az intim kapcsolaton belüli érzelmi bántalmazás áldozatai, az elvált nők az idős személy érzelmi bántalmazásának, a házasságon kívül együtt-élő nők az intim kapcsolaton belüli fizikai erőszaknak kitettebbek. Jellemző még a házasok és elváltak veszélyeztetettsége az idős személyek fizikai bántalmazásánál, valamint a gyermek kizsákmányolása eseteiben.

A nőtlen férfiak a gyermekbántalmazáson belül elsősorban és markánsan a fizikai bántalmazás áldozatai. Korreláció áll fenn a házas férfiak csoportja és az intim kapcsolaton belüli kontrolláló magatartás áldozatai között, s az özvegy férfiak is gyakran válnak az idős személlyel szembeni anyagi/pénzügyi kizsákmányolás áldozataivá. A

⁸⁷ Hungarostudy 2000. i.m.

kortárs erőszaknál, a gyermekkel szembeni szexuális visszaélésnél is látható a férfiak veszélyeztetettsége. (5/06 ábra: az erőszak problémák megjelenése nemek szerint)

5/c A generációs spirál, avagy a fizikai és az érzelmi bántalmazás összefüggése

„A bántalmazás egy folyamat, amelyet, ha nem követ intervenció – generációról generációra folytatódik.”⁸⁸ Nem (csak) a minta, hanem az élethez való viszony továbbörökítéséről van szó a bántalmazó/elhanyagoló magatartásmintánál. Philip Ney⁸⁹ írta le azt a szoros összefüggést, ami az abortusz, a nem kívánt gyermek szindróma s a szülői bántalmazás közt feszül. Ide vág Szabady Balázs kutatásában leírt **'utódok elhanyagolásának faktora'** is, amelyet többek között a válások, a kissúlyú újszülöttek magas aránya, az öngyilkossági kísérletek gyakorisága jellemez. A gyermek családon belüli bántalmazásának esélye sokszorosára növekszik, ha valamely szülője gyermekkorában maga is erőszak áldozata volt. Az az anya, aki gyermekkorában bántalmazás, vagy elhanyagolás áldozatává vált – a tanult maladaptív viselkedésminták, valamint a zavart kötődés miatt – hajlamosabb saját gyermeke bántalmazására, mint az egészséges miliőben szocializálódtak.⁹⁰

A bántalmazó családokban többnyire mindkét szülő bántalmazza és/vagy elhanyagolja a gyermeket. A férfiak gyakrabban követnek el nemi illetve fizikai erőszakot. „Az anya, úgymond 'falaz' az élettársnak, férjnek, aki bántalmazza a gyermeket. És akkor vált partnerre abban, hogy a gyermeket ebből a környezetből kiemeljük, megoldást találjunk, amikor már számára vált terhessé a kapcsolat társával.”⁹¹

Vannak azonban olyan helyzetek, amikor más típusú magatartások „súlyosabb következményre vezetnek, mint a fizikai bántalmazás.

- A házastársak közötti konfliktus (bántalmazás nélkül is) nagymértékben felelős a gyermek pszichológiai problémáiért.
- A családon belüli alkoholizmus gyakran együtt jár a bántalmazással és az elhanyagolással. Az alkoholizmus önmagában is éppen olyan súlyos következményeket okozhat, mint a bántalmazás vagy az elhanyagolás.

⁸⁸ (Koers A.J. Kindermisshandlung Problem bei der Definition und ersten Intervention. = Paediatr.Paedol. 1993. 28. 60-64.pp. – idézi Velkey – Gyb.I. 50.p.)

⁸⁹ Philip Ney: Eleven remény. Abortusz és gyermekbántalmazás utáni kezelés. Bp; 1993, Pro Life – ÉLET Mentálhigiénés Egyesület. 40 p.

⁹⁰ A család adott nehézségeit aktuális élettapasztalatuk fényében kell értelmezni. Ez azt jelenti, hogy figyelemmel kell lenni magasabb-rendű szervező elvekre, az elvárások és az attitűdök jelentőségére, a múltból származó tabukra. Éppilyen erős lehet egy, a jelenlegi szituációt befolyásoló tapasztalatháány (például azoknak a fiatal lányoknak, akiknek egész élete állandó gondban telt, fiatal anyaként meg kell küzdeniük azért, hogy ki tudjanak alakítani egy olyan család-formációt, amelyet ők maguk sohasem tapasztaltak.) – idézi Gill Gorell Barnest Marosfői Levente (2004).

Mások a különféle családi feszültségeknél két tengelyt különítenek el: A horizontális tengely magába foglalja az előre jelezhető, a fejlődéssel járó stresszorokat. A vertikális stresszorok magukba foglalják az előző generációk tapasztalatait, főleg, amelyeket a szülők tapasztaltak és anak tovább. A család nyilvánvalóan azokon a pontokon a legsérülékenyebb, ahol az aktuális krízis feléleszt bizonyos, korábban a szülőktől átvett szorongásokat, amelyekkel ők sem voltak képesek megbirkózni annak idején.

⁹¹ Gyermekbántalmazás I. i.m. 10.p.

- A kedvezőtlen szociokulturális körülmények, illetve a családi klíma minősége jelentősebb magyarázó tényező voltak a gyermekek magatartás-problémáinak, mint a (szintén jelentős összefüggést mutató) bántalmazás vagy elhanyagolás.”⁹²

Megfigyeléseinkből fakadó meggyőződésünk hogy a fizikai bántalmazás a kapcsolati, többek közt a családi kapcsolati rendszer patológiájáról, s – a rendszer gyenge pontjaként – az elkövető maladaptív megküzdési stratégiáiról, feszültség-szabályozó és konfliktuskezelő készségének hiányáról tanúskodik. De mindez a jóval nagyobb volumenű, a kapcsolat(ok) egészét átfogó elhanyagolás és érzelmi bántalmazás talaján jön létre, s ’hagyományozódik generációról generációra.

A gyerekek fizikai és szexuális bántalmazásáról csak akkor esik szó Magyarországon, ha valamilyen módon bűncselekményként a nyilvánosság számára is ismertté válik. Az érzelmi elhanyagolásról, abúzsról pedig még ennyire sem beszélnek. Sokak számára ez „fakszni”, olyan probléma, amivel majd akkor kell foglalkozni, ha minden más gond megoldódott. A nemzetközi kutatások, tapasztalatok, de a hazai mentálhigiénés szakemberek is állítják, hogy az okozott kár, sérülés semmivel sem kisebb, mint a másik kétféle bántalmazás esetén.”⁹³

Az eredeti angol szakkifejezés, az emotional maltreatment szó szerint érzelmi kínzást, bántalmazást, elhanyagolást jelent. „Az érzelmi bántalmazás és a lelki éheztetés ugyanilyen súlyos társadalmi probléma, ha nem súlyosabb az előbbieknél” (fizikai bántalmazás és elhanyagolás).⁹⁴

A különböző formák gyakorlatilag együtt járnak. „Legalább annyi esetben mondhatjuk azt, hogy az alapvető probléma az érzelmi elhanyagoltság, mint ahány esetben a fizikai bántalmazás a döntő tényező.” „A fizikai bántalmazás meghatározása sokkal egyszerűbb és külső jegyei sokkal világosabbak, mint az érzelmi bántalmazásnak.”. Az érzelmileg elhanyagolt esetek számából (az összes eset 10 %-a) nehéz megbecsülni a valódi mértéket, nagy a látencia, de előfordulási gyakorisága – a kutatók egybehangzó állítása szerint – legalább olyan mértékű, mint a fizikai bántalmazás.⁹⁵ Adataink szerint minden erőszak-típusban (mind a gyermekbántalmazásnál, mind az intim kapcsolat belüli erőszak esetén, mind pedig az időskorúak bántalmazásánál) az érzelmi bántalmazás dominál. *(ld. 3/01 ábra)*

A megkérdezett áldozatok 79 %-a állította, hogy a kapcsolaton belüli erőszak által okozott legsúlyosabb sérülés a pszichés károsodás, illetve az ismétlődéstől való rettegetés volt.”⁹⁶

Mégis igen figyelemreméltó, hogy míg a gyermekbántalmazással kapcsolatos hívásokban a fizikai erőszak miatt jelentkező esetek mintegy 30 %-ában, addig az intim kapcsolat belüli fizikai erőszak megjelenésekor az esetek 60 %-ában, s az időskorúak fizikai bántalmazásánál csupán 10 %-ban jelenik meg az érzelmi bántalmazás ’érzékelése’, rögzítése a hívás-regisztrátumokban. Nem jelezték a

⁹² Szöllősi Gábor i.m. 12-13.pp.

⁹³ Garbarino – Garbarino A kőbölcső mint olyan, avagy a gyermek érzelmi bántalmazása = Gyermekbántalmazás, I-II. VJTKF, 1997, Esztergom. I. 84.p.

⁹⁴ i.m. 86.p.

⁹⁵ i.m. 91-92.pp.

⁹⁶ Baurman, M – W. Schaedler: Das Opfer nach der Straftat - ...idézi SzCsM 1999. 107.p.

hívók, nem érzékelték az ügyelő? (5/07 ábra: a fizikai és érzelmi bántalmazás együttes megjelenése az egyes erőszak-típusoknál – Lesz adatok)

A „család társadalmi státusza, iskolázottsága, a társadalmi ranglétrán elfoglalt helye...” befolyásolja a gyermekekkel való bánásmódot is. Az érzelmi bántalmazás, elhanyagolás a kvalifikáltabb szülőnél domináns: Az értelmiségiek finomabb, rejtettebb, de ártalmasabb eszközökkel károsítják a gyermekeiket. Ami a fizikai bántalmazást illeti „... az emberek a gyerekeiket még ma is sokszor a saját tulajdonuként kezelik.” Ez különösen az egyszerűbb családoknál képzelhető el.⁹⁷

Fontos megállapítás, hogy a drasztikusabb, vagy talán natívabbnak nevezhető bántalmazási formák sem állnak magukban. ”A fizikailag és szexuálisan bántalmazottak esetében legtöbbször sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni a lelki sebeikre. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy hatástalan, sőt gyakran ártalmas a gyermekekre nézve, ha a szakember csak a fizikai tünetek ellátására szorítkozik. Amennyiben az érzelmi elhanyagoltságot nem tekintik a probléma meghatározó részének, akkor jó esetben a gyermek ellátására és védelmére tett kísérletek nem hoznak teljes eredményt, rossz esetben a segítő teljes kudarcot vallhat.”⁹⁸

III. Összefoglalás

A lelki elsősegély telefonszolgálatok hívásainak elemzése során a következő megállapításokat tehetjük a családon belüli erőszak elleni kampány eredményeiről:

A lelki elsősegély telefonszolgálatokban a vártnál nagyobb arányban jelennek meg azok a családi/házassági/partnerproblémák, amelyek a családon belüli erőszak probléma-körébe sorolhatók, ugyanakkor más ellátórendszerekben (sem az egészségügyben, sem a szociális ellátásban) nem kerülnek felszínre.

A családon belüli erőszak különösen és kiemelten érinti a bármely oknál fogva hátrányos helyzetű, egészségileg, pszichés állapotukat tekintve, vagy egzisztenciálisan megrokkant személyeket. Gondolunk itt az életkoruktól függetlenül eltartotti helyzetben élő fogyatékosokra, elmebetegekre, idősekre.

Az erőszak áldozatai „... idős, tartós betegségben szenvedő, a fogyatékkal élő családtagok, az örökbefogadott, az előző házastársi kapcsolatból származó gyermekek, a tartós munkanélküliek és a folyamatos bántalmazásnak kitett asszonyok ...”⁹⁹

⁹⁷ Müllerné dr Seres Ágnes = Gyermekbántalmazás. I. 16.p.

⁹⁸ i.m. 89.p.

⁹⁹ A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája. 7.3. „Családon belüli erőszak megelőzése” = BMK Füzetek, 2003. IV. Különszám. 68.p.

Adatainkból nem kapnak muníciót a Szöllösi Gábor kifejezésével élve 'morális vállalkozók': az invazív „megoldások” roncsolják a társadalom szövetét, a kapcsolati hálót; több kárt okoznak hosszantartó késleltetett – közvetlen és közvetett – hatásaikkal, mint amennyi hasznot hoznak. **Nem valós az az egyoldalú (fantázia)kép, amely a bántalmazott feleségről, s az apa által bántalmazott gyerekekről szól.** Vannak ilyen esetek, s ezek az esetek viktimológiai tények, súlyuk igen nagy (az egész közösségre, nem csak az áldozatokra nézve), s feltétlenül kezelést igényelnek, ám ez csak a jéghegy csúcsa: az erőszak és bántalmazás átjárja az egész kapcsolatrendszert. **Az általunk látott kép szerint a fizikai agresszió, bántalmazásnál jóval nagyobb a rejtett, a kapcsolatrendszereket patologizáló érzelmi/indulati bántalmazás szerepe, amely generációkon át károsítja a felnövekvő korosztályokat.**

Az igaz, hogy a férfiak, többnyire más (személyiségi) eszközük, elegánsan szólva: coping mechanizmusuk' nem lévén egy-egy dominancia, kompetencia, vagy szorongás-vezérelt helyzet megoldására, az agresszióhoz folyamodnak, visszaszerzendő a státuszukat, a figyelmet. **Valószínűleg igen nagy – kultúra által meghatározott – különbségek vannak egy-egy társadalmon belül a viselkedésben, az attitűdökben, és bizonyára nagy a különbség a vidék és a nagyvárosok között.**

A lelki elsősegély telefonszolgálatok hívásaiban, egyáltalán az egész kampányban nem fedezhetjük fel a gyermekbántalmazásnak azt az elemét, ahol a csecsemő- vagy kisgyermek-korú áldozatok szenvednek el erőszakot és bántalmazást, több okból: a telefonszolgálatoknál 'saját jogon' ritkán jelentkeznek kisgyermek, meglepetésszámba megy egy-egy 5-6 éves gyermek jelentkezése, hiszen ebben az életkorban a függés és a kiszolgáltatottság mértéke oly nagy a családi kötelékek közt, hogy valószínűtlen ilyen kifelé történő aktivitás megjelenése, bármely szenvedés-teli élethelyzet kapcsán.¹⁰⁰ Másrészt a verbalitás, a verbalizálás korlátjai akadályozzák a gyermekeket abban, hogy ilyen korban segítséget kérjenek, kifejezzék azt, hogy segítségre szorulnak.

Ami mégis utalhat a bántalmazásos miliőre, az éppen az intim kapcsolatok körében megjelenő erőszak. Valószínű, hogy ezekben a kapcsolatokban a kapcsolatok hőfoka, a szabályozatlan viselkedés 'természete', ami nem ismer korlátokat, és kiterjesztett formáiban eléri a kapcsolat minden tagját, dinamizálva a kapcsolati mezőt, s ebben a gyermek mindig kiszolgáltatottabb s könnyen válik áldozattá, nem lévén a feszültségek kezelésére oly gazdag repertoárja, mint a felnőtt szereplőknek.

A különböző bántalmazások elkövetői több mint 80 %-ban a közvetlen hozzátartozók - idézi Velkey. „A legközelebbi személyek által elkövetett erőszak marad a legtovább rejtve”. Kutatók megállapítása szerint a legsúlyosabb, halált okozó bántalmazások körében – bíróságok adatainak vizsgálata alapján – a sértett többnyire személyes kapcsolatban volt az elkövetővel. S az erőszokról még csak szignalizációt is ritkán remélhetünk, s – paradox módon – még kevésbé a többi áldozattól, hiszen sokszor túszaik a helyzetnek, netán ők is ágensei a továbbgyűrűző erőszaknak.

A gyermekbántalmazással kapcsolatos hívásokban, amikor az elszennvedő hív (márpedig leggyakrabban ez a helyzet), az ágenst, az elkövetőt nem 'érjük el'. Ebben az esetben a

¹⁰⁰ A gyermek úgy érzi, „a kiszolgáltatottsága végtelenné válna”, ha elárulná bántalmazóját, s „az általa szeretett szülő elfordulna tőle”. „Ezért képes, akár a legrosszabbakat is eltűrni. Az ösbizalommal szemben a végtelen bizalmatlanság, a biztonság elvesztésének a mezeje található, ahol nem képes tájékozódni, ami veszélyes és kiszámíthatatlan. Az egész világ összeomlásával fenyeget, ha a biztonsága elvész.” Lakner Zoltán in: Kerekasztal-beszélgetés a gyermekbántalmazásról = Gyermekbántalmazás .I. i.m. 27.p.

beavatkozás hatékonysága kicsi, illetve az 'eltérítés' valószínűsége kicsiny. Mégis az, **hogy a gyermekbántalmazással kapcsolatos hívások 18 %-ában nem az áldozat jelentkezik, hanem más személy – szignalizációs szerepben -, figyelemreméltó.**

Hasonló jelenség – bár jóval kisebb mértékben – az időskorúak bántalmazása esetén is előfordul. A szignalizáció fontos jelzés lehet a jelzett probléma rendezésére hivatott intézményrendszernek, ugyanakkor **nehezen remélhetünk lényeges attitűd-változást a társadalomban.** Az előző század második ötven évének hatására **végletekig individualizálódott, s a szolidaritást felejtő közegként nem figyel a környezetében lejátszódó történésekre, ahogyan - a feljelentős korszakok visszacsapásaként is értelmezhető módon – kevés eredménye van a telefon-tanú intézményének is.**

A nemzetközi szakirodalomban leírják, és a hazai tapasztalatok is megerősítik azt a bonyolult lélektani összetevőkön alapuló, s ezért igen nehezen 'felülírható' tényt, hogy „a családon belüli erőszak áldozatává vált személyek kérnek ugyan segítséget, de gyakran még az érdemi intézkedés előtt meggondolják magukat és elzárkóznak a további együttműködéstől. A visszahúzódás okai között szerepel a családon belüli állandó fenyegetettség és az anyagi, esetleg érzelmi kiszolgáltatottság.”¹⁰¹ „A családon belüli erőszak megelőzésére hiányoznak az intézményes megoldások.”¹⁰²

Mindebből egyértelműen levonható az a következtetés, hogy az, hogy a hívásokban differenciált, de elsősorban érzelmi válaszok jelennek meg a családon belüli erőszak eseményei kapcsán, nem elhatározás, még kevésbé cselekvés, általánosan jellemző az egész családon belüli erőszak problematikára. A lelki elsősegély telefonszolgálatok itt sokat tehetnek, hiszen – mint alacsonyküszöbű, sok szempontból alapellátásnak minősülő tevékenységükkel olyan korai szakaszban érzékelik a problémákat, amikor azok más ellátórendszerekben még egyáltalán nem jelennek meg. S a segítségre szocializálás nem elhanyagolható feladatuk: a hívót felkészíteni arra, hogy problémájával, terheivel képes legyen adekvát kezelőhelyhez fordulni, képes legyen artikulálni az őt nyomasztó, bezáró, izolációba kényszerítő emberi problémáit: ne elszenvedője, hanem ágense legyen saját életének.

Amennyiben viszont a leendő ágensek (mint érzelmi bántalmazottak és bántalmazók) kerülnek a szolgálatok hatókörébe, remény van arra, hogy – ha csak kis lépésekben is, de – az átöröklődő patológiát, annak hatását, virulenciáját csökkentjük.

A lelki elsősegély telefonszolgálatoknál a hívásokban megjelenő elhanyagolás és bántalmazás, mint környező tényező a következő generáció családon belüli erőszak-cselekményei potenciálásában – preventív szerepet kölcsönöz a szolgálatoknak.

A szolgálatok szignalizációs szerepükben hasznos kiegészítői lehetnek annak a jelzőrendszernek, amely detektálni képes a társas-társadalmi bajokat, köztük a családon belüli erőszak, a bántalmazás tényeit, s hozzájárulhat ezek rendezéséhez és gyógyításához. Ezért

¹⁰¹ Az áldozatok a beavatkozást követő első napokban gyakran hangoztatják, hogy szeretnének továbbra is együtt élni az elkövetővel. Az általános és diffúz érzelmi bizonytalanságon kívül e mögött konkrét okok állnak: az elkövetőtől való rettegés, hiszen ilyenkor az erőszakos kapcsolatok a szokottnál is válságosabb helyzetbe kerülnek, valahányszor az elkövető veszélyeztetve látja uralmi helyzetét; anyagi megfontolások; jövőtől való félelem; a környezet reakciójától való félelem, hiszen gyakran a veszélyeztetett személyt teszik felelőssé a kapcsolat kudarcáért.” Az úgynevezett Stockholm-szindróma következik be, melynek jellemzői: az áldozat tartós fenyegetettség állapotában él; mely a teljes kiszolgáltatottság érzését s a menekülés kilátástalanságát hozza, s azt a meggyőződést, hogy az elkövetőben – jó, vagy rossz viselkedésével – jutalmazást, vagy büntetést válthat ki. Idézi az Erőszak a családban. i.m. 59. p.

¹⁰² A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája; 53. p.

rendszeres intézményes kapcsolatot kell tartsanak a szociális és gyermek- és családvédelmi ellátórendszerrel, valamint a rendvédelmi szervekkel.

Az elmúlt két viharos évtizedben a vezetékes telefontól a mobilon át a világhálóig az „én és magatartása” egyre transzparenssebb (átlátszóbb) lett, – a „mindig rendelkezésre áll”, az „állandó kommunikatív kapacitás”, a „potenciális elérhetőség” jegyében.

„Ma úgy tűnik, hogy az interperszonális reláció semmivel sem jobban garantálja az identitást és a személyi létet, mint az internet tereiben megvalósított szimbolikus relációk” – mondja Nicola Green. Fokozódik, nő az egyén hozzájárulásának jelentősége a nem kontrollált (és nem kontrollálható) helyzetek felszításában. (Nem tudjuk honnan hív, nélküle, beleegyezése nélkül nem küldhető rá a mentő, még ha nagyon szeretnénk is, Ő is kell hozzá!) „A valóság szociális szerkezetű és a közösség a benne résztvevők tudatában létezik” – mondja Fernback – a közösségek bizalmi folyamatok.

A bizalom ugyanannyira része a kapcsolatnak, a relációnak, mint a kockázat. Sőt, egy „implikált reciprocitás” – hogy ismét Green-t idézzem – a bennfoglalt kölcsönösség azt sugallja, hogy „a kockázat és a bizalom határai a megélt relációban folyamatos újratárgyalás tárgyát képezik”. Ez a kacifántos mondat annyit tesz, hogy kizárólag a bizalom, a kapcsolat során illékonyan és remegősen (szinte hidegleglős bizonytalansággal) alakuló: felépülő és talán mélyülő bizalom, ami a remélt segítséget közvetíteni képes.

Egy újabb figyelmeztetés ez nekünk, hogy a bizalom mennyire szituatív és relációs jellegű. Talán épp ezért – ezért a „szabadságért” – lehetséges az, hogy egy internetes segítő szolgálathoz fordulók közt a szuicid problémák aránya eléri a 80 %-ot. Micsoda adekváció – a vezetékes telefon általunk megszokott 5-7 %-ához képest!!!

Ugyanakkor ezt az egész szcénát a „személytelen intimitás – a személytelen, mint személyes elve irányítja” (Gedeon Péter). Háttorzongató: a személytelen személyesség – „a bizalom kölcsönös ajándéka”.

A mobilra nyitás komoly nehézséget okoz a szolgálatoknak. Bár egyértelműen igeneljük a nyitás szükségességét, tudatában vagyunk annak, hogy ez a kihívás – ha realitássá válik – gyökeresen átrendezi a telefonszolgálatok világát. A fenti, szakmailag általunk is megalapozottnak tartható megállapítások (Gedeon Péter, H. Green és Fernback tanulmányaiból) következményei nyilvánvalóak:

- Az eredetileg korábban generációs jellemzők gyors átalakulása általános habitussá a kommunikációs szokásokban, s ezzel maguknak a kommunikációs jellemzőknek a megváltozása.
- Sokkal magasabb 'fordulatszám', nem stabilan magas, hanem sztochasztikusan mozgó, dinamikusan változó hívásszám a szolgálatoknál.
- Hektikus, (egyszer semmi, másszor igen magas, s gyorsan változó) participációs igény, s ezáltal nem tervezhető, magasabb szintű terhelés, igénybevétel a segítő kapacitásokban..

Ezek hatására át kell alakuljon maguknak a szolgálatoknak mint célszervezeteknek a belső struktúrája, s – természetesen – a szolgálatokban dolgozó önkéntes munkatársak foglalkoztatási- illetve pálya-profilja is. Tudomásul kell vegyünk, hogy más motivációk, más készségek tesznek majd valakit alkalmassá a szolgálatok munkájában való adekvát részvételre – az öngyilkosság-megelőzésben, krízisintervencióban és mentálhigiénés prevencióban.

„A bántalmazás elleni mozgalmak egyik jellegzetes törekvése, hogy megszűnjenek különböző, a társadalom széles rétegei által gyakorolt bántalmazó magatartások (különösen a gyermekek fizikai büntetése).” Ennek érdekében mozgósítanak – közvéleményt és döntéshozókat, lépéskényszerbe hozva őket, az érintett szakmákat, az érdekelt ellátórendszereket.

M. Ehrmann¹⁰³ pedig meglehetősen éleslátással állapítja meg, hogy „hatékony megelőzés csak akkor lehetséges, ha a célcsoport minden egyes tagja elegendő szociális kompetenciával rendelkezik ahhoz, hogy a szociális feszültségeket el tudja viselni.” Azaz a prevenció lehetősége csak akkor adott, ha a társas/társadalmi közeg kész és nyitott a prevenció akciók befogadására, ha érett arra, hogy bekövetkezzen a várt változás. Azt hinné az ember, hogy akkor valójában nincs is prevenció (csak szerves fejlődés, amelynek folyamatában nem lehet mérték felett előre-szaladni).

Ennek fényében szinte tragikomikusnak hat a vétkességi szempontú megközelítés, mégis éppen arról árulkodik, hogy a társadalom (közbeszédében és közcselekvésében) sem felkészült, nem rendelkezik hatékony skillekkel, reparatív eszközökkel a bántalmazás probléma-körének kezelésére. De az a tény, hogy a szakmai tárgyi, a kauzális, a kockázati vagy a komplex rendszerszemléleti attitűdhöz képest igencsak elavult a vétkességi modell, s az ezt megalapozó ok-okozati megközelítés, egyáltalán nem akadályozza annak, hogy dinamizálja a közvéleményt, az egész társadalmat.

A moralizáló, az előítéleteket erősítő attitűd, amely (következmenyesen) kirekesztő, azaz szegregáló – véleményformáló szerepben – nem megoldja, hanem újratermeli az agressziót, és így egyértelműen kórnemző: erősíti a generációkon át ható, átható mechanizmusok tovább-örökítését. Maga termeli újra – a kettős mércével és a kirekesztéssel – az agressziót a társas/társadalmi kapcsolatokban, lehetetlenné téve, vagy megnehezítve a mentálhigiénés hatásaikban pozitívabb megközelítések megjelenését.

„A társadalmi folyamatok iránt nagyobb érzékenységet tanúsítók” mégis „arra hívják fel a figyelmet, hogy a lakosság jelentős részénél szokásos gyermeknevelési gyakorlatokat csak hosszabb idő alatt és nehezen lehet megváltoztatni.”¹⁰⁴

Akkor hát hogyan? Az Európa Tanács Miniszterek Bizottságának R(90)2. ajánlásában megfogalmazásra kerültek azok az eszközök, amelyek a 'kezelés' és menedzselés főbb módzatait jelenthetik:

¹⁰³ Ehrmann, M.: A prevenció, mint a szociális kompetencia fejlesztése. = buLETin II. Budapest, 1989. Magyar Lelki Elsősegély Telefonszolgálatok Szövetsége. 27-31. pp. „Hatékony megelőzés

¹⁰⁴ Szöllösi Gábor i.m. 20.p.

- Minden lehetséges módon támogatni kell a családot, mint a társadalom alapvető egységét.
- Tiszteletben kell tartani az egyének jogait, különös figyelemmel a családok gyengébb tagjaira.
- Korlátozni kell a családon belüli erőszak juszifikációját.
- Szociális és gazdasági védelmet kell biztosítani azok részére, akik teljes munkaidőben otthon gondoskodnak gyerekekről, idős vagy fogyatékos személyről.
- Segítség és terápia az egész család számára
- Intézkedések az elkövetők számára
- Oktatási programok kidolgozása és kínálata a bántalmazás témakörében.

A bántalmazás sértettjeit nem az segíti, ha elítéljük a bántalmazást, hanem az, ha a jelenleginél hatékonyabb megoldások intézményesülnek. – írja Szöllösi Gábor ¹⁰⁵ sokat idézett tanulmányában. Úgy véljük, ilyen segítség a lelki elsősegély telefonszolgálatok mentálhigiénés prevenció és krízisintervenció, valamint – a diszpécser funkcióból következő – közvetítő tevékenysége a szak-ellátások felé. A szolgálat – alacsony-küszöbű, szűrő funkciót betöltő ellátásként – kanalizálja, szelektálja a problémákat, s szocializál a segítő kapacitások elérésére. Így hatékony kiegészítője lehet a közcselekvésnek, azoknak a társadalmi törekvéseknek, amelyek – komplex szemlélettel, integrált eszköz-készlettel, rendezett módon, rendszer-szerűen kezelhetik a bántalmazás problémakörét.

Csak az a kérdés, hogy ma Magyarországon: **„Miféle kiszolgáltatott helyzetekre jut több figyelem, és milyenekre kevesebb? Mennyire lesz domináns a problémák vétkességi szempontú értelmezése? Mennyi lehetőség marad a családok problémáinak komplex értelmezésére, kezelésére? S végül, de egyáltalán nem utolsó sorban: „Mennyiben célja a rendszernek a család egységének, működőképességének biztosítása.”** ¹⁰⁶

Budapest, 2004. október 27.

Buza Domonkos

¹⁰⁵ i.m. 22.p.

¹⁰⁶ i.m. 22.p.

Köszönöm **Első András** és **Gál Gellért Ákos** kollégáim segítségét a hívásadatok feldolgozásában, az anyag összeállításában és szerkesztésében.